

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
2023-YL-227

OKULÖNCESİNDE ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE (P4C)
UYGULAMALARININ ÖĞRETMEN VE AKADEMİSYEN
GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

HAZIRLAYAN
Esra Duygu ERKOL

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Beste DİNÇER

AYDIN- 2023

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.... / .... / 2023

Esra Duygu ERKOL

ÖZET

OKULÖNCESİNDE ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE (P4C) UYGULAMALARININ ÖĞRETMEN VE AKADEMİSYEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Esra Duygu ERKOL

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Beste DİNÇER

2023, XVI + 143 sayfa

Okulöncesinde Çocuklar İçin Felsefe (P4C) uygulamalarının öğretmen ve akademisyen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. P4C uygulamalarına ilişkin öğretmen ve akademisyen görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen Türkiye'nin farklı bölgelerinde temel eğitim kademesinde özel ve devlet okulöncesi kurumlarında çalışan okulöncesi öğretmenleri ile uygulama hakkında bilgi sahibi olan akademisyenlerden oluşmaktadır. Araştırma 26 öğretmen ve 11 akademisyen ile yürütülmüştür. Veriler **MAXQDA** programı kullanılarak içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir.

Katılımcı görüşlerinden elde edilen sonuçlar, Çocuklar İçin Felsefe(P4C) yaklaşımının okulöncesi çocuklarının bilişsel ve duyuşsal alan başta olmak üzere, üst düzey düşünme becerileri, dil becerisi, empati becerisi, kendini ifade etme becerisi, 21. yüzyıl becerileri, iletişim becerileri, problem çözme becerilerini kazandırmaya yardımcı olduğunu ve çocuğun gelişimini bir bütün olarak desteklediğini ortaya koymaktadır. Ek olarak sadece öğrencilerin felsefi düşünme becerilerinde değil; uygulama sürecinde aktif rol alan okulöncesi öğretmenlerinin de üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine de katkıda bulunduğu, esnek düşünme becerilerinin geliştiği ve fikirleri açığa çıkararak değişebileceği hususunda farkındalık yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) 'nin öğretim programlarında uygulanabilirliğinde içerik, süreç, ortam kategorisi akademisyen ve öğretmen görüşleri dikkate alındığında içerik düzenlenmesinde resimli çocuk kitapları ön plana çıkarken, uygulamada karşılaşılan mantık hatalarının çoğunluğa başvurma olduğu görülmüştür. Ortam hakkında da düşük sınıf mevcudu olması, sağlıklı sınıf ortamı, katılımın sağlanması ortak ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Araştırma tüm katılımcılar

tarafından Okulöncesinde Çocuklar İçin Felsefe (P4C) uygulamalarının etkin bir şekilde okulöncesi öğretim programının içerisinde bir ders saati, atölye çalışması, grup etkinlikleri, sosyal kulüpler adı altında ayrı bir ders olarak ya da seçmeli bir ders statüsünde olsa da mutlaka aktif olarak yer alması gerektiği inancında birleşmişlerdir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Çocuklar İçin Felsefe, Felsefi Temelli Öğretim, Okul Öncesi Öğretim Programı.

ABSTRACT

EVALUATION OF PHILOSOPHY (P4C) APPLICATIONS FOR PRESCHOOL CHILDREN ACCORDING TO TEACHERS AND ACADEMICS OPINIONS

Esra Duygu ERKOL

MSc Thesis at Education

Supervisor: Doç. Doç. Dr. Beste DİNÇER

2023, XVI + 143 Pages

This research, which was conducted to evaluate Philosophy for Children (P4C) practices in preschool according to the opinions of teachers and academicians, was conducted with the case study design, one of the qualitative research methods. Opinions of teachers and academics regarding P4C applications were collected with a semi-structured interview form. The study group of the research consists of preschool teachers working in private and public preschool institutions at the basic education level in different regions of Turkey, selected by purposeful sampling method, and academicians who are knowledgeable about the practice. The research was conducted with 26 teachers and 11 academics. The data was analyzed by content using the MAXQDA program.

The results obtained from the participant opinions show that the Philosophy for Children (P4C) approach improves preschool children's cognitive and affective domains, higher order thinking skills, language skills, empathy skills, self-expression skills, 21st century skills, communication skills, problem-solving skills. It reveals that it helps children's development and supports the child's development as a whole. In addition, not only in students' philosophical thinking skills; It was concluded that preschool teachers, who took an active role in the implementation process, also contributed to the development of higher-level thinking skills, developed flexible thinking skills, and were aware that ideas can change by revealing them. Considering the opinions of academicians and teachers regarding the content, process and environment categories in the applicability of Philosophy for Children (P4C) in teaching programs, it has been observed that illustrated children's books come to the fore in the content arrangement, while the logical errors encountered in practice are the majority. Regarding the environment, low class size, healthy classroom environment and ensuring participation are among the common results. The research stated that all participants stated that Philosophy for Children in Preschool (P4C) practices should

be actively included in the preschool curriculum, whether as a separate course under the name of a lesson hour, workshop, group activities, social clubs, or as an elective course. They are united in their belief that it is necessary.

KEY WORDS: Philosophical Based Teaching, Philosophy for Children, Preschool Curriculum.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle bana rehber olan, bu araştırma süresi boyunca da izlediğim her adımda düşünce ve görüşlerinden yararlandığım, varlığını ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Beste DİNÇER' e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Böyle bir araştırmayı yürütmek, hem çocuklar için felsefe eğitimi alanına hâkim olmayı gerektirdiğinden hem teorik hem de uygulama boyutunda eğitim aldığım kıymetli hocalarım Dr. Ramazan AKAN ve Dr. Fulya SORMAZ ÖĞÜT ile tanışmam benim için büyük bir şans olmuştur. Ayrıca Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi alanında çalışmam için bana rehberlik eden, bu alanda araştırmalar yürüten değerli hocam Dr. Ramazan AKAN 'ın uygulama boyutunda benimle paylaştığı bilgi ve tecrübeleri araştırma süresince başvurduğum birincil kaynaklardan olmuştur. Akademik çalışmalarımda bana rehberlik eden, birçok çalışmayı birlikte yürüterek kendisinden çok şey öğrendiğim arkadaşım, hocam sevgili Dr. İpek SARALAR ARAS' a, ve birlikte yol aldığım tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca yardım, bilgi ve tecrübeleri ile bana destek olan Prof. Dr. Kerim GÜNDOĞDU, Prof. Dr. Seda SARACALOĞLU, Prof. Dr. Ruken AKAR VURAL, Doç. Dr. Meltem YALIN UÇAR, Dr. Öğr. Üyesi Meltem ÇENGEL SCHOVILLE, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Taha ESER, Doç. Dr. Ayşe ELİTOK KESİCİ hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans Eğitimim sırasında bana gerekli anlayış ve hassasiyet gösteren, destek olan Germencik İlçe Milli Eğitim Müdürüm Kemal ÇİFTÇİ, Şube Müdürüm Duygu GÜZELARAZ, Sabahattin YAKICI ve Okul Müdürüm Önder KÖSE' ye, sevgili öğrencilerim ve velilerime, müdür yardımcılığı yaptığım Tepecik ilkokulunda desteğini ve anlayışını esirgemeyen okul müdürüm İdris UYSAL' a, ortaokul müdür yardımcısı H. Bayram EKİNCİ' ye ve memur Dilek SÖNMEZ' e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım süresince manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim kızlarım; Ezel Dila, Ela Dilge ve Eflin Dide BÜYÜKDİNÇ' e okumamda ve bugünlere gelmeme destek olan babam Niyazi ERKOL'a, varlığını her an yanımda hissettiğim rahmetli annem Gülşen ERKOL'a ve hep yanımda olduğunu ve beni uzaktan bir yerlerden

izlediğini düşündüğüm rahmetli abim Nedim ERKOL’a, çalışma süreci boyunca bana gösterdikleri ilgi, anlayış ve sabır için minnettarım.

Çocuklar İçin Felsefe (P4C)’nin bana sunduğu kazanımlarından en çok beni tatmin eden tarafı **“Doğru soru sorma sanatı ve sorgulama”** nın önemli olduğuydu. Erken çocukluk döneminden başlayarak yetişkin dönemi ile herkesin **“Doğru soru sorabiliyor muyum”?** diyebilmesi ile felsefi düşünme yolculuğuna çıkmasını, keşfetmesini, hayatı anlamlandırmasını ve esnek düşünebilme, özenli düşünme becerisi kazanmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
ÇİZELGELAR DİZİNİ.....	xiv
EKLER DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	1
1. PROBLEM DURUMU.....	3
1.1. Araştırmanın Amacı.....	4
1.2. Araştırmanın Önemi.....	5
1.3. Araştırmanın Varsayımları.....	6
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.5. Tanımlar.....	6
2. BÖLÜM	8
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. Erken Çocukluk Eğitimi ve Önemi.....	8
2.2. Erken Çocuklukta Düşünme Süreçleri ve Becerileri.....	11
2.3. Okul Öncesi Eğitim Programı.....	15
2.4. Felsefe Kavramı.....	16
2.5. Çocuklarla Felsefe Eğitimi.....	16
2.5.1. İletişim, Katılım ve Eğitim.....	21
2.5.2. Sorgulama Topluluğu (Community of Inquiry).....	23

2.6. Çocuklar İçin Felsefe Materyalleri/Uyaranlar	26
2.7. P4C(Philosophy for Children- P4C) Uygulama Şekli	30
2.8. Okul Öncesinde Çocuklarla Felsefe İhtiyacı P4C Gerekliliği	31
2.9. Çocuklar için Felsefe Eğitiminde Kullanılan Yöntemler	35
2.9.1. Catherine C. McCall'un Felsefi Sorgulama Topluluğu Yöntemi	36
2.9.2. Nelson'un Sokratik Yöntemi	36
2.9.3. Gareth B. Matthews Metodu	37
2.9.4. Lipman'ın P4C Yöntemi	37
2.10. Çocuklar İçin Felsefe (P4C)'nin Kazanımları	38
2.11. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminde Öğretmenin Rolü	39
2.12. İlgili Araştırmalar	42
3. BÖLÜM	51
3. YÖNTEM	51
3.1. Araştırmanın Modeli	51
3.2. Çalışma Grubu	51
3.3. Veri Toplama Araçları	54
3.4. Verilerin Analizi	56
4. BÖLÜM	58
4. BULGULAR	58
4.1. Akademisyen Görüşlerinden Elde Edilen Bulgular	58
4.2. Öğretmen Görüşlerine Dair Veriler Bulgular	78
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	101
6. KAYNAKLAR	113
7. EKLER	128
ÖZGEÇMİŞ	140

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. P4C Felsefe Uygulamalarının Katkıları	58
Şekil 4.2. P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilere Katkıları	59
Şekil 4.3. P4C Uygulamaların Akademisyenlere Katkıları.....	62
Şekil 4.4. P4C Öğretim Programının Uygulanabilirliği	65
Şekil 4.5. P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi	66
Şekil 3.6. P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları	68
Şekil 3.7. Kategori ve kodların gösterimi şekildeki gibidir.	69
Şekil 3.8. P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam.....	70
Şekil 4.9. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları / Dezavantajları	72
Şekil 4.10. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) İle Öğrencilerde Gözlemlenen Gelişimler	75
Şekil 4.11. P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilerine Katkıları	78
Şekil 4.12. P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilere Katkıları	80
Şekil 4.14. Merak Duygusunun Çocuklara Katkıları	83
Şekil 4.15. P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkısı	85
Şekil 4.16. Kategori ve kodlara ilişkin gösterim görülmektedir.	89
Şekil 4.17. P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi.....	89
Şekil 4.18. Kategori ve kodlara ilişkin gösterim sunulmuştur.	91
Şekil 4.19. P4C Uygulamalarında Kullanılan Materyaller.....	91
Şekil 4.20. Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim görülmektedir.....	94
Şekil 4.21. Felsefe ile İlişkilendirilen Etkinlikler.....	94
Şekil 4.22. P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları.....	96
Şekil 4.24. P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam.....	98
Şekil 4.25. Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim gösterilmektedir;.....	100
Şekil 4.26. Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde Gelişimi ..	102
Şekil 4.27. P4C Uygulamalarının Öğrencilerde Oluşturduğu Değişim	103

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. Katılımcı Akademisyenlerin Demografik Özellikleri.....	52
Çizelge 3.2. Katılımcı Öğretmenlerin Demografik Özellikleri.....	53

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Millî Eğitim Bakanlığı İzin Belgesi.....	134
Ek 2. İl Milli Eğitim İzin Belgesi.....	135
Ek 3. İlçe Milli Eğitim İzin Belgesi	136
Ek 4. Katılımcı Bilgilendirme Formu	137
Ek 5. Görüşmeye Alınan Katılımcı Bilgileri.....	138

KISALTMALAR DİZİNİ

P4C Okulöncesinde Çocuklar İçin Felsefe

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

GİRİŞ

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak varoluşunun amaçlarını gerçekleştirmek için çaba sarf etmek durumundadır. Doğarken belli bir potansiyelle dünyaya gelen insan, bu potansiyelini eğitim vasıtasıyla ortaya çıkarır ve geliştirir. Zira insan ancak eğitim vasıtasıyla insanlaşabilir (Kant, 2018: 11). Kısa ömründe birçok şey öğrenen insan, bunlardan hangisinin doğru ve gerekli olduğuna karar vermelidir.

Russel'a (2013: 38) göre eğitim, insana, bilgi olarak kabul ettiğimiz şeylerin çoğunun az ya da çok yanlış olabileceğini; ama yanlışların dikkat ve çalışmayla düzelebileceği hakkında bir inancı aşılmalıdır. Dolayısıyla eğitim, bir yandan fikirlerin ve davranışların yanlış olabileceği şeklindeki sorgulayıcı bakış açısını kazandırırken, diğer yandan insana hakikat arayışında ümitsiz olmamayı, dikkatli çalıştığında onu elde edebileceğini salık vermelidir. Eğitimin söz konusu hedefleri gerçekleştirebilmesi, etkili öğretim yöntemlerinin uygulanmasına bağlıdır. Eğitim programları sıklıkla öğrencilerin düşünme becerilerini, yeteneklerini ve yaratıcı kapasitelerini geliştirmenin gerekliliğini vurgular (MEB, 2010).

Öğretmenler ise, öğrencilerin düşünme becerilerini aktif olarak geliştirmeye çalıştıklarını belirtirler. Ancak sınıflardaki uygulamalar daha yakından incelendiğinde, öğretmenlerin çoğunlukla öğrencilerin önceki öğrenmelerini hatırlamalarını veya var olan üzerinde akıl yürütmelerini istediklerini göstermektedir. Bu yüzden öğrencilere, analitik veya yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeleri için ya çok az fırsat verilir ya da hiç verilmez. Program, genellikle öğretim hedeflerine odaklandığından son derece konuya özeldir, eleştirel düşünmeyi veya yeniliği teşvik etmekten ziyade var olanı tekrar etme rolünü yerine getirir. Öğretmen ise genel olarak zamanın %70-75'ini konuşarak, öğrencilerin kısa cevaplar verdiği sorular sorarak sınıfın mutlak hâkimi olur. Bu nedenle öğrencilerin sınıftaki etkinlikler üzerindeki etkisi çok azdır, öğretmen de öğrencileri zihinsel olarak zorlamaktan kaçınma eğilimindedir (Pihlgren, 2013: 3).

Eğitim süreçlerinde öğrencileri konular üzerinde düşünmeye teşvik etmek ve onların aktif katılımını sağlamak düşünce gelişimi açısından hayati öneme sahiptir. Öğrenmede aktif rol almak, motivasyonun yanı sıra öğrencilerin güvenini de arttırır. Öğrencilerin derse katılımını, eleştirel düşünme becerilerini ve derse karşı olumlu tutumlarını geliştirir. Ayrıca yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünme, bilgiyi kullanma, farklı kaynaklardan gelen kanıtları

değerlendirme ve kendi öğrenmelerine yön verme becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Öğrenciler, soruları yanıtlayarak veya sorunları çözerek aktif bir sorumluluk aldıklarında, önceki öğrenmelerinden destek alırlar ve bu durum düşüncelerini derinleştirmelerini sağlamaktadır. Araştırmalar, içsel motivasyonun dışsal motivasyondan daha çok, kendi düşüncelerine yön vermeyi desteklediğini göstermektedir. Kendi öğrenmelerine yön verme, özerklik duygusuyla olduğu kadar katılım ve başarılı olma motivasyonu da bağlantılıdır (Bagshaw, 2014: 360).

Öğretim yöntemi, öğrenciyi eğitimden beklenen hedeflere ulaştırmak için takip edilen yoldur. Yöntem aracılığıyla belirli öğretme teknikleri ve araçları kullanılarak sınıf içi etkinlikler bir plana göre düzenlenir ve yürütülür (Fidan, 1985: 168). Öğretim yöntemleri eğitimin niteliğini artırmaya, eğitim için ayrılan zamanın daha ekonomik ve etkili olabilmesine yardım eder. Elbette ki tek bir öğretim yöntemi eğitimden beklenen bütün amaçları gerçekleştirmek için yeterli değildir. Ancak belli eğitim durumlarına uygulandığında verimli olabileceği düşünülen yöntemler, eğitim süreci içinde sıklıkla kullanılmaktadır. Avrupa'da Sokratik yönteme dayalı olarak geliştirilen hem çocuklar hem yetişkinler için yaygın olarak kullanılan bazı yaklaşımlar vardır. Bunlar; Leonard Nelson'ın Sokratik Yöntemi, Gareth B. Matthews Yöntemi, McCall'ın Felsefi Sorgulama Topluluğu ve Matthew Lipman'ın Çocuklar için Felsefe (P4C) programıdır. Odak noktaları farklı olsa da bu dört modelin ortak noktası iletişimdir (Karadağ ve Demirtaş, 2018: 20).

1. BÖLÜM

1. PROBLEM DURUMU

Mathew Lipman (1922-2010) öncülüğünde geliştirilen ‘Çocuklar için Felsefe (P4C)’, sorgulamaya dayalı düşünceyi çocuklarda geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çocuklar için felsefe eğitim programı ismindeki çağrışıma rağmen, sadece felsefe derslerinde değil, tüm derslerde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Lipman, “çocuklar için felsefe programında kısa hikâyeler, örnek olaylar, kıssalar ve romanları sunarak kurgusal bir yaklaşımla çocukların temel kavramları tartışmasını amaçlamaktadır”. Bu araştırmada Lipman’ın bu alandaki yaklaşımı çerçevesinde bir uygulama deseni ortaya konmaya çalışılacaktır. Çocuklar için felsefe materyalleri günümüzde 24 farklı dile çevrilmiştir ve program günümüzde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere 63 ülkede uygulanmaktadır (Türksoy, 2020: 48).

Dünyanın farklı bölgelerinde felsefe alanında okulöncesi eğitimden üniversiteye hatta öğretmen eğitime kadar geniş bir çerçevede çalışmalar yürütülmektedir. Bush (2017), Hawai’de bir ilkokul ve bir lisede bütün derslere entegre edilerek uygulamaya konulan çocuklar için felsefe programını öğretmenler açısından değerlendirmiş ve yaklaşımın öğretmenler için felsefe (philosophy for teacher, P4C) şeklinde uyarlandığını belirtmiştir. Bu çerçevede öğretmenlerin almış oldukları hizmet içi eğitimleri takiben öğretmenlerin öğretmeyi felsefi bir çaba ve sorgulama olarak tanımladıkları görülmüş, ayrıca bu yaklaşımın öğretimde neşeyi, merakı geliştirmek için iş birliğine dayalı araştırma ve düşünme fırsatları sunduğunu belirtmiştir.

Van Rossem, (2006: 49) çocuklar için felsefenin okulda uygulanma imkânını tartıştığı çalışmasında, yöntemin Avrupa ülkelerinin eğitim felsefesine uygun olduğunu ve pratik birçok fayda sağlayacağını söylemektedir. Zira birçok eğitim anlayışının temel hedefleri arasında iyi vatandaş yetiştirmek vardır ve bu; eleştirel, bağımsız düşünebilen, başkalarına karşı saygılı, yargılarında düşünceli olmayı öğreten çocuklar için felsefe yaklaşımıyla mümkün hale getirilebilir.

Çocuklarla felsefe eğitiminin içerisinde olan çocuklar daha doğru ve yerinde sorular sormayı ve daha mantıksal düşünmeyi öğrenmektedirler (Taş, 2017). Çocuklarla felsefe eğitimi doğuştan gelen merak duygularından faydalanarak çocukların keşfetme, adlandırma,

tanıma, açıklama, vb. süreçlerine değerli katkılar sunmaktadır (Erdoğan, 2018). Çocuklarla felsefe eğitimi çocuklarda etkin dinleme, etkili iletişim, eleştirel ve yaratıcı düşünme, konsantrasyon ve sosyalleşme konusunda yarar sağlamaktadır (Gaut ve Gaut, 2012). Çocuklarla felsefe eğitimi çocukların kendilerini ve yaşadıkları çevreyi tanımalarına, çocukları düşünsel bir sürece yönlendirerek kavramları ve dünyayı keşfetmelerine imkân sağlamaktadır (Karadağ ve Demirtaş, 2018). Buradan hareketle okulöncesi eğitimde P4C eğitimi gerekli midir? Ne derece programda yer almalıdır?

Uygulama örnekleri nedir? gibi soruların cevaplarının ortaya konulmadığı bilinmektedir. Bu anlamda okulöncesi öğretmenlerinin konu hakkında farkındalıklarının sağlanması gerekmektedir. Sorgulayan, keşfeden, akıl yürütme örüntüleri gelişmiş, düşüncelerini gerekçelendiren, problem çözebilen bireyler yetiştirmek için çocuklarla felsefe eğitiminden faydalanabiliriz. Buradan hareketle bu çalışmanın konusu ‘Okulöncesinde Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının Öğretmen ve Akademisyen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”nin incelenmesidir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, okulöncesinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının öğretmen ve akademisyen görüşlerine göre değerlendirilmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır.

1. Akademisyenlerin çocuklar için felsefe yaklaşımı hakkındaki görüşleri nasıldır?

a) Akademisyenlerin okulöncesinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının öğrencilere katkıları hususunda görüşleri nasıldır?

b) Akademisyenlerin P4C uygulamalarının okulöncesi öğretim programlarında uygulanabilirliğine ilişkin görüşleri nasıldır

c) Akademisyenlerin Okulöncesinde Çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının olası avantaj ve dezavantajlarına ilişkin görüşleri nasıldır?

2. Öğretmenlerin çocuklar için felsefe yaklaşımı hakkındaki görüşleri nasıldır?

a) Öğretmenlerin okulöncesinde felsefe (P4C) uygulamalarının öğrencilere katkıları hususunda görüşleri nasıldır?

b) Öğretmenlerin Okulöncesinde P4C uygulamalarının öğretim programlarında uygulanabilirliğine ilişkin görüşleri nasıldır?

c) Öğretmenlerin Okulöncesinde Çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının olası avantaj ve dezavantajlarına ilişkin görüşleri nasıldır?

1.2. Araştırmanın Önemi

Eğitimin en önemli işlevlerinden biri bireye farkındalık kazandırmak, sahip olduğu potansiyelinin farkına varmasını, yaşamını kolaylaştıracak eylemlerde bulunmasını sağlayacak temel ve üst düzey becerileri edindirmektir. Özellikle çağımızda bilimsel ve teknolojik gelişmelerin getirilerinin nelere mal olabileceğinin farkında olan, bunlardan en iyi şekilde istifade edebilecek koşullar oluşturabilecek, bu gelişmelerin de ötesine geçmeyi ve yeni çıkışlar açmayı başarabilecek bireylerin varlığı oldukça önemlidir. Her çocuk üstün bir potansiyelle yaşama gözlerini açar. Çevrenin etkisi ile var olan bu potansiyeli şekillenmeye başlar. Ne kadar çok sağlıklı ve doğru uyaranlar verilirse çocuğun zihinsel gelişimi de o kadar daha iyi evrilir. Bazı özel potansiyelli çocuklar ise doğuştan akranlarından çok daha yüksek bir zihinsel kapasiteye sahiptir. Bu bireyler akranlarından çok daha kolay ve hızlı öğrenmekte, çok daha kolay bir şekilde üst düzey zihinsel becerilerini devreye koyup eleştirel, yaratıcı, yansıtıcı, problem çözücü gibi eylemlerde bulunabilirler. Gerek özel yetenekli gerekse olağan gelişim gösteren çocukların bu potansiyellerinin yansması soru sormaya, öğrenmeye olan meraklarıdır. Bu merak duygusu beslenip güçlendirildiğinde yaşamın her alanında büyük başarılar elde etmeleri, kendilerini gerçekleştirebilmeleri, kendilerine ve topluma daha yararlı bireyler olabilmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Gerek özel yetenekli gerekse olağan gelişim gösteren bu çocukların soru sorma meraklarını ve bu soruların onlara kazandıracığı beceriler dikkate alınarak eğitim sisteminin yapılandırılması oldukça önemlidir. Bu hususta felsefi yaklaşımların devreye konulması, bu çocukların hayal dünyalarına dahil olunması, sınırsız bir zihinsel yapının oluşması anlamına gelmektedir. Bu nedenle de özellikle dil eğitiminde felsefe temelli soru sorma becerilerinin kullanılması oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü felsefi temellere dayandırılarak soru sorma becerisinin kazanılması durumunda gerek olağan gelişim gösteren gerekse özel yetenekli öğrencilerin sistematik bir yaklaşımla karşılaştıkları

durumları, olayları üst düzeyde analiz gerektiren eylemlerle gerçekleştirebileceklerdir. Bu sayede sebep-sonuç ilişkileri, uzak bağdaştırmalar, keşfetme, yeniden yapılandırma, somut eylemlerin ötesini görebilme gibi birçok durumu çok daha iyi bir şekilde işleme koyabileceklerdir. Felsefe temelli soru sorma eğitimi ile özel yetenekli ve olağan gelişim gösteren öğrenciler okuma ve dinleme becerileri vasıtası ile dilin yaşama kattığı anlamı, zihinsel ve eylemsel gelişimin dil ile düşünce arasındaki bağla şekillendiğini deneyimleme fırsatını elde edeceklerdir. Son dönemde Türkiye Yeni Yüzyılının eğitim anlayışında, öğrencinin bilgiyi yapılandırdığı, anlama odaklandığı, sorgulayıp eleştirebildiği eğitim öğretim ortamları önerilmektedir. Öğrencinin pasif bir alıcı konumunda olduğu ezberci yaklaşımlardan da kaçınılmaktadır. Çocuklar için felsefe eğitimi, ilhamını Sokratik sorgulama anlayışından alan, temel amacı düşünmeyi öğretmek olan bir yaklaşımdır. Eğitim süreçlerinde öğrencilerin gelişim özellikleri göz önüne alınarak ilişkilendirilmiş metinler aracılığıyla temel kavramların ve düşünme süreçlerinin yapılandırılması hedeflenmektedir. Ayrıca daha önce yapılmamış olan bu çalışmadan elde edilen bulgular öğretmen ve akademisyenlerin konuyla ilgili görüşlerini yansıtacağından dolayı akademik anlamda ilk olma özelliği taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın sayıltıları aşağıdaki gibidir:

1. “Okulöncesinde Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarına İlişkin Görüşme Formu” da yer alan soruların araştırma problemine uygun olduğu varsayılmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Sınırlılıklar aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

1. Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda çalışan okulöncesi öğretmenleri ve Türkiye’deki farklı üniversitelerdeki akademisyenler ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Okulöncesi Eğitim Programı: Okulöncesine devam eden 36 72 aylık çocukların tüm gelişim alanlarını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen, yetersizliklerini önleyerek desteklemeyi amaçlayan, çok boyutlu, çok yönlü program olması özelliği ile gelişimsel, yaklaşım olarak sarmal, model olarak da eklektik bir yapıya sahiptir (MEB, 2013).

Okulöncesi: Beyin gelişiminin en hızlı olduğu sinaptik bağlantıların kurulma yoğunluğunun tüm gelişim dönemini içinde barındıran nitelikte 3- 5 yaş dönemini kapsayan eğitim sürecidir (Erkan, 1993; Oktay, 1999)

Çocuklarla Felsefe (P4C): Erken çocukluk döneminden başlayarak formal ya da informal etkinliklerle felsefi düşüncüyü geliştirmeyi amaçlayan bir pedagojidir (Tepe, 2015)

2. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Erken Çocukluk Eğitimi ve Önemi

Günümüzde iş hayatında insana verilen değer, erken çocukluk eğitimi ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple dünyada okulöncesi eğitimi yaygınlaştırma çalışmaları yapılırken aynı zamanda okulöncesi eğitim yaşı aşağı çekilmeye çalışılmaktadır. Erken çocukluk dönemi ya da okulöncesi dönem diye adlandırılan bu dönem çocuğun hayata gözlerini açtığı ilk andan başlayarak, birinci sınıfa gitmeye başladığı ana kadar olan süreci kapsar.

Erken çocukluk dönemi, çocuğun çevresinde olan biteni anlamlandırmaya çalıştığı, çevresini keşfettiği, etrafındaki kişilerle iletişim içinde olmak istediği, hayal gücünün yüksek olduğu, meraklı, sorgulayıcı, topluma uyum sağlamaya çalıştığı ve kişiliğinin oluşmaya başladığı dönemdir. Bu dönem çocuğun bilişsel gelişiminin büyük kısmının gerçekleştiği dönem olması nedeniyle de önem arz etmektedir (Ekinci ve Bozan, 2019).

Erken çocukluk dönemi, bedenin ve nöronların olgunlaşması, devinimlerin, becerilerin, dil gelişiminin artması, merakların, ilgi alanlarının kısacası bir bireyin hayatının en hızlı değişim ve gelişim gösterdiği dönemdir (Kılıçgün, 2012). Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde erken çocukluk döneminin önemi büyüktür. Erken çocukluk döneminde çocuk fiziksel olarak gelişirken sosyal, duygusal, zihinsel, dilsel olarak da gelişir, kendi cinsel kimliğini yavaş yavaş kazanmaya başlar (Kol, 2011).

Çocuğun fiziksel büyümesinin ve tüm alanlarda gelişim göstermesine somut olarak şahit olunan erken çocukluk döneminde, özellikle beyin gelişiminde de hızlı bir gelişim söz konusudur. Çocuğun tüm gelişim alanlarında olduğu gibi beyin gelişimi açısından da erken çocukluk yılları çok değerlidir. Çocukların zihinsel kapasitelerinin çoğu üç yaşına kadar şekillenir. Erken çocukluk yılları beyin gelişimi açısından diğer dönemlere göre kritik öneme sahiptir (Turhan ve Özbay, 2016).

Tüm gelişim alanlarının hızla geliştiği bu kritik dönemde erken çocukluk eğitiminin kaliteli olması çok önemlidir. Nitelikli bir erken çocukluk eğitimi alan çocukların böyle bir eğitim ortamında olmaları onlara ilerideki hayatlarında büyük kazanç sağlayabilir. 0-5 yaş

arası yıllar kendisinin ya da başkalarının duygularını anlayıp ifade edebilme, davranışlarını ve düşüncelerini geliştirmek için önemli bir dönem olarak bilinmektedir. Alan uzmanları gelişim alanlarının bu dönemde hızla geliştiğini ve bu gelişimin gelecek yıllara temel oluşturduğunu belirtmektedir (Bakken, 2017).

Nitelikli bir erken çocukluk eğitimi çocukların yükseköğrenimlerine ve hatta kariyer hayatlarına sağlam bir başlangıç sağlamaktadır. Kaliteli bir okulöncesi eğitim programı çocukların dilsel, bilişsel, sosyal- duygusal, fiziksel ve öz bakım gelişimlerini destekleyerek, çocukların tam donanımlı bir şekilde büyümelerini sağlamalıdır (Wechsler, 2016). Birçok ülkede erken yaşta eğitim bu kadar önemliyken, günümüzde hâlâ erken çocukluk eğitimin amaçları, nasıl uygulanacağı, nasıl geliştirileceği tartışılmaktadır.

Yıllara baktığımızda erken çocukluk eğitiminin bir gelişim ve ilerleme içerisinde olduğu görülmektedir. Ülkemizde 1960' lı yıllarda beş yıllık kalkınma planında yer alan çocuğun korunması konusu erken çocukluk dönemi ile ilgili önemli bir gelişmedir. 1962 yılının haziran ayında "Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği" çıkarılarak yeni kurumlar açılıp, okullaşma oranı artırılmıştır. 1973 yılında erken çocukluk eğitiminin hedef, içerik ve görevleri Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirtilmiştir. 2000'li yıllarda erken çocukluk eğitiminin zorunlu olması için çalışmalar başlatılmış, 2009-2010 eğitim öğretim yılında zorunlu erken çocukluk eğitimi için 32 şehirde pilot uygulamalar yapılarak, okullaşma oranının arttığı açıklanmıştır. 4+4+4 eğitim sistemine 2012-2013 eğitim öğretim döneminde geçilerek birinci sınıfa başlama yaşı erkene çekilmiştir. Erken çocukluk eğitimi yaygınlaştırma çalışmaları devam etmesine rağmen hale zorunlu hale gelmemiştir (Arkan ve Öztürk, 2018).

Türkiye'de erken çocukluk eğitimine olan ilgi hızla artmaktadır. Bu artış, ebeveynlerin çocuk gelişimi ve psikolojisi konusunda daha duyarlı olduklarının, eskiye oranla çocuk sayısında azalma olduğu ancak çocuklarının daha kaliteli şartlarda bulunmalarını istediklerinin göstergesidir (Tuzcu, 2019). ABD'ye baktığımızda, yirminci yüzyılın ilk yarısında erken çocukluk eğitimi çok revaçta değildi. 1950-1960 yılları arasında erken çocukluk eğitimine ilgi çok azdı. 1960'lı yılların başında Benjamin Bloom'un yaptığı araştırmalarda, erken çocukluk eğitiminin daha sonraki okul hayatlarındaki başarıyı arttırabileceğini ileri sürmesi, uzmanlarca kabul edilmiş ve giderek erken çocukluk eğitimi yaygınlaşmaya başlamıştır. 2000 yılında devlet anaokullarına finansal anlamda destek

verilmiş ve 5 yaşında olan çocukların %98'i anaokuluna gidip, eğitim almaya başlamıştır (Delalibera ve Ferreira, 2019).

Gittikçe önemi anlaşılmaya başlayan erken çocukluk eğitiminin en önemli işlevlerinden birisi de çocukları ilkokula hazırlamaktır. Erken çocukluk eğitimi alan çocukların birinci sınıfa hazırbulunuşluk düzeylerinin, dil ve iletişim becerilerinin, küçük ve büyük kas motor becerilerinin, sosyal, duygusal ve bilişsel becerilerinin diğer çocuklara göre daha iyi oldukları gözlenmiştir (Areljung, 2019).

Erken çocukluk eğitimi birinci sınıfta hazırbulunuşluk düzeyini yükselten, çocukları bir sonraki eğitim dönemine hazırlayan bir eğitim kurumu olarak görülerek araştırmalara da konu olmuştur. Tangüner, (2017) erken çocukluk eğitimi alan ve almayan birinci sınıf çocuklarının okula uyum düzeylerini araştırmış ve erken çocukluk eğitimi alan çocukların birinci sınıfa uyumlarının erken çocukluk eğitimi almayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bozgün ve Uluçınar-Sağır, (2018) yaptıkları araştırmada erken çocukluk eğitimi alan çocukların, bu eğitimi almayan çocuklara göre okuma yazma sürecine daha hızlı başladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Lehrl vd. (2016) erken çocukluk eğitimi alan çocukların birinci sınıfta matematik becerilerini incelemiş ve erken çocukluk eğitiminin birinci sınıf matematik becerilerini olumlu yönde etkilediğini ortaya çıkarmışlardır. Pekdoğan ve Kanak, (2019) erken çocukluk eğitiminin ilkokul sürecindeki sosyal davranışlara etkisini incelemek için bir araştırma yapmış ve sonucunda erken çocukluk eğitimi alan çocukların, almayan çocuklara göre sosyal yeterlilik becerilerinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kuru ve Akman, (2017) erken çocukluk eğitim veren kurumlara giden çocukların bilimsel süreç becerilerini farklı değişkenlerle incelemişler ve erken çocukluk eğitimi alma durumlarının çocuklarda bilimsel süreç becerilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ball, (2018) erken çocukluk eğitiminde okuryazarlık ve matematik alanlarında eğitim gören çocukların akademik başarılarını araştırmış ve bu alanlarda alınan eğitimin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Çocukların erken çocukluk döneminde aldıkları dil, erken okuryazarlık, sayısal ve matematiksel etkinlikler çocukların ileriki hayatlarındaki becerilere öncül oldukları için daha

sonraki okul yıllarındaki başarılarında kritik öneme sahiptir. Erken çocukluk döneminde kazanmış oldukları erken okuryazarlık becerileri, ilkokula başlayan çocukların okuma ve yazma başarısı hakkında bize bilgi verebilmektedir. Erken dönemde alınan matematik eğitimi aynı şekilde ilkokul ve hatta lise dönemindeki matematik başarılarını etkileyebilmektedir (Kholoptseva, 2016).

Kısacası öğrenmenin, büyümenin ve gelişmenin en hızlı olduğu ve en iyi gözlemlenebildiği erken çocukluk döneminde çocuklar için uygun fiziksel şartların sağlandığı, donanımlı ve kaliteli bir erken çocukluk eğitimi onların hayatlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Erken çocukluk eğitiminin önemi ve amaçları doğru bir şekilde ebeveynlere açıklanmalı, insanlar bu konuda bilinçlendirilmeli, erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılmasına destek olunması gerekmektedir. Çocukların erken yaşlarda kaliteli ve doğru bir eğitim almaları onların en doğal hakkıdır. Erken çocukluk döneminde iyi bir eğitim ile gelecekte; özgüveni yüksek, ayakları yere sağlam basan, sosyal, iletişimi kuvvetli, duygularını yönetebilen, yaratıcı, hayal gücü yüksek, yirmi birinci yüzyıl becerilerine sahip bireyler yetişebilir.

2.2. Erken Çocuklukta Düşünme Süreçleri ve Becerileri

Erken çocukluk dönemi bir insanın hayatındaki en değerli dönemlerden birisidir. Çünkü erken çocukluk dönemi bir bireyin yaşamının her yönünü şekillendireceği ve geliştirebileceği bir dönemdir. Tüm gelişim alanları çok hızlı geliştiği gibi bilişsel gelişimde de hızlı bir gelişim söz konusudur. Bir bireyin zihinsel tarafı, düşünme sürecini, bir nesne, durum ya da olayı anlamayı ve analiz etme becerilerini içerir. Bir çocukta düşünme becerileri ve süreçleri, sosyal ve fiziksel çevre tarafından gelen uyaranlar ile gelişmektedir. Bireylerde düşünme süreci, var olan, belirli bir sisteme oturtulmuş öğrenmeyi etkilemektedir. Bireylerin farklı düşünme süreçlerinde olmaları, öğrenme başarıları çıktılarında farklılıklar görülmesini sağlamaktadır (Haryono, 2019).

Çocuklara düşünme becerilerini nasıl kullanabileceklerini göstermek, öğrenme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Zihnimizi, düşünerek denetleyebiliriz. Anlamalı öğrenmenin olması için düşünmenin nasıl olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Çünkü parça parça edinilen bilgiler düşünme sayesinde bir araya getirilerek bir bütünü oluşturur ve değişik durumlarda kullanılır. Düşünme, kişilerin bireysel gözlem, yaşanmışlık ve duyu organları ile

elde ettikleri bilgileri kavramsallaştırmalarını, ayırtırmalarını, değerlendirmelerini ve değişik durumları uyarlamaları için gerçekleştirdikleri bilişsel bir süreçtir. Bundan dolayı, çocuklarda özellikle erken yaşlarda düşünme becerisi ve düşünme alışkanlığı öğretilmelidir (Sarıbaş vd. 2019).

Düşünme becerileri kazandırılmadan önce, düşünmenin gelişimsel doğasını bilmemiz gerekmektedir. Düşünme gelişimi üzerine birçok araştırma yapılmış olsa da bu araştırmacılara yol gösteren kişiler Piaget, Vygotsky ve Brunerdir. Piaget, çocukları aktif ve yapılandırmacı bireyler olarak görmektedir. Çocuklarla ilgili birbirinden ayrı gelişim dönemlerinde değişik düşünme becerilerinden söz ederek, bunların bir sistem içinde ilerlediği ve birbirinden farklı biçimde olduklarını açıklamaktadır. Vygotsky ise, biyolojik olgunlaşma, fiziksel çevre ve sosyalleşme arasındaki etkileşimden bahsetmektedir. Çocuk geliştikçe düşünce gelişiminde dilin önemi daha çok ön plana çıkmaktadır. Bruner de düşüncenin, buluş yoluyla öğrenileceğini açıklamaktadır. Bruner'e göre çocuklar düşünmeyi, yaparak yaşayarak, keşfederek, deneme yanılma yolu ile kendi kendilerine öğrenirler diye ifade eder (Keleş ve Özyurt, 2019).

Erken çocukluk döneminde düşünme süreçlerinin yaşlara göre farklılıkları olduğunu bilmekteyiz. Düşünme süreçleri ve becerileri, hayatın ilk aylarından başlayıp, ilerleyerek ve gelişerek devam eden bir durumdur. Düşünme becerilerinin kazanılmasında bilişsel gelişim çok önemlidir. Bilişsel süreçlerle, düşünme süreçlerini ayrı düşünemeyiz. Demir (2018) erken çocukluk döneminde bilişsel gelişimi yaş gruplarına göre dönemlere ayırmıştır. Bu dönemlere baktığımızda;

- 18 ay – Üç yaş: Bebekler doğdukları andan itibaren obje ve bireylerin ayrımını yapabilmektedirler. Kişileri devinimlerinden, yüz ifadelerinden tanıyarak, sesleri ayırt ederek çevreyi keşfetmeye çalışmaktadırlar. Model alarak ve taklit ederek devinimleri geliştirmekte ve çocuklarda ilgi ve isteklerine yönelik bir gelişim oluşmaya başlamaktadır. 14 aylıktan itibaren zihin olgunlaşmaya başlamaktadır. Bu durum bebeklerin dikkatlerini objeler ve kişiler ile birleştirmelerine ve sosyalleşerek, iletişime girmelerine sebep olmaktadır. 18 aylık çocuklar kişilerin jest ve mimiklerini, devinimlerini inceleyerek kazandıkları yeni sözcüklerle birleştirmeye başlarlar ve kendi isteklerini dile getirmektedirler. Üç yaşına doğru, bireylerin isteklerini ve duygusal olarak sonuçlarını anlamaya çalışmaktadırlar. Kendi bilişsel durumları

ile diğer kişilerin bilişsel durumları arasındaki farkı görmeye başlamaktadırlar. Kendi düşünceleri hakkında konuşmak isterlerken, başka kişilerin düşünceleri ile ilgili pek konuşmak istemeyebilirler.

- Dört-Beş yaş: Dört yaşına giren çocuklar, bireylerin nasıl düşündüğü, neye ilgi duyduğu, ne istedikleri konusunda doğru inançlar geliştirebilmektedir. Bireylerin ilgi ve isteklerine yönelik devinimleri ile ilgili açıklamada bulunabilmektedirler. Dört beş yaşlarında çocuklar somut olan bir objenin ya da durumun bilinçte farklı olabileceğini kavramaktadır. Bir objenin farklı formlarda da görülebileceğini anlayan çocuk, reel ve görünen arasındaki ilişkiyi anlamaya başlamaktadır.

- Altı yaş ve sonrası: Altı yaşındaki çocuklar bilişsel anlamda biraz daha ilerleyerek karşıdaki kişinin düşüncelerini anlayabilme, bilişsel süreçleri ifade edebilme ve kişilerin birbirleri ile ilgili ne düşündükleri ile ilgili gelişimsel ilerleme içerisindedir. Bu yaştaki çocuklar bireylerin devinimlerini, farklı yansıtabileceğini, olaylar ve durumlar için farklı duygu durumları oluşturabileceklerini fark etmektedirler. Sosyalleşme faaliyetleri, ileriki yıllar için de temel oluşturmaktadır.

Erken çocukluk döneminde verilen bilişsel eğitimin hedefi, çocuklarda sistematik mantıksal düşünme şekillerini geliştirmek, çocukların sorunlara çözüm yolu bulmalarına yardımcı olmak, sosyal çevreleri ile iletişimde doğru ve etkili alışkanlıklar edinmeleri için küçük yaştaki çocukların aktif öğrenenler olmalarını sağlamaktır. Etkili eğitim programları, çocukların akılcı düşünmeyi nasıl kazandıkları ve uyguladıkları ile bunların eğitim kurumlarında nasıl geliştirilebileceği üzerinden geliştirilmiştir. Bazı araştırmalar erken çocukluk döneminde düşünme becerilerini geliştiren eğitim programlarının, bilişsel gelişim, kendi davranışlarını organize etme, akademik gelişim için ilgi ve isteğin oluşması ile gelecek okul dönemlerinde, özellikle okuryazarlık ve dil alanlarında akademik başarıyı önemli derecede desteklediği bilinmektedir (Haywood, 2020).

Bir insanın hayatında çok önemli bir dönem olan erken çocukluk döneminde eleştirel ve yaratıcı düşünme, sorun çözme ve karar verme yetilerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi çok önemlidir. Bunu sağlarken düşünme seviyelerinin ve sisteminin tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için düşünmeye yönelik değerlendirmelerin titizlikle yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirmeler çocuklara verilen düşünme becerilerine yönelik eğitim

programlarının işlevselliğinin anlaşılması ve eksiklerin giderilmesi açısından önemli olduğu gibi, çocukların düşünme sistemindeki ilerleyişi görmek açısından da gereklidir (Bilgiç ve Kandır, 2019).

Bir kişinin edinmiş olduğu bilgiyi doğru bir şekilde uygulaması, şekillendirmesi ve geliştirmesi gibi becerileri çok erken dönemlerde kazanması gerekmektedir. Erken çocukluk döneminde kazanılan dilsel ve bilişsel beceriler, çocukların ileriki yaşlarında düşünme, soruşturma, ayrıntıların farkına varma, değerlendirme yapma gibi üst düzey düşünme becerileri gerektiren durumlarda başarılı olmalarını sağlayabilmektedir. Bu sebeple ailede ve erken çocukluk döneminde aldığı düşünme becerilerine yönelik eğitim ve yaşadığı deneyimler daha sonraki yıllarda bilgiyi nasıl geliştirip, kullanacağı konusunda önemli bir adım oluşturmaktadır (Demirel ve Yağmur, 2017).

Erken çocukluk döneminde dil ve düşünme becerileri geliştirilememiş çocukların, ileriki yıllarda bu durumu olumlu hale çevirmeleri çok zor olmakta ve bu eksikliklerden dolayı çocukların genel olarak eğitim ve öğretim yaşantıları da olumsuz etkilenebilmektedir (Aydın ve Şahin, 2021). Düşünme de kendi içinde kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategorik yapıların erken çocukluk döneminde ortaya çıktığı ve çocukların entelektüellik düzeylerinin ilerlemesinde çok önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Erken çocukluk döneminde olan çocuğun etrafında oluşan sosyal ve fiziksel çevreyle iletişim ve etkileşim içinde olması, bu çevreyi incelemesi ve analiz etmesi düşünme kategorileri sayesinde gerçekleşmektedir. Bu dönemdeki çocuklar, objektif dünyadaki durumları ve ilişkileri tam olarak açıklayamamıştır ve bu konu ile ilgili düşünceleri değişkendir. Ancak bu durumda bile çocukların düşüncesinin mantıksal olduğunu düşünceleri kategorize edebiliyor olmaları, göstermektedir.

Bilimsel çalışmalar, çocuğun kendi kendini ya da edindiği bilgileri analiz edebilme kabiliyetini erken çocukluk döneminde uygulanan düşünme becerileri eğitim ve öğretim faaliyetlerin sağladığını göstermektedir. Bütün bu bilgiler ışığında her yaşta çok önemli olan düşünme becerilerinin erken çocukluk döneminden itibaren çocuklara kazandırılması hayatlarının ileriki dönemlerindeki sosyal hayatlarını, akademik başarılarını, kendi kendileriyle olan durumlarla baş etmeleri, vb. birçok alanda aktif ve pratik düşünen bireyler olmalarını sağlamaktadır. Bu konuda okulöncesi öğretmenlerine, ebeveynlere, çocuklara bakan kişilere çok fazla sorumluluk düşmektedir.

2.3. Okulöncesi Eğitim Programı

Okulöncesi, çocuğun eğitim hayatının ilk dönemini oluşturmaktadır. Çocuk bu eğitim döneminde ilk alışkanlıklarını kazanarak becerilerini ilerletmekte, kazandığı öğrenme tecrübelerini akranları ile etkileşim kurarak aktarabilme fırsatı yakalayabilmektedir. Bu süreçte çocuğa sunulacak olan eğitim fırsatları, çocuğun bir sonraki eğitim kademesine geçmesini ve hazır bulunuşluğunu arttıracaktır (Oktay, 2007). Okulöncesi eğitim, 36-72 ay çocukların gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendiren, kendilerini ifade etmesini ve öz denetimlerini kazanmasını sağlayan, çocukları ilköğretime hazırlayan planlı bir eğitim sürecidir (Yılmaz, 2003).

Gürkan (1988)'ın ifadesine göre, okulöncesi eğitim, “0–6 yaşlarındaki çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişmelerini, sistemli bir ortam içinde daha iyi sağlayan, yeteneklerinin gelişmesine yardım eden, onları ilköğretime hazırlayan ve temel eğitim bütünlüğü içinde yer alan bir eğitimidir” şeklinde tanımlanmıştır. Yapılan araştırmalarla, ilk erken çocukluk yıllarında edinilen davranışların birçoğunun, erişkinlikte bireyin kişilik, karakter ve inanç, değer yargılarını şekillendirdiği görülmektedir (Oğuzkan ve Oral, 2003). Okulöncesi eğitimin amacı, çocukları tüm gelişim alanlarına yönelik olarak desteklemektir (Zembat, 2005). Yapılan araştırmalarda öğrencilerin kademeler bazında okul başarılarına bakıldığında, okulöncesi eğitimin etkili bir rol oynadığı gözlenmiştir (Tekiner, 1997).

Mialaret (1977), okulöncesi eğitimin evrensel olarak değerlendirilebilen amaçlarını toplumsal, eğitsel ve gelişimsel olarak üç boyutta ifade etmiştir (Aral vd., 2000):

- Toplumsal Amaçlar: İş yaşamında yer edinen annelere destek olmak, her çocuğun bireysel farklılıklarını dikkate alarak, çocukların gelişim alanlarına yönelik tüm aşamalarında geleneksel eğitimden oluşan eksiklikleri tamamlamak.

- Eğitici Amaçlar: Çocuğun duygularına cevap olmak ve çevresiyle etkileşimini gerçekleştirmesini sağlayarak, çocuğun duyuşsal becerilerini geliştirmek ve duyarlılığını davranışa dönüştürmesini desteklemek.

- Gelişimsel Amaçlar: Çocuğun kendi bedenini tanımasını sağlamak ve gelişim alanlarına yönelik becerilerini desteklemek.

Bu bağlamda okulöncesinde geleneksel uygulama yöntemlerinin deneyimleri de işe koşularak günümüz teknolojileri ve tekniklerinden yararlanarak “Çocuklar İçin Felsefe (P4C)” uygulamaları ile öğrencilerde farkındalık yaratmak ve öğrencilerin sosyal ve dil becerileri dikkate alınarak gelişim alanlarında yaratıcılıkları açısından anlamlı bir farklılık oluşturmak önceliğimiz arasında yer almaktadır.

2.4. Felsefe Kavramı

Felsefeyi her filozof kendi ilgileri ve savunduğu düşünceleri üzerine yorumladığı için ortaya birçok tanım çıkmıştır. “Felsefe, birer insan başarısı olarak insanı ve onun problemlerini ele almak, işlemek için vardır (Mengüşoğlu, 2003).” “Sokrates göre felsefe, insanın neleri bilmediğini bilmesi, Platon’a göre insanın doğruyu bulmasında düşünsel çabası, Epikuros’a göre mutlu yaşamayı sağlamak için tasarlanmış eylemler bütünü (Hançerlioğlu, 2006),” “Plutarkhos’a göre yaşama sanatı, Kindi’ye göre insanın kendini tanıması, Camus’a göre ise insanın hayatın anlamını bulmaya çalışmasıdır (Cevizci, 2010).” Felsefe, var olan olaylar, olgular, kavramlar üzerine düşünme yoluyla gerçekleştirilen soru sorma etkinliği, doğruyu bulma çabası, bilme ve bilgilenme eylemidir.

2.5. Çocuklarla Felsefe Eğitimi

P4C ile kişinin konu, kavram, olay, olgular üzerine bir fikre sahip olmadıkları varsayılarak beyin fırtınası yaparak düşünme becerilerini tetikleyen sorular sorulur ve sorgulama sürecindeki yolculuğa çıkılır. İletişimi başlatmak için günlük yaşam problemleri dikkate alınarak kavramlar metinler, görseller aracılığıyla sorgu çukuruna girilerek derinleşmeleri, kolaylaştırıcı rehberliği ve aktif katılım ile uygun iletişim ortamları oluşturularak çocuktaki var olan felsefi potansiyeli ortaya çıkarmak ve harekete geçirmek, bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır (Akan, 2022).

Çocuklar için felsefe (P4C), 60’lı senelerin sonlarına doğru Lipman ve Ann Margaret Sharp tarafından çocukların eğitim öğretim faaliyetlerine felsefi sorgulamayı entegre etmek için oluşturulan küresel bir harekettir. Daha da geriye gidecek olursak Dewey’in faydacılık yaklaşımına dayanan Lipman ve Sharp, erken çocukluk dönemi eğitiminden lise kademesine kadar eğitimcilere rehber olması amacıyla bir program oluşturarak, felsefe tarihinde yeni bir çığır açmayı önerdiler. P4C, Montclair Eyalet Üniversitesi’ndeki (MSU) Çocuklar için Felsefe

Geliştirme Enstitüsü'nde (IAPC) oluşturuldu. Lipman ve Sharp'ın programı kırktan fazla ülkeye hızla yayıldı. Fransa ve İtalya gibi eğitimde iyi olan ülkeler programa farklı dokunuşlar yaptılar. Dünyanın çoğu ülkesinde çocuklar ile felsefeyi bir araya getiren çeşitli uygulamalar oluşmaktadır (Kohan, 2018).

Aslına bakacak olursak felsefede her şey çok eskiye dayanmaktadır. Eski olmak demek, alışkanlıkları olmak, tarih içinde birikimlere sahip olmak demektir. Çocuklarla felsefenin başlangıç noktasına gidecek olursak, çocuklarla oyunlar oynamayı seven Herakleitos'a kadar geçmişe gidebilmekteyiz. Derslerde öğrencilerine evi nasıl yönetebileceği gibi konularda eğitimler vererek, çocukların her gün biraz daha kendilerine yeni bilgiler katmaları, daha donanımlı olmalarını sağlama çalışmaları çocuklarla felsefenin uygulama çerçevesinde yer almaktadır. Felsefe etkinliklerinde Sokrates'ten de bahsetmek gerekmektedir. Sokrates'in gençlerle kurduğu aktif iletişim, yalnızca yetişkinlere uygun olan felsefenin değil, çocuklarla felsefenin de temellerinin atıldığı tartışmalar olduğunu anlayabilmekteyiz. Sokrates felsefe olsun diye felsefe yapan bir filozof olmamıştır. Yaşama, fazilete, bilgiye yol açmak üzere felsefi iletişimlere girmekteydi. Sokrates'in doğurtma diye adlandırılan metodu, çocuklarla felsefenin merkezini oluşturmaktadır. Çocuklara bilgi, teori, düşünceyi dışardan vermek yerine çocuğun kendi içinde, kendi yaşamışlıklarında var olanı bulmasını sağlamak, böylelikle felsefeyi tekrar oluşturmak, çocuklarla felsefenin mantığını oluşturmaktadır. Daha sonraki zamanlar matbaanın icadı, Rönesans ve Aydınlanma Çağı ile çocuk kavramı daha çok değer kazanmış, Locke ve Rousseau'nun çocuğun doğasına yönelik araştırmaları, uygar eğitimin ortaya çıkmasında ve çocuğun tanınmasında çok değerli katkılar sağlamıştır (Taşdelen, 2014).

Felsefenin en önemli noktası merak etmek, sorular sormak, incelemek ve akıl yürütme becerilerini kullanmaktır. Sorular sormak söz konusuysa çocukların bu konuda çok iyi olduklarını hepimiz bilmekteyiz. Bitmez tükenmez bir merak duygusuyla yaşadığı çevreyi, kâinatı anlamaya çalışan bir çocuk bunu ya bir yetişkine ya da kendi kendisine sormaktadır. Çocukların soru sorma heveslerini diri tutabilmek, onu felsefeye ve yaşama hazırlamada çok önemli bir etken olacaktır. En önemli işi soru sorarak mana arayışında bulunmak olan felsefe, ilk insanın ortaya çıkışından bu yana olagelmiş bilinen, bilinmeyen, farklılaşan, anlamını kaybeden, yeni baştan oluşturulan her şeyle ilgili düzenli düşünmenin adıdır; hiç bitmeyecek bir süreçtir (Dirican ve Deniz, 2020).

Yetiřkinler, genellikle değişik dūřünme yollarını kullanmakta zorlanmaktadır. Çocuklara göre, değişik düşünce stillerine yatkınlıkları daha azdır. Çocuklar değişik düşünme şekillerine büyüklere göre daha yatkın olabilmektedirler. Bunun sebebi, yetişkinlerin küçükkken öğrendiği ön yargılar ve bunların, sorgulanmadan kabul edilmesi olabilmektedir. Bu sebeple, çocuklarda henüz yargılar oluşmamışken, kendilerinde olan sorgulayıcı düşünme şekilleri yok olmadan, bilgi almaya hevesli, keşfetmeye yönelik merakların aktif ve hayal güçlerinin sonsuz olduğu zamanlarda, kısacası erken çocukluk dönemlerinde çocukların felsefe etkinlikleriyle bir araya gelerek; felsefi düşünmeyi öğrenmeleri ve felsefi düşünme becerilerini ilerletmeleri önem arz etmektedir (Sormaz, 2019).

Felsefe ve çocuk kavramları birbiriyle ilişkilidir ve felsefe çocuklar içindir. Felsefede bisikletler ya da toplarla değil, fikirler, sözcükler ve objelerle oynamaya izin verilmektedir. Felsefede, çocukların oyunlardan ve serüvenlerden uzaklaşmasına gerek duyulmamaktadır. Onlar fikirlerini bu oyunlarda ve serüvenlerde kullanma şansını yakalamış olurlar. Bazı orijinal ve oyuna benzer sorular sorabilmektedirler. Çocukların dünyası renkli oyunlar ve eğlencelerle doludur. Yetişkinler olarak bize düşen çocukları bu renkli ve eğlenceli dünyadan ayırmadan, onları felsefe oyununa dahil etmeye çalışmaktır (Gaedi, 2015).

Mccall'a göre (2017), çocuklarla felsefi sorgulamalar yapmak, çocukların içten gelen meraklarını diri tutmakla birlikte, düşünme ve geleceğe çok boyutlu bakabilme becerileri kazandırmayı sağlamaktadır. Çocuklarla felsefe etkinlikleri erken çocukluk döneminde zaman gerektiren bir süreç olabilmektedir. Fakat bu sürecin sonunda çocukların kazanabileceği beceriler şu şekilde açıklanmıştır:

- Çocuklar etkin dinleyen olmaktadır.
- Çocuklar başkalarının düşüncelerini saygıyla dinlemeyi ve sabırlı olmayı öğrenmektedir.
- Algıları gelişir ve dikkat becerileri artmaktadır.
- Nesneleri ve durumları farklı boyutlarda incelemeyi öğrenmektedirler.
- Hafızaları gelişmektedir.

- İlk başta konuşmaktan çekinen çocuklar, süreç içerisinde konulara daha ilgili olup konuşmalara katılmaya başlamaktadır (Mccall, 2017).

Çocuklar için felsefe, çocukların hepsinin bir arada düşünmesine, çocukların başkalarının düşüncesine bağı kalmadan orijinal fikirler üretebilmelerine, sorgulamalarına, karar verebilmelerine, verdikleri kararları savunabilmelerine, yeni karşılaştıkları bilgilere ön yargısız yaklaşımlarına, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmelerine, akranları ve yetişkinler ile olan ilişkilerinin daha sağlam olmasına katkıda bulunmaktadır. Çocuklarla felsefe programını ortaya çıkaran Lipman'a göre çocuklara, eleştirel düşünme becerilerini öğretmek, felsefe ile mümkün olabilmektedir. Çocukların felsefi düşünmeyi öğrenmeleri için de sorguladıkları, hayal güçlerinin sınırsız, merak duygularının en yoğun olduğu erken yaşlarda felsefe ile tanışmaları gerekmektedir (Özkan, 2020).

Lipman'ın oluşturduğu çocuklarla felsefe programındaki en önemli amacı çocuklara düşünme kalıplarını keşfettirerek, düşünmeyi nasıl gerçekleştirecekleri konusunda rehberlik etmektir (Gaedi, 2015). Çocuklarla felsefe eğitimin çok küçük yaşlarda başlamasının felsefi düşünme süreçleri için çok önemli olduğunu bilmekteyiz. Bu yüzden erken çocukluk eğitiminde çocuklarla felsefe eğitimine başlanması gerekmektedir. Bu programı uygularken bazı aşamalarla soruşturmanın yönetilmesi gerekmektedir. Çocuklarla felsefe eğitiminde soruşturma yaparken bazı aşamaları uygulamak, soruşturmayı kolaylaştırmaktadır. Çocuklarla felsefe eğitimi soruşturma süreci aşağıdaki gibi aşamalarla belirtilebilmektedir:

- Başlangıç: Bu aşamada çocuklara rahatlama egzersizleri yaptırılabilir ve soruşturmanın kuralları anımsatılır.

- Uyarıların verilmesi: Eğitimci çocukların dikkatini çekecek bir öykü, fotoğraf, video, vb. bir uyarıcı tanıtılır ve çocuklara bir ikilem ya da problem durumu ya da uyarandaki şaşırdıkları konu hakkında düşünmeleri istenmektedir.

- Düşünme süreci: Çocuklara düşünmeleri için belirli bir süre verilir. Çocuklar tek başlarına düşünebilecekleri gibi, küçük gruplar halinde de düşünebilmektedirler.

- Soruların alınması: Çocukların oluşturduğu sorular not edilmektedir.

- Soruların ilişkilendirilmesi ve gruplanması: Çocukların sordukları soruların birbirleriyle ilişkileri sağlanmaktadır. Gerekirse sorular gruplanabilmektedir.

- Soru seçme: Eğitimci haksızlık yapmadan bir soru seçilmesini sağlamalıdır. Bazen sorular ilişkilendirilirken de tartışma başlayabilmekte olduğu için bu aşama uygulanmayabilmektedir.

- Soru ile ilgili akıl yürütme: Eğitimci herkesin saygıyla birbirini dinlemesini sağlamalı, soruların cevaplarını dikkatle dinlemeli ve çocukların düşüncelerini derinleştirmeye çalışmalıdır.

- Soruşturmanın kaydedilmesi: Kavram haritası, grafik gibi yöntemlerle düşünceler kaydedilebilmektedir.

- Soruşturmanın sonlandırılması: Eğitimci sözel olarak soruşturma sürecini kısaca hatırlatabilir, soruşturmayı değerlendirmek için bazı sorular sorabilmektedir (Türksoy, 2020).

Erken çocukluk döneminde yapılan soruşturmalarda, soru çocuklardan alınmadan eğitimcinin yönelttiği sorularla felsefi soruşturma gerçekleştirilmektedir. Felsefe, akıl yürütme becerilerini içermektedir. Felsefi metodun temeli kuralları benimseyerek aklı doğru kullanmaktan geçmektedir. Felsefe yaparken akıl yürüterek mantıklı bağlantılar kurmak gerekmektedir. Bu aşamada mantık, düşünmenin prensiplerini; düşüncelerde doğruluk ve süreklilik olabilmesi amacıyla lazım olan bir dizi kuralları koymaktadır.

Mantık doğru düşünmenin temelini oluşturmaktadır. Mantığın asıl hedefi düşünmeyi araştırmaktır. Bunu ise doğru düşünmenin ve doğru bilgi kazanmanın şartlarını ortaya koyarak, akıl yürütmeden başlayıp, düşünmenin prensiplerini ortaya koyarak yapmaktadır. Mantığı inceleyecek olursak, bir yerde akıl yürütme örüntülerini incelemiş olamayız. Mantıksal akıl yürütme, felsefi araştırmaların en önemli kısımlarından birisini oluşturmaktadır (Alkın-Şahin ve Tunca, 2015).

Bu bilgiler ışığında çocuklarla felsefe eğitiminin düşünme, akıl yürütme, düşüncelerini gerekçeleriyle açıklama gibi birçok beceriyi kazandırabileceğini görmekteyiz. Erken çocukluk döneminde çocuklarla felsefe eğitimine önem verilmeli, bu eğitimi uygulayan kişilerin çocukları doğru yönlendirmesi ve felsefi düşünmeyi öğrenmeleri için onlara iyi bir

rehber olmalıdır. Doğru düşünebilen çocuklar gelecekte nitelikli bireylerin oluşturduğu bir toplum oluşturabilirler.

2.5.1. İletişim, Katılım ve Eğitim

Eğitimin bireyin davranışlarında belli amaçlara dönük değişiklik olarak tanımlanması, bu davranış değişikliğinin nasıl yapılacağı, daha açıkçası neyin nasıl öğretileceği konusunu önemli kılmaktadır. Eğitim sisteminde planlanıp uygulanan tüm faaliyetlerin, öğrenmenin olduğu etkileşim ortamının etkililik derecesini arttırması için yapılması beklenir. Sınıfta davranış değişikliğinin istenilen düzeyde gerçekleşebilmesi için öğretmen ne yapmalı sorusundan öte, öğrenciler ne yapmalı sorusunun cevabı aranmalıdır (Fidan, 1985: 2-3).

Anlamlı öğrenmelerin oluşması öğrenci yaşantılarının merkeze alınmasıyla mümkündür. Modern eğitim anlayışı öğrenci merkezli, bilgiyi hazır olarak alan değil, kendisi keşfeden, problem çözme becerilerini geliştirmeye odaklı bir yaklaşımdır. Çocuklar için felsefe teorisi ve uygulamaları, çok boyutlu düşünme ve daha üst bilişsel işlevleri kazanma ve içselleştirme aracı olarak başkalarıyla iletişim yoluyla iş birliğine ve anlam oluşturmaya büyük önem vermektedir. Öğrenme aktif anlam oluşturma sürecidir ve sınıfın tüm üyeleri bilgi ve anlayışı arttırmak için potansiyel bir kaynak olarak görülür (O’Riordan, 2013: 53).

Dili etkili bir şekilde kullanmayı ve sorunların nasıl başarılı bir şekilde çözüleceğini öğrenmek, başkalarıyla etkileşime (iletişim) bağlıdır. İletişim, çocukları birlikte yaşamaya, derinlemesine düşünmeye, alternatifleri fark etmeye ve çeşitli zihinsel faaliyetlerde bulunmaya teşvik eder. Başarılı iletişim, çocuğun düşüncelerini soru ve yorumlarla ifade etme yeteneğini ifade eden iletişimdir. Çocukla iletişimden beklenen işlevin tam olarak gerçekleştirilebileceği türden bir ilişki kurmak her zaman kolay değildir. Başarılı iletişim hem öğretmene hem de çocuğa saygıyı içeren iki yönlü bir süreçtir (Vansieleghem, 2005: 30).

İletişim, sohbet ile aynı şey değildir, açık bir şekilde kasıtlıdır. Sorgulama topluluğu, bu anlamda, ortak ilgi alanlarına odaklanan problem odaklı bir topluluktur. Yine insanların sadece tartışmak için de olsa karşıt konular aldıkları münazara ile de aynı şey değildir. İletişim tanımı gereği eşitlikçidir. Özellikle iletişimin hem farklılığa saygı duymaya hem de ortak bir zemin bulmaya bağlı olduğunu vurgulamak gerekir (Paine, 2012: 21). Eğitimsel bakış açısı sınıfta şunların dikkate alınmasını gerektirir:

- Sınıf, bireylerden oluşan bir topluluktur.
- Çocukların etkili bir şekilde öğrenmeleri için sınıf iletişimlerine aktif bir şekilde katılabilmeleri ve konuşmaları gerekir.
- Öğretmenler, çocukları dinlemek ve onlara karşılık vermek için çalışmak zorundadır.
- Sınıfta iletişim için uygun yeterli zamana ve uygun ortama ihtiyaç vardır (Haynes, 2007: 19).

İnsan zekâsı öncelikle konuşma ve dinleme yoluyla geliştirilir. Hayatımızın kalitesi, düşünme kalitemize ve başkalarıyla iletişim kurma ve tartışma yeteneğimize bağlıdır. Konuşma, okuryazarlığın ve başkalarıyla ilişki kurma becerimizin özüdür. Hem IQ' nun (sözel zekâ) hem de EQ'nun (duygusal zekâ) temelidir. Araştırmalar, çocuklar için felsefe uygulamasına katılan çocukların sözel akıl yürütme testlerinden daha yüksek başarı puanları elde ettiklerini göstermektedir (Morin, vd., 2005: 20). Ancak bu beceriler tek başına yeterli değildir. Bunlara eklenmesi gereken şey, bu becerileri fark yaratmak için ne zaman ve nasıl kullanabileceğinin bilincinde olmaktır. Özenli olmak, kendine ve başkalarına karşı duyarlı olmak, birlikte yaşamının ve öğrenmenin duygusal yönlerini gözden kaçırmamaktır (Fisher, 1998: 11).

Sınıf ortamında iletişim konusunda bazı önemli kısıtlamalar vardır. Bunlar; öğrencilerin dikkatini çekmek ve sürdürmek, grubu kontrol etmek, konuya bağlı kalmak ve dengeli katılımı sağlamaktır. Etkileşimin etkili ve üretken olması için, diyalogun yönlendirilmesi ve kontrol edilmesi gerekecektir. Tüm iletişimler düşünmeyi teşvik etmez; bazen iletişim boşa zaman geçirmekten, aynı anda ve dinlemeden konuşmaktan ileriye gitmez. Yaratıcılığı geliştirebilmek ve verimliliği artırabilmek için öğrencilere bilgilerini derinleştirmeleri için zaman tanınmalı ve düşünceleri üzerinde inceleme, keşfetme, deneme, gözden geçirme ve akıl yürütme fırsatı sunulmalıdır (Pihlgren, 2013: 5).

Belirli kısıtlamalar ve açıkça kabul edilmiş yönergeler (örneğin, kimse bir başkası konuşurken elini kaldırmamalıdır) gereklidir. İyi bir grup tartışmasının sürdürülmesi yetişkinler arasında bile kolay değildir. Bununla birlikte, etkili iletişim, çocuğun problem çözme yeteneğini geliştirecek, eğitim hayatı boyunca ve sonraki yaşamında öğrenmesini destekleyecek tutumlar ve düşünme yolları öğretecektir (Fisher, 1987: 37).

2.5.2. Sorgulama Topluluğu (Community of Inquiry)

Çocuklar için felsefe, kökleri Sokrates'e dayanan ve başlığı Charles Peirce'den ödünç alınan "sorgulama topluluğu" adlı bir pedagoji kullanmıştır. Bireyin kendi düşünceleri ve başkalarının ne düşündüğü üzerine dikkatlice düşünme alışkanlığı edinebilmesi, yeni olasılıkları tahmin etme ve değerlendirme yeteneğini geliştirebilmesi, iyi nedenler temelinde fikirlerini değiştirme alışkanlığını kazanabilmesi ve sağlam yargılar için uygun kriterler oluşturarak kullanabilmesi gibi düşünme becerileri, ancak sorgulama topluluğunun metodolojisi aracılığıyla elde edilebilir (Cam, 2014: 1205).

Lipman (1998), müzakere ve iş birliğine dayalı olarak sorgulama topluluklarının, eleştirel, yaratıcı ve özenli düşünmeyi teşvik etme gibi kabiliyetlere sahip olduğu ve daha sağlam akıl yürütme, anlayış ve yargılamaya imkân verdiği iddiasındadır. Bu iddia, giderek artan sayıdaki araştırma ve bulgularla desteklenmektedir. Sorgulama toplulukları, müzakereyi, birbiri ile paylaşmayı, okuryazarlığı ve felsefi hayal gücünü geliştirmeyi, derinlemesine okumayı ve diyalojik metinlerden keyif almayı sembolize eder (Lipman, 2003: 90).

İletişim, öğrenmenin merkezinde olduğu bir sınıf yaklaşımıdır (Teuben, 2013: 125). Gerekli düzenlemeler yapıldığında akademik başarısı düşük veya suskun öğrenciler bile, sorgulama yeteneğinin sıradan akademik yeterliliklerle değil, tecrübe, düşünce ve hayal gücüyle ilgili olduğunu çabucak anlarlar. Böylece kısa süre sonra onlar da fikirlerini paylaşmak için birbirleriyle yarış içine girerler. İletişim iki yönde ilerler. Bir yandan zihinsel çabayla meydana gelen düşünceler birbiriyle mantıksal bağlantılar oluşturur. Öte yandan, bu eylemleri gerçekleştiren öğrenciler bir başkasıyla sosyal ilişkiler kurmaya başlar. İlki, anlamın bütünlüğüne doğru ilerleme kaydeder. İkincisi kişilerarası, ortak bir dayanışmaya doğru ilerler (Lipman, 1998: 279).

Günümüz eğitim stratejilerinde, düşünme becerilerini geliştirici yöntemler daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda eleştirel düşünce, problem çözme, yaratıcı düşünce, sorgulayarak öğrenme kavramları eğitim programlarında daha fazla yer almaktadır. Bütün bu kavramların uygulamaya geçirilmesinde anahtar görev sorulara düşmektedir. Soru sorma becerilerini geliştirmek ve düşünceyi harekete geçirecek ortamları yaratmak önem arz etmektedir. Sorular, her şeyden önce görevleri tanımlama, problemleri açıklama ve tartışma konusunu sınırlandırma görevi görmektedirler. Soru sorma becerilerinin başında hiç kuşkusuz

düşünceleri meydana getiren unsurları keşfetmeye yarayan analitik sorular gelir (Demircioğlu, 2018: 75).

Öğretmenlerin etkin soru sorması, öğrencilerin düşüncelerini açığa çıkarmasıyla beraber, düşünceyi harekete geçirmesi anlamına gelir. Çünkü soru sormak her türlü öğrenmenin başıdır. Kafasında herhangi bir konu ile ilgili soru işaretleri oluşan öğrenci, artık konunun farkına varmış, çözüm için harekete geçmiş demektir (Büyükalın, 2007: 3). Yapılan araştırmalarda eğitimde soru sormanın eğitimin kalitesini arttırdığı, kalıcı öğrenmeye olanak sağladığı görülmüştür.

Budak (2011: 8) tarafından yapılan araştırmada soru türlerinin öğrenmeyi açıklama gücü %30 ile %53 arasında olarak ölçülmüştür. Bu araştırma sonucuna göre sorular öğrenciyi uyanık tutmakta, öğrencileri cevapları bulma arayışına itmektedir. Sorular öğrenilenlerin tekrarını sağlamakta, geri bildirim işlevi görmektedir. Sorular daha zevkli bir ders zamanının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Dumitru (2012: 242) sorgulama topluluklarını bir öğretim yöntemi olarak nitelendiren aşağıdaki özelliklerini sıralamıştır:

1) Sorgulama toplulukları, üst düzey eğitimin ayırt edici özelliklerine (eleştirel, işbirlikçi, yaratıcı) sahiptir.

2) Sorgulama toplulukları, 21. yüzyılın üst düzey öğrenimi için gerekli ideal ortamı (demokratik sınıf) temsil eder.

3) Sorgulama toplulukları, derin eleştirel yaklaşımı ve bilginin yeniden inşasını içselleştirmesi nedeniyle, esas olarak kültürlerarası duyarlılığın artmasına katkıda bulunur.

4) Sorgulama toplulukları, mevcut iletişim kaynaklarına göre daha kapsamlı, etkili ve derinlikli olması nedeniyle bireyler arası iletişimi kolaylaştırır.

Lipman (2003: 95-99) sorgulama topluluklarının diğer bazı özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Kapsayıcılık: Toplulukları oluşturan katılımcılar farklı inanç, milliyet, yaş, kültür gibi çoğul özelliklere sahip olsun veya olmasın hiç kimse yeterli gerekçe olmaksızın

faaliyetlerden dışlanmaz.

- Katılım: Sorgulama toplulukları, katılımcıları eşit olarak iletişime katılmaya teşvik eder ancak bu konuda zorlamada bulunmaz.

- Bilginin paylaşılması: Uzun süreli bir düşünme seansında, birey eldeki meseleye nüfuz etmeyi ve analiz etmeyi amaçlayan bir dizi zihinsel eylemde bulunacaktır. Böylece kişi merak etme, sorgulama, çıkarım yapma, tanımlama, varsayma, hayal etme, ayırt etme vb. ile meşgul olacaktır.

- Yüz yüze ilişkiler: Konuşmalar genellikle çember şeklinde yapıldığından yakın ilişkilere dayalı bir tanışıklık ve aşinalık oluşur.

- Anlam arayışı: Çocuklar öğrenmeye heveslidirler ve her cümleden, her nesneden, her deneyimden anlam çıkarmaya çalışırlar.

- Sosyal dayanışma duyguları: Sorgulama seanslarında bazı çocukların çeşitli sebeplerle yoğun ama net olmayan arkadaşlıklarla birbirlerine bağlandıkları görülür. Bunlar bazen öğretmen için sıkıntılı durumlar oluştursa da bu grubun etkileşiminin önünde bir engel olarak görülmez.

- Üzerinde düşünme: Tartışma genellikle alternatifleri destekleyen nedenlerin incelenmesi yoluyla varsayımların değerlendirilmesini içerir. Bu sürece nedenlerin ve alternatiflerin “tartışılması” denir.

- Tarafsızlık: Tarafsız sorgulama, önemli bir konuyu açık, kendi kendini düzeltici ve bağlamsal bir tarzda araştırır. Tartışma tüm mülahazaları ve bakış açılarını dikkate alan bir çözümle sonuçlanmalıdır.

- Modelleme: Felsefi literatürdeki gerçek ya da kurgusal bazı örnekler, felsefi bir araştırma modeli olarak sınıfta bulunan çocuklara sunulabilir.

- Empati: Başkalarının görüşlerine saygı duyulması gerekir, ancak bunların taklit edilmesi gerekmez. Sağlıklı bir araştırma topluluğunda, öğrenciler aynı fikirde olmasalar da birbirlerinin fikirlerini geliştirmeyi öğrenirler.

- Zorlayıcı durumlar: Çocuklar kendi aralarında tartıştıklarında, bazen oldukça yoğun bir şekilde birbirleriyle zıtlastıkları görülür. Hararetle meydan okumalarının sebebi, başka bir tartışma yöntemi bilmemelerinden dolayıdır. Sorgulama topluluğu deneyimi onlara meydan okumanın iyi olduğunu ancak sınıfı germenin gerekmediğini öğretir.

- Makullük: Makul olmak, mantıklı bir şekilde rasyonel süreçleri uygulama kapasitesine sahip olmanın göstergesidir. Kişinin mantıki delillere açık olma ya da dinleme yeteneğini ifade eder.

- Okuma: Bir sorgulama topluluğu, sınıfın üyelerinin derinleşmesini teşvik etmeyi amaçlar: derin okuma, derinlemesine sorgulama ve derin tartışma. Bir metni ilk defa okumak, bir çizgi filmi ilk kez seyretmeye veya bir müzik parçasını ilk kez dinlemeye benzer. Bu, yüzeysel okumanın aksine derin okumadır ve öğrencilerin başarması gereken bir hedeftir. Sınıftaki çocukların metni teker teker yüksek sesle okumaları önemlidir.

- Sorgulama: Okuma tamamlandıktan sonra, öğrencilerden, okuduklarını bir soru şeklinde formüle etmeleri istenir. Bu sorular daha sonra tahtaya yazılır, katkıda bulunan kişinin adı karşısına yazılır.

- Tartışma: Tartışma genellikle topluluğun tartışılmasına karar verdiği soruyu, soran kişiye dönülerek başlar. Bu öğrenciden, sorunun nereden çıkarıldığı, soruyu sorma nedenleri ve neden önemli gördüğü hakkında birkaç kelime söylemesi istenir. Öğrencinin cevabı ile diğer öğrenciler, söylenenlerle hemfikir oldukları veya katılmadıkları noktaları açıklamak için söz alırlar. Her ihtimalde, okuma ve sorgulama öğrenciler arasında çeşitli ilgileri uyandırdığından, birden fazla akıl yürütme hattı açılacak ve onlar da bunları takip etmek isteyeceklerdir.

2.6. Çocuklar İçin Felsefe Materyalleri/Uyaranlar

Bilgi, bir sorun, bir aykırılık görüldüğünde üzerinde düşünülerek, soru sorularak ortaya çıkarılır. Bu nedenle çocukların soru sormaya yöreklendirilmesi, sorularını genelleştirmeyi ve kavramsallaştırmayı öğrenmesi gerekir. Konuşmalarını gerekçelendirmeyi, bağlantılı düşünmeyi, çıkarımlarda bulunmayı öğrenmesi gerekir. Bunun yolu çocukların dünyasını genişletecek olan, sorgulamaya elverişli yazınsal metinlere yönelmektir (Direk, 2002: 10). Çocuklar için felsefedeki olağan model, metin olarak bir hikâyeye ve hikâyeye bağlı

kurgusal bir sorgulama topluluğudur (Lipman, 1998).

Metin düşünmeyi teşvik etmek için bir uyarıcı görevi görür. Hikâyeyi sınıfta düşünmek için bir uyarıcı olarak kullanmanın başlıca faydalarından biri, iyi bir hikâyenin çocuğun ilgisini ve katılımını uyandırmasıdır (Fisher, 1994: 89). Bununla birlikte Fisher (1998: 6), hikâye dışında örneğin bir fotoğraf, müzikli bir slayt gösterisi, bir kısa film, şiir vb. uyaranların da kullanılabileceğini belirtmiştir. Her durumda kaynaklar merak uyandırıcı olmalı, derin bir şaşkınlığı beslemeli, yanıt vermeyi teşvik etmelidir. Lipman'ın hikâyeleri sorgulama için başlangıç görevi görür ve başlangıçtaki belirsizliği yaratmaya yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Hikâyeler öğrencilerin, merak ettikleri soruları sormayı teşvik etmeyi amaçlarlar. Öğretmen, öğrencilerin sorularını bir tartışma planı dâhilinde gündeme getirmelerini sağlar ve ardından, tartışmayı planlı bir şekilde yürütmelerine yardımcı olur (Özkan, 2020: 55).

Tartışma boyunca öğrenciler kendi deneyimlerinden ve geçmiş bilgilerinden yararlanırlar. Öneriler yaparlar ve bunları arkadaşlarıyla test ederler. Birbirlerinin bakış açısından bakarak alternatif olasılıkları ve farklılıkları keşfederler. Söylenenlerin sonuçlarını düşünürler. Ayrım yaparlar, bağlantılar kurarlar, karşı örnekler ararlar ve teorileri test ederler. Kısacası, bir araştırmayı meydana getiren her türlü aşamayı yaparlar ya da yapmayı öğrenirler (Cam, 2006: 1208).

Çocuklar için felsefe programı 4 ile 18 yaşları arasını kapsamaktadır: (a) 4 yaşından 12 yaşına kadar temel düşünme becerilerine yönelik bir program ve (b) 12 yaşından itibaren ise, edinilen bu becerileri etik, estetik ve sosyal konulara uygulamak amaçlanmıştır. Program, öğrencilerin mantıksal, etik ve estetik boyutlara özel dikkat göstererek, deneyimlerinin felsefi boyutlarını keşfetmeye katılmalarını sağlamak için tasarlanmıştır.

Lipman'ın programı öğrenciler için hikâyelerden ve öğretmenler için el kitaplarından oluşmaktadır. İlk etapta, çocukların eleştirel düşünme, tartışma ve sorgulamayı teşvik etmek için Harry Stottlemeier's Discovery adlı çocuklara yönelik bir roman yayınlanmıştır. Sonraki yıllarda Suki, (1978), Mark (1979), Pixie, (1981), Lisa (1983), Elfie (1987) gibi daha felsefi çocuk romanları yayınlandı (Zulkifli ve Hashim, 2020: 35). Fisher, (1994: 92) Hikâyelerin düşünme becerilerine ne gibi katkıları vardır? Sorusu üzerine düşündürmek için hazırlanan hikâyelerin, şu becerileri geliştirebileceğini belirtmiştir:

- Tanıdık hikâyeler aracılığıyla edebiyat sevgisi meydana getirme
- Önemli konular üzerine eleştirel düşünme ve tartışma için bir bağlam oluşturma
- Sorgulamanın ve deneyimin paylaşıldığı topluluk bilinci meydana getirme
- Çok yönlü öykü ve kitap mirası hakkında farkındalık oluşturma
- Hayal gücüne, sözlü ve görsel yaratıcılığa teşvik etme
- Dilin formları ve kullanımı hakkındaki bilgiye katkı sağlama
- Aktif dinleme ve konuşma becerilerini uygulama fırsatı oluşturma.

Her hikâye yaklaşık 80 sayfa uzunluğundadır ve teknik terminoloji olmaksızın teorik olmayan bir dille yazılmıştır. Her kılavuz yaklaşık 400 sayfa uzunluğundadır ve öğretmenler için kavramsal açıklamaların yanı sıra öğrencilerin sorgulamasını desteklemek için kullanılabilecek tartışma yöntemlerini ve aktiviteleri içerir. Bu kılavuzlar diyalojik sorgulama yürütmek için vazgeçilmezdir (Morin, vd., 2005: 15). Lipman (2003: 99) materyali öğrencilere sunarken üç eğitim adımı önerir: okuma, soru sorma ve tartışma.

• Okuma: Altı yaşından itibaren öğrenciler genellikle kendi başlarına okumaktan zevk alırlar. Bu nedenle P4C'de öğrenciler felsefi bir romanın bir bölümünü yüksek sesle ve sırayla okurlar (öğrenci başına bir cümle veya bir paragraf). Bu adım, akran "iş birliğini" geliştirmek için önemlidir. Aslında, bazen utangaç öğrenciler yalnızca okurken kendilerini ifade ederler. Yine de bu eylem öğrenmeye yönelik bir katılımın başlangıcını temsil eder, çünkü öğrenci artık anlatılanları alan pasif bir alıcı değil, öğrenmede aktif bir katılımcıdır. Okumaya katılmak aynı zamanda yavaş yavaş fikir paylaşımına dönüşen, akranlarıyla ilk düzey sözlü alışverişidir.

• Soru sorma (sorgulama): İlk bölümü okuduktan sonra, öğrenciler tartışmak istedikleri kavramlarla ilgili sorular sormaya davet edilir. Bu, bir soru sorma olasılığının ve hakkının öğretmene ait olduğu geleneksel pedagojiye aykırı bir öğretme / öğrenme yolunu temsil eder. Ancak bu öğrenme yolu, öğrencilerde özerk, yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmesi açısından esastır. Ayrıca, bu ikinci adımda, öğrenciler sorularla tartışma gündemini belirler. İkinci adım, öğrencilerin basit bir soruyu değil, aynı zamanda "felsefi" bir

soruyu formüle etmeyi öğrenmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

- Tartışma (iletişim): P4C'nin özü, "diyalogu" öğrenmede bulunur. Bu üçüncü adımın amacı, çocukları rekabetçi bir tartışmaya yönlendirmek değil, iş birliği perspektifinde diyaloga yönlendirmektir; böylece her bir bireysel katılım, grubun bakış açısını zenginleştirmeye katkıda bulunur. Çocuklar, sorularının diğer çocuklar tarafından tartışılmadan yetişkinler tarafından kesin olarak yanıtlanmasını bekleme eğilimindedir.

Genellikle uzun bir süre boyunca belirli bir konuya odaklanmaya, soruları sistematik ve sürekli bir şekilde tartışmaya veya olayları çeşitli bakış açılarından ele almaya alışık değildirler. Ancak bir uyarıcıları varsa (örneğin bir hikâye), o zaman küçük çocuklar bile sorulara felsefi denebilecek şekillerde yanıt verebilirler. Fakat her hikâye beklenen işlevi görmeyebilir. İyi bir hikâye, bir tür araştırma, düşünme ve hayal gücü macerasıdır. İyi hikâyelere duygusal önemi ve entelektüel maceraları nedeniyle yanıt verilir. Yetişkin tarafından çocuk için yazılmış bir hikâyenin ne kadar otantik ve işe yarar olduğunun en az iki göstergesi vardır: Bunlardan ilki, okuyucuya zor sorular sordurması, ikincisi çocuk için eğlendirici bir içeriğe sahip olmasıdır (Mathews, 2000: 129).

Tüm hikâyelerin düşünülmesi, hayal gücünde yeniden yaratılması gerekir. Hikâyelere verilen yanıt hikâye hakkında olduğu kadar kişiye kendisi hakkında da çok şey anlatır. Her hikâye bilinmeyen bir yolculuğun başlangıcıdır ve kısmen herkesin içinde bulunduğu yaşam yolculuğunu yansıtır. "Bir zamanlar" herhangi bir zaman olabilir ve hikâye bizi anlatıyor olabilir. Öğretmen ise, çocukların durup düşünmelerine ve belki de hikâyenin onlar için ne anlama geldiğini, konuşmalarına yardımcı olacak bir rehber olarak oradadır (Fisher, 1987: 50)

2.7. P4C (Philosophy for Children) Uygulama Şekli

Çocuklar için Felsefe (Philosophy for Children) P4C uygulamaları çocuklar ve yetişkinlerin felsefi sorgulama yaparak sohbetlere etkin katılım göstermesine fırsat sunan bir yöntemdir. P4C çalışmaları, Felsefe Tarihinde önemli bir yere sahip olan filozofların kim olduğunu ve düşüncelerini öğretmek için değil, katılımcıların felsefi öğrenme ve öğretme yöntemini sorgulama temelli öğretim, yaparak yaşayarak öğrenme ile keşfetmelerini ve kendilerine özgü bir ifade kullanabilme becerilerini geliştirmelerini amaçlamaktadır (Akan,2022).

Çocuklar için Felsefe (Philosophy for Children) P4C çalışmalarında, hikâye, şiir, resim ve video gibi uyaranlar kullanılarak bir grup çocukla paylaşımda bulunulur. Çocuklar kolaylaştırıcı ile, uyaranla ilgili başlatılan süreci felsefi sorularla çözümlemek için teşvik edilir. Sürecin doğru uyaran seçimi ve paylaşımı ile yapılmış olması P4C uygulama çalışmasının önemli unsurları arasında yer almaktadır. Ancak Çocuklar için Felsefe (Philosophy for Children) P4C yönteminde doğru uyaran seçimi çok önemli bir unsur olsa da yöntemin amacı yalnızca uyaranlarla hareket etmek değil, aynı zamanda katılımcıların uyaran aracılığıyla nasıl bir düşünme hareketi sergileyecekleridir.

Yöntemin amaçları arasında yaşantının içinde yer alan her bir ayrıntıda felsefi olan yönü keşfetmek ve yine yaşantının içinde var olanı felsefi olarak nasıl yaşanabilir kılmak ve bunu teorik ve pratik olarak güvenli bir alanda deneyimlemek yer almaktadır. Soru sormak çocukların yaşamında son derece önemli ve paylaşılan bir olgudur. Felsefi soruların sınınmaya ve sorgulamaya açık olduğu, genel ve merkezi bir öneme sahip olmasına rağmen itiraz edilebilir olduğu ve birden fazla cevabı olabileceği konularında da ön bilgilendirme yapılmalıdır. Çocuklar aşağıdakilere benzer felsefi sorulara ilgi duyarlar (Yavuz, 2005):

- Dürüstlük sende neyi çağırıyor?
- Doğru, hakikat, gerçek aynı şeyi mi ifade eder?
- Her yaptığımız davranışı bilinçli olarak yapmak zorunda mıyız?
- Mutluluk herkes için aynı şeyi ifade eder mi?
- Evrenin bir sonu var mı?

Demokratik bir seçimle çocuklar üzerinde tartışmak istedikleri soruya karar verirler. Kolaylaştırıcı çocuklara düşüncelerinde beyin fırtınası yapmak için fırsat sunar. Akvaryum tekniği kullanılarak düşünceler paylaşılır, üzerinde konuşulur, tartışılır ve felsefi konuda derinleşme sağlanır. Süreç içerisinde kolaylaştırıcı çocuklara daha derinlikli tartışma, sorgulama ve felsefi düşünceleri için rehberlik eder.

2.8. Okul Öncesinde Çocuklarla Felsefe İhtiyacı P4C Gerekliği

“Felsefe yapmak ‘hayatla doğrudan ilgilenmek’ ve ‘yaşamla yüzleşmek’ düşüncesinden ayrı tutulamaz. Felsefi düşünen, her şeye sorgulayarak yaklaşan insan, bu

anlamda hayatı ıskalamayan insandır; o, hayatın yüzey tabakasının ötesine nüfuz edebilen bir kişidir” (Cevizci, 2010). “Felsefedeki tüm belirlemeler, ileri sürüşler insana, insanın dünya ile olan ilişkisine dönüktür” (Çotuksöken, 2006).

Büyükdüvenci (2008) çocuk felsefesi kavramını tanımlamak için 4 anlam ortaya koymuştur: “Yetişkinlerin çocuklara ilişkin yaptıkları felsefe; çocuğu evrelere göre inceler. Onların felsefi yeti ve becerileri konusunda araştırma, inceleme ve değerlendirmede bulunur. Bu alana, yetişkinlerin çocuklar için hazırladıkları programlar, öyküler, ders kitapları girer; tüm bunlar felsefi içerikler sunar. Ya da çocukların kendi düşünceleri, kendi kendilerine veya başkalarıyla birlikte ürettikleri düşünceler; buna (çocukça felsefe) denebilir. Çocuklarla felsefe yapmak; burada çocuklarla birlikte, onların dünyasında yer alan temel sorular ışığında düşünsel geziler yapılır; onlara düşünme yollarını öğretmek, düşünsel yetilerini geliştirmek söz konusudur (Büyükdüvenci, 2008).”

Jackson'ın çocuklarla ilgili felsefe anlayışının dayandığı iki temel ilke vardır. Birincisi, fikirlerin değerli olduğu ve çocuğun veya yetişkinin yaşı ne olursa olsun herkesin küçümsemeden dinlenmesi gerektiğidir. İkincisi; Düşünce özgürlüğü önemlidir. Çocukların felsefe konuşmaları sırasında ihtiyaçları varsa, bunlar çocuklar tarafından dile getirilmelidir. Ne istediğine ve ne yapacağına kendisi karar vermelidir. Bu iki ilkeye bağlılık, çocuklara bakıldıklarını hatırlatır. Çocukların bağımsızlığını engelleyen baskı veya manipülasyon mümkün olduğunca az kullanılmalıdır. Düşünce ve davranışlarını ortaya koyabilecekleri uygun bir ortam oluşturulmalıdır (Karakaya, 2006). Felsefe üzerine verimli tartışmalar ancak özgür düşünce ortamında gerçekleşebilir.

Çocuklarla yapılan felsefi etkinliklerde felsefi bir problem tartışmanın yönünü belirleyen kaynaktır. Problem çocuklar için ilginç olmalıdır. Filozoflarla çocukların benzer özelliklerinden biri de merak güdüsü olduğu için bu güdüyü uyandıran bir soruna başlanmalıdır. Çocuklar, filozofları gibi felsefi bir sorunu sorgulamak için güçlü bir istek duyduklarında verimli bir tartışma ortaya çıkar. Çocukların filozoflara benzeyen özelliklerinden biri merak, diğeri ise küçük yaşlardan itibaren sordukları sorulardır.

Çocukların doğuştan gelen merak ve sorulara olan ihtiyacı göz ardı edilemeyecek kadar açıktır. Ancak bazı çevrelerde çocukların felsefenin soyut kavramlarını anlamakta güçlük çecekleri için felsefe yapamayacaklarına inanılmaktadır. Çocukların gelişim

dönemlerinin getirdiği bir özellik olan soyut düşünme kapasitesinin onlarda olgunlaşmamış olduğunu söyleyerek bu düşüncelerini açıkladıkları gözlemlenmiştir.

Piaget'e göre, belirli beceriler belirli gelişim dönemleri için olgunlaşır. Ancak sordukları sorulardan çocukların felsefi düşünmeye açık bir yanı olduğunu anlamak kolaydır. “Felsefe eğitimi arayış ve sorgulama temeline dayanır ve bu eğitime küçük yaşlarda başlamak gerekir. Felsefe, doğruyu aramak, sevmek, doğruya yönelmek demek olduğuna göre eğitim felsefe sözcüğünün anlamında içkin olarak vardır” (Direk, 2016). UNESCO’nun (2007) P4C için belirlediği altı amaç şunlardır:

1. Düşünme becerilerinin gelişimini desteklemek
2. Topluma bilinçli yurttaşlar kazandırmak
3. Bireysel gelişimi desteklemek
4. Dil, konuşma ve tartışma becerilerini geliştirmek
5. Felsefe kavramı üzerine yeniden düşünmek
6. Çocuklar için yeni bir eğitim modeli inşa etmek (Tepe, 2013; Akkocaoğlu, 2015).

Büyükdüvenci (2008), çocuklara felsefe öğretmenin dil ve düşünce gelişimini desteklediğini belirtirken, iş birliği ve hoşgörülü tartışma kültürü oluşturmaya özel bir önem vermiştir. Ona göre, P4C'nin genel işleyişinin bir parçası, çocukların sorunlara birlikte çözümler araması, bu çözümleri tartışması ve değerlendirmesidir. P4C'te bir tartışma topluluğu oluşturmak çok önemlidir. Bu tartışma süreci, dil ve düşünmenin gelişimini desteklemek, mantıklı düşünme yollarını göstermek, farklı bakış açıları açmak ve hoşgörü anlayışı geliştirmek gibi hedefleri içerir. Bu nedenle çocukların kendi düşüncelerini üretebilecekleri bir ortam sağlar. P4C eğitimi, çocuklara yaşamları boyunca ortaya çıkacak farklı düşünceleri öngörme ve tanıma ve düşünme becerilerini geliştirme fırsatı sunar. Farklı fikirlere sahip çocuklarla erken tanışmak, ilgili, hoşgörülü ve farklılıklara açık bir toplum oluşturmada önemli rol oynar.

Okulöncesi eğitim, öğretimin ilk programlı eğitimidir. Okulöncesi erken çocukluk döneminde çocuğa çok yönlü gelişim sağlamasında önemli bir eğitim basamağını oluşturmaktadır. İlk kademenin başlangıcını oluşturan Okulöncesi, eğitim öğretim sürecinin

değerlendirilmesi, eksikliklerin giderilmesi için eğitim açısından çok boyutlu çalışmalar yapılmasını, gözden geçirilecek mevcut eksiklikleri tespit etmek, farklı uygulama yöntem ve teknikler açısından oldukça önemlidir. Erken çocukluk döneminde eğitim, merak, keşfetme, yaparak yaşayarak öğrenme ve görsel uyaranların ışığında düşünme becerilerinin aktif olarak işlenmesinde sürecin ve programın ne kadar önemli olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Okulöncesi eğitim ortamında çocuklara uyarıcılar çok etkin olarak sunulur. Sunulan bu uyarıcılar sayesinde çocuklar keşfetme, karşılaştırma yapma, yeni durumları ve bilgileri öncekilerle ilişkilendirme ve özgün fikirler oluşturma fırsatlarını elde etme imkânı yakalar. Bunun yanında dezavantajlı öğrenci grubu da bu ortamdan gelişim alanlarına göre akademik, sosyal, dil, bilişsel olarak payına düşeni almaktadır. Programın bu anlamda destekleyici olduğu ve gelişim alanlarını desteklediği ifade edilebilir. Okulöncesi eğitimin pozitif yönde ilerleyen sonuçlarının daha fazla olması için öğrenme ortamlarının esnek öğrenme ortamları oluşturularak yenilenmesi, araç gereçlerin ulaşılabilirliği ve kaliteli bir eğitim programının ileri bir seviyeye taşınması zorunludur (Ishimine ve Tayler, 2014).

Nitelikli bir okulöncesi eğitim programı ile kazanılacak tecrübeler ve uyarıcılar bireyin bilişsel gelişimini desteklemek için imkanlar sunar. Bu sayede sosyoekonomik ve kültürel eşitsizliklerden kaynaklanan farklılığın en aza indirilmesi mümkün olacaktır (Yazar, 2013). Erken çocukluk eğitimi sayesinde çocuklar bulundukları çevreyi tanıma, keşfetme, merak, sorgulama ile değerlendirerek gelecekleri için daha iyi planlamalar yapabilirler. Bu bağlamda, çocuklarda yaratıcılığın arttırılması, öz güven, sosyal ve duygusal gelişim alanında da desteklenmesi çocuğun beceri gelişiminin desteklenmesi bakımından önemli bir yere sahiptir (Senemoğlu,1994).

Okulöncesi Eğitim Programı, ilerlemeci felsefeyi içselleştiren, farklı eğitim yaklaşımlarını yansıtan eklektik ve sarmal bir programdır (Gürkan ve Koran, 2014). Okulöncesi eğitimde fiziksel donanım, öğretmen ve öğrencinin hazır bulunuşluk, teknolojik alt yapının varlığı, kullanılan yöntem ve teknikler, çocuğun bir önceki dönemdeki okul deneyimi bağlam içinde değerlendirilerek süreçte programın işlerliğini ortaya koyma bakımından nitelikli eğitim programına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, tarafsız bir sorgulama için gerekli olan "eleştirel düşünme" ile yenilikçi ve yaratıcı düşünceye yol açan "farklı düşünme" becerilerinin desteklenmesi ön şarttır (Oktay, 2004).

Bu koşulun eksikliği Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2023 Eğitim Vizyonunda belirtilmiş, bu durumu telafi edebilmek için öğretmenlerin çocuğa yaklaşımını ve öğrencilerin de farkındalıklarını küçük yaşlarda arttıracak günlük yaşam problemlerine çözüm üretebilmeleri için yenilikçi çözümler geliştirme farkındalığı 2021-2022 ara tatilinde öğretmenlere hizmet içi eğitim olarak Çocuklar İçin Felsefe temel eğitimi olarak sunulmuştur.2023 Vizyonunda yer verilen hedefleri değerlendirdiğimizde, eğitim sistemimizde çocukların yaratıcılık ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine ve yaratıcılık becerisinin ölçümüne daha fazla yer verileceği anlaşılmaktadır. Günlük yaşam problemleri ya da ortaya konan bir kavram üzerine diyalogu başlatmak için uyarıcı metinleri okutmak, resimler göstermek, videolar izletmek, bunun üzerine sorular sorarak uygun iletişim ortamları oluşturarak çocuktaki var olan felsefi potansiyeli ortaya çıkarmak ve harekete geçirmek, bu yaklaşımın temelini oluşturur. Bu bağlamda felsefenin sosyal, duyuşal ve dil becerilerine olan etkisi kaçınılmazdır.

Çotuksöken (2005)'e göre, felsefe eğitimi, üst düzey düşünme becerilerine sahip bireylerin öz güvenli, yaratıcı, sebep sonuç bağlamlı düşünmeyi gerçekleştirebildiğini, daha öz güvenli bireyler olduğunu ve güven konularında katkı sağlar. Çocuklar için Felsefe, öğrencilerin esnek öğrenme alanlarında aktif öğrenme ile katılımını sağlayarak eleştirel, yaratıcı, işbirlikli ve özenli düşünme becerilerinin gelişiminin yanında problem çözme, takım çalışması, muhakeme etme ve analitik düşünme becerilerinin gelişimini destekler. Aktif dinleyici olarak dikkatini yoğunlaştırma ve sürdürme oranını artırarak çocukların “benim de bir fikrim var” diyebilen çocuklar olmasını sağlar.

P4C'nin erken çocukluk döneminden diğer kademelere ve meslek yaşantılarına kadar geçen tüm süreci kapsayan zaman dilimi içinde bireylerin 21.yy. becerileri ve anlayışları, bakış açılarını geliştirmeleri için aktif katılımı sistemati olarak çok yönlü ilerlemesi amaçlanmıştır. Bireylerin eğitim yaşantıları içinde ebeveynlere de çok önemli görevler düşmektedir. Ebeveynler de çocuklarının gelişimini düşünme becerilerini gelişimi yönünde destekleyen davranışlar sergileyerek, birçok farklı alanda yer verilen aktiviteleri ve katılma süreçlerini düşünme eğitimi süreci ile bütünleştirerek çocuklarının akademik başarılarını desteklemelerini sağlamaktadır. Günümüz Türkiye Yeni yüzyılında ezbercilikten uzak, bilgiyi hazır ulaşılabilir kılmak yerine bireylere araştırma yapabilme ve sorgulama, muhakeme yapma becerilerinin kazandırılması ve sorguladıklarını ifade edebilme çabası ile öngörüye

ulaştırması beklenmektedir.

2.9. Çocuklar için Felsefe Eğitiminde Kullanılan Yöntemler

Çocuklar için felsefe eğitim programı ile öğrencilerin düşünme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre felsefe temelli eğitim programları öğrencilerin başarı düzeylerini artırmakta; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, yansıtıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerini de pozitif yönde etkilemektedir (Cotton, 1991; Trickey, Tropping, 2004).

Bu durum öğretim programları geliştirilirken felsefe temelli yaklaşımların dikkate alınmasındaki önemi göstermektedir. Günümüze kadar felsefenin temel alınarak eğitim programlarının hazırlanmasına yönelik dikkate değer çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar bulunmaktadır. Bu araştırmacıların başında Lipman, McCall, Nelson, Matthews, Jackson gelmektedir. İsimleri geçen bu araştırmacıların kendi isimlerini taşıyan ve felsefeyi temel alarak öğrencilerin ileri düzey becerilerini geliştirmeyi amaçlayan eğitim programları bulunmaktadır. Bu araştırmada Lipman'ın P4C eğitim programı temel alınarak öğrencilere soru sorma becerisinin kazandırılması amaçlanmıştır. Bu amaç gerçekleştirilirken aynı zamanda ileri düzey düşünme becerileri ile alıcı dil becerilerini geliştirmeye yönelik disiplinlerarası bir yaklaşımla programın şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle öne çıkan çocuklara felsefe eğitim programları hakkında bilgi verilirken P4C eğitim programı biraz daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.9.1. Catherine C. McCall'un Felsefi Sorgulama Topluluğu Yöntemi

Çocuklar için felsefe düşüncesine yönelik önemli çalışmalar yapan bilimcilerden biri de McCall'dür. McCall'ün Felsefi Sorgulama Topluluğu Yönteminin amacı öğrencilerin birbirlerinin fikirlerinden hareketle yeni fikirler ortaya koymalarını sağlamaktır. Böylece etkileşim hâlinde düşünme becerilerini geliştirirken argümanlar oluşturmaktadırlar. İşlem aşamaları ilk olarak rehber bir durum ortaya koyar ve bu duruma katılıp katılmadıklarını sorar. Söz alan kişi katılma ve katılmama durumunu gerekçelerle ortaya koyar. Kendisinden önceki arkadaşının fikrine katılıyorsa veya katılmıyorsa yine aynı şekilde gerekçelerle dile getirir (Aktaran, Boyacı, Karadağ, Gülenç, 2018). Buradaki amaç öğrencilerin farklı görüşlere odaklanırken birbirlerini dinlemelerini sağlayacak dikkat çekici bir ortam oluşturmak,

öğrencilerin birbirlerinin fikirleri üzerinde düşünmelerini yeni fikirler üretmelerini sağlayacak ortam yaratmaktır.

2.9.2. Nelson'un Sokratik Yöntemi

Leonard Nelson tarafından geliştirilen Sokratik Yöntem eğitimde felsefe yapmanın önemi üzerinde durmaktadır. Bu yöntemin amacı öğrencilere felsefe yapmanın yollarını öğretmektir. Kant ve Sokrates'in felsefi yaklaşımları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Nelson'un Sokratik yönteminde öğrenciler kolaylaştırıcıdan destek almadan belirlenen bir probleme yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Burada gruplar oluşturulmakta, gruplardaki üyeler probleme felsefi bir yaklaşımla ebe rolüne girerek keşif yolculuğuna çıkmaktadırlar. Her bir üye kendi keşiflerini grup üyeleri ile paylaşmaktadır (Birnbacher, 1999).

Nelson'un geriye giden soyutlama adını verdiği bu çalışmada konu belirlendikten sonra problem sorusu tespit edilir. Grup üyelerinin her biri bu soruya rehber eşliğinde yanıt bulmaya çalışır. Katılımcıların kendi deneyimlerinden hareketle verdikleri cevaplar rehberin yönlendirmeleri ile soru ve cevap arasındaki bağlantının dikkate alınarak açıklanması beklenmektedir. Bu yaklaşımda öğrencilerin verdikleri cevabı en nihayetinde ortak bir görüşü yansıtmaları önemlidir (Emir, Bülbül Hüner, Uzelli, 2012; Bülbül Hüner, 2018; Bülbül Hüner, Küçüktepe, 2018; Birnbacher, 1999). Çünkü fikir birliğinin olmaması amaca giden yolun doğru yol olmadığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle soruya verilen cevapların rehberin kontrolünde bir araya getirilerek belirli bir ortak görüş elde edilene kadar sürecin devam etmesi beklenmektedir. Verilen ortak cevabın elde edilmesi ile süreç tamamlanmaktadır.

2.9.3. Gareth B. Matthews Metodu

Çocuklar için felsefeyi temel almak gerektiğine inanan bir diğer araştırmacı da Gareth B. Matthews'dir (1995). Lipman'ın çocuklar için felsefe eğitim programındaki yaklaşımına benzer düşüncelere sahiptir. Matthews'i yeni bir metot geliştirmeye yönelten şey ise felsefenin doğal bir eylem olarak görülmesidir. Ona göre felsefe doğal bir şekilde değil belirli amaçlarla daha sistemli ve disiplinli, amaçlı bir şekilde öğretilbilecek bir yetidir. Matthews çocuklar için felsefe isimlendirmesinin sadece çocuklara yönelik yapılan bir eylem sonucuna götürdüğünü dolayısı ile böyle bir düşüncenin yanlış olduğunu, felsefenin çocuklara öğretileceği gibi yetişkinlere de benzer şekilde öğretilbileceğini bu nedenle kısıtlayıcı

tanımlamaların yapılmasını yanlış görmektedir (Matthews 1995'ten aktaran, Karakaya, 2006, 26).

2.9.4. Lipman'ın P4C Yöntemi

Felsefenin temel alınarak öğretim programlarının yapılandırılmasına yönelik önemli çalışmalar yürütmüş olan Lipman ve Sharp tarafından 1974 yılında Çocuklar için Felsefe eğitim programı hazırlanmıştır. Programın kısa adı İngilizce P4C olarak nitelendirilmiştir. P4C eğitim programının amacı öğrencilere özenli düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve iş birliği ile ileri düzey düşünme becerilerini geliştirmektir. Buradaki ilk harf olan P harfi felsefeyi işaret ederken 4C ise Critical Thinking (Eleştirel düşünme), Creative thinking (Yaratıcı düşünme), Caring thinking (özenli düşünme) ve Collaborative thinking (işbirlikli öğrenme) ifade etmektedir. Lipman (2003) bu temel becerilerin geliştirilmesinin önemini vurgularken aynı zamanda bunların birbirleri ile olan bağlantılarından dolayı ortaya çıkan ileri düzey düşünme ve sosyal becerilerin de önemine dikkat çekmektedir (akt., Mutlu, 2017).

Bu becerilerin gelişimi ile açık bir şekilde programda ifade edilmeyen akademik, sosyal, bireysel gelişimlerin de önünün açıldığını belirtmek yerinde bir ifade olacaktır. Eleştirel düşünme, özenli düşünme, işbirlikli öğrenme, yaratıcı düşünmeyi felsefe temelli bir yaklaşımla geliştirmeyi amaç edinen bu programdaki eleştirel düşünme ile belirli bir bağlama hassasiyet gösteren, belirli bir tutarlılıkla ilerleme kaydeden, derin düşünceleri temel alan, öz düzenlemeler yapan, belirli ilkeler doğrultusunda ilerleme kaydedip bunlardan hareketle yorum ve değerlendirmelerde bulunan; özenli düşünme ile değer gösteren, normatif, empatik olan; yaratıcı düşünme ile imgesel, bütünsel, yenilikçi düşünme becerisi gelişmiş bireylerin topluma kazandırılması amaçlanmaktadır (akt, Mutlu, 2017).

Bu program doğrultusunda Lipman tarafından kurulmuş olan IAPC vasıtası ile öğretim sürecinde kullanılacak olan eğitim kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları hazırlanmıştır. Hazırlanan P4C eğitim programı ile 5 – 17 yaş aralığındaki okulöncesinden liseye kadar eğitim gören öğrencilerin gelişimlerine yönelik hizmet verilmesi amaçlanmıştır. Bu kitaplar birbirini tamamlayan 7 dizi roman şeklinde yayınlanmıştır. Bunların uygulanmasında kolaylık sağlanması amacı ile öğretmen kılavuz kitabı hazırlanmıştır (O 'Riordan, 2013; Boyacı, Karadağ, Gülenç, 2018, 155; Bakır, 2018).

P4C eğitim programında yapılacak olan felsefi sorgulamanın başlangıcının problem oluşturan bir metnin okunması veya bir uyarıcının verilmesi, ilgili uyarıcıdaki çelişki veya problem durumunun grup üyeleri arasında tartışılması, bu tartışmalarla problemin çözümüne dair oluşturulan soruların toplanmasına dayanmaktadır. Bu uygulamalar esnasında grup üyelerinin birbirlerinin görüş ve sorularına saygı duymaları birbirleri ile iletişim hâlinde olmaları önemlidir (Daniel ve Auriac 2011).

Sınıf düzeni halka veya at nalı şeklinde oluşturulup herkesin birbirini görecektir pozisyonunda oturmaları sağlanır. Söz konusu uyarıcı metin ise okunur, diğer eğitim araçlarının sunumu gerçekleştirilir. Sunumun ardından öğrencilerin ilgili metne yönelik sorular sormaları sağlanır. Öğrencilerin sordukları sorular kategorilendirilip sınıf tahtasına yazılır. Soru oluşturma aşamasının ardından öğrencilerden sordukları sorulara yönelik açıklamalar yapmaları beklenir (Daniel, Auriac, 2011; Boyacı, Karadağ, Gülenç, 2018). Uygulamanın geneline bakıldığında öğrencilerin eğitimin yaratıcı üyeleri olarak anlam yapılandırmalarında belirleyici rolü üstlenmeleri, fikir ve deneyimleri ile varlıklarını gösteren etkin üyeler olmaları başarıyı yakalamalarında önemlidir.

2.10. Çocuklar İçin Felsefe (P4C)’nin Kazanımları

Düşünme eğitimi yoluyla çocukların düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik araştırmalar, eğitimin her kademesindeki öğrencilerin düşünme becerilerinin, zihinsel yetenekleri ve yeterlilikleri açısından geliştirilebileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda düşünme becerilerini destekleyen ve geliştiren eğitim programlarının yapılandırılması önem kazanmaktadır (Trickey ve Topping, 2004). Çocukların hayatlarını doğru planlayabilmeleri için çevrelerindeki olayları doğru değerlendirebilmeleri gerekir. Bu düşünme yeteneği zihinsel eğitimle kazandırılabilir (MEB, 2007). Eğitimin sağladığı ve model aldığı bu süreçteki en önemli dinamiklerden biri de öğretmenlerdir ve öğretmenlerin eğitim alanındaki sorumlulukları oldukça fazladır. Çocuklarla felsefe dersleri, çocuğun tanınmış öğretmenin öğrettiğini dinlediği derslerden farklıdır. Çocuklara felsefe öğretmenin amacı bir konuyu öğretmek değil, öğrenmek için, onun üzerinde düşünmek ve öğrencinin bilgiye ulaşmasını sağlamaktır (Erdoğan, 2018). “Bu nedenlerle çocuklar için felsefe derslerinde öğretmene aracı denir. Bu eğitim sürecinde öğretmenin görevi bilgi vermek değil, öğrencileri sorularla düşündürmek ve onlara görüşlerini ifade etme cesaretini kazandırmaktır (Okur, 2018). Çocuklarla Felsefe yaklaşımında öğretmen sorular sorar, her çocuğun bireysel olarak

düşüncelerini ifade etmesine olanak tanır ve bu düşünme ortamında çocukların kendi fikirlerini bulmalarına olanak tanır. Öğretmen, doğru soruları doğru zamanda sorarak çocukların kendi fikirlerini sunarken başka fikirler üzerinde de düşünmelerine olanak tanır (Lipman, Sharp ve Oscanyan, 1980).

2.11. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminde Öğretmenin Rolü

Bilim adamları ve sanatçılar gibi kendi alanlarındaki uzmanlar üzerinde yapılan araştırmalar, uzmanların konularına ve onun var olan bilgi tabanına ilişkin zengin bir deneyime ve anlayışa sahip olduklarını göstermektedir. Eğitim kurumları öğrencilerin bazı alanlarda bilgi sahibi olmasını amaçlamakla birlikte öğretmenler, öğrencilerden bir uzman gibi düşünmek için gereken bütün malumatları ve becerileri öğrenmesini bekleyemez. Bunun yerine öğretmenler, öğrencilere iyi zihin alışkanlıkları edinme ve uygulama fırsatı vererek üretken ve yaratıcı düşünmeyi öğrenmelerine rehberlik edebilirler. İyi düşünme, öğrenmeyi destekler ve iyi düşünmenin tüm okul dönemi boyunca sistematik olarak desteklenmesi ve uygulanması gerekir (Pihlgren, 2013: 6).

Öğrencilere eğitim ortamlarında düşünce süreçlerini geliştirmeleri için sorgulama ve tartışma fırsatları verilmesi önemlidir. Öğretmenlerin uygun bilişsel uyaranları sunarak çocukların düşüncesini genişletmesi ve geliştirmesi gerekir. Öğrencilerin dinlemesini, konuşmasını ve düşünmesini güçlendiren ve başkalarıyla uyumlu çalışma becerilerinin yanı sıra zihinsel ve duygusal bağımsızlığını destekleyen öğretim yöntemlerine son zamanlarda artan bir ilgi vardır. Bu yöntemler öğretmenin bütün düşüncelerin ve bilgilerin tek kaynağı olma rolünü bırakmasını ve öğrenmenin daha çok kolaylaştırıcısı olmasını gerektirir (Direk, 2002: 24).

Bu, dinlemeyi vurgulayan, çocukların düşünmesine olanak veren ve sınıf diyalogunu derinleştiren zorlu bir roldür. Öğretmen çocukların birbirleriyle diyalogunu desteklerken ve onların birbirlerinin fikirlerini geliştirmelerine yardımcı olurken, bir çocuğun yorumuyla veya sorusuyla başlayan bir sorgulamayı derinleştirmek ve genişletmek için belirli soru türlerini kullanmalıdır. Haynes (2007: 21) bunları şöyle örneklendirmiştir: Usule dair sorular içerikle ilgili değildir, ancak daha fazla düşünmeyi ve anlamayı teşvik etmeye yardımcı olur. Örneğin:

- Söylediklerinize bir gerekçe verebilir misiniz?

- Sizin fikrinizle Elif'inki arasında bir bağlantı var mı?
- Bir örnek aklınıza geliyor mu?
- x, y ile aynı mı yoksa farklı mı?
- Ahmet'e katılıyor musunuz yoksa katılmıyor musunuz?
- Ali'yi dinledikten sonra kimse fikrini değiştirdi mi?

Açık uçlu sorular, fikirlerin içeriğine odaklanır ve tartışılan temel kavramlara dikkat çeker. Örneğin:

- Zamanın bir başlangıcı var mı?
- Prensesin âşık olduğunu söylemekle ne demek istiyorsun?
- Hırsızın kötü olduğunu düşündüren nedir?
- Ya hiçbir kural yoksa?

Öğrencilerin bilişsel gelişimi için kullanılan yöntemlerden, sınıflardaki uygulama gözlemlerinden ve öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre genel olarak öğretmenler tarafından dört öğretim stiline kullanıldığı anlaşılmaktadır. Pihlgren (2015: 10) bunları şöyle tanımlamıştır:

- Öğretmenin, belirli bir bilgi içeriğinin anlaşılmasını planlayarak öğrenilmesi gereken şeyin içeriğini belirlediği ve daha sonra kısa motivasyon unsurlarını kullanarak yavaş yavaş güçlendirdiği genel öğretim tarzı. İletişim çoğu zaman öğretmen tarafından kontrol edilir ve sorular, öğrencilerin bilgisini veya hafızasını değerlendirmeye odaklanır (genel öğretim tarzı).

- Öğretmenin konuyu tanıttasından sonra öğrencilerin etkinliklerine odaklanarak sürdürdüğü öğrenci araştırmasına dayalı öğretim tarzı. Öğretmen öğrencilere kendi başlarına gelişmeleri için ilham verecek bir ortam meydana getirir (öğrenci araştırma tarzı).

- Öğretmenin neyin öğretileceğini önceden belirlediği ve öğrencilerin daha üst düzey düşünce süreçlerini harekete geçirecek şekilde planladığı öğretim tarzı. Etkinlikler,

öğrencilerin farklı bilgi alanlarının birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu anlamalarını kolaylaştırır. Öğretmen yeni bilgiler sunar ve aynı zamanda öğrencileri analiz ve üst düzey genellemeye yönlendiren açık uçlu sorular sorar (İskele öğretim tarzı).

- Öğretmenin sunumuna ve organizasyonuna dayalı olan ahlaki öğretim tarzı, bilişsel bir hedefe yönelik planlamadan yoksun gibi görünür. Öğretmen, öğrencilere nasıl davranacaklarını öğretmeye veya öğrencilerde belirli ahlaki davranışları teşvik etmeye odaklanmıştır (Ahlaki öğretim tarzı).

Genel ve ahlaki öğretim tarzı, çocuklara gerçekleri veya kabul edilen toplumsal değerleri öğretmek için daha sık kullanılırken, iskele ve öğrenci araştırma tarzı, öğrencileri bilgi ve değerleri eleştirel olarak incelemeye davet etmek için kullanılır. Lipman öğretmeni el kitabında öğretmenlerin kolaylaştırıcı olarak almaları gereken roller için yönergeler vermiştir. Örneğin, öğretmenler otoriter bir rol üstlenmemeli, belirli miktardaki malumatı ele alma konusunda veya ezberletme konusunda endişelenmemelidir. Öğretmenin odak noktası öğrenci tarafından öğrenilen bilgi miktarı değil, entelektüel muhakemesinin gelişimi olmalıdır. Bunu teşvik etmek için, öğretmenin yetenekli bir sorgulayıcı olması gerekir. O, telkin etmemeli, çocuğun fikirlerine saygı duymalı ve güven uyandırmalıdır. Felsefi düşünmeyi kolaylaştırmanın amacı, çocuğun yeteneklerini geliştirerek yaratıcı düşünmesini ve harekete geçmesini sağlamaktır. Bunun olabileceği bir ortamı meydana getirmek öğretmenin sorumluluğundadır (Bush, 2017: 36).

Öğretmenlerin, sınıfta düşünmeyi teşvik edebilmeleri için, sorgulamaya dayalı bir yaklaşıma aşina olmaları çok önemlidir (Cam, 2006: 25). Böyle bir yaklaşımda öğretmen kolaylaştırıcı rolündedir ve soru sorma, konuşmayı yönlendirme ve idare etme, birtakım materyalleri kullanma konusunda gerekli formasyona sahip olması gerekir. Öğrencilerin öz denetimini, entelektüel ve yaratıcı yeteneklerini geliştirmek için öğretmenin sistematik olarak öğrencileri aktifleştirmesi ve yavaş yavaş onlara daha fazla sorumluluk vermesi gerekir. Çocuklar için felsefe çalışması çocuğun düzeyini aşmamalıdır ve öğretmen çocuğu izlemelidir (Direk, 2002, 11).

Kolaylaştırıcı olarak öğretmen, araştırılan fikirler ve kavramlar hakkında hem planlı hem de spontane sorular sormalıdır. Önceden planlanmış sorular, katılımcıların oldukça basit bir düşünce yapısından daha derin ve sofistike bir analize geçmelerine yardımcı olmak için

tasarlanmalıdır. Metinler, resimler veya problemler, fikirleri tartışırken öznenen uzaklaşmayı kolaylaştırmak için kullanılan daha somut materyaller olarak işlev görür (Pihlgren, 2015: 9).

Çoğu öğretmen, öğrencileri bilişsel olarak neyin geliştireceğine dair bir fikre sahip olmasına rağmen, bu bilgiyi uygulamaya dönüştürecek yeterlilikten yoksundur. Öğretmenler, öğrencileri zihinsel olarak geliştirmekten çok neyin öğretilmesi gerektiğine odaklanarak planlama yapma eğilimindedirler (Pihlgren, 2013: 7).

Eğitimin koordine edilmesinde öğretmenin önemi göz önüne alındığında, öğretmenlerin formasyonunda böyle bir yaklaşımın eksikliği, sorgulamaya dayalı eğitimin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Geçmişteki tecrübeler, sınıfları sorgulama topluluklarına dönüştürmedeki başarı oranını yükseltmek için, öğretmenlere birkaç günlük hizmet içi eğitimle bu becerileri kazandırmanın oldukça küçük bir ihtimal olduğunu göstermiştir. Eğitim bakanlıkları hizmetteki öğretmenlerin mesleki gelişimine daha fazla kaynak ayırmadıkça, bu tür bir yaklaşımın geleceği büyük ölçüde hizmet içi eğitimin sağlayacağı küçük katkılara bağlıdır (Cam, 2006: 22).

2.12. İlgili Araştırmalar

Ahioğlu (1999), Eskişehir ilinde yaptığı çalışmada sembolik oyunun dil kazanımına etkisini incelemiştir. Çalışmada okulöncesi eğitim alan 48-54 aylık 12 çocuk ile yer almıştır. Bu araştırmada sembolik oyun eğitimi deney grubuna iki ay süreyle uygulanmıştır. Uygulama süresince çocukların ses kayıtları alınmıştır. Alınan ses kayıtları Ortalama Sözce Uzunluğu ölçütüne uygun olarak analiz edilmiştir. Okulöncesi eğitimde verilen sembolik oyun eğitiminin çocukların dil gelişimleri üzerinde etkili olduğunu saptamıştır. Ancak deney ve kontrol grubu arasında en uzun sözcedeki biçimbirim sayılarının analiz sonuçlarına bakıldığında farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuncu olarak deney ve kontrol grubundaki çocukların en uzun sözcedeki kelime sayıları arasında bir farklılık bulunamamıştır. Sonuçlara göre değişkenler açısından sembolik oyunun bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bergen (2002), bilişsel yetkinlik ve taklit oyunları arasında birçok kanıtın olduğunu aktararak taklit yoluyla oynanan oyunların bilişsel, dil, sosyal ve akademik gelişimindeki rolü hakkında en son araştırmaları sentezlemiştir. Taklit oyunlarının üst düzey biliş, dil, sosyal ve

akademik gelişim arasında bir bağlantı olduğunu ortaya atmış ve bunu kanıtlamaya gitmiştir. Makalede ayrıca taklit oyunu ve belirli akademik becerilerin geliştirilebilmesi açısından bir ilişkiyi destekleyen araştırmaya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak; taklit oyunlarının çocukların dil gelişimini, zihinsel gelişimini ve akademik başarıyı desteklediği sonucuna varılmıştır.

Sosyal beceri yetersizliğinin sonuçlarını inceleyen araştırmalar, sosyal beceri düşüklüğünün çocuklukta yaşanan zorluklarla, ileriki yıllarda yaşanabilecek uyumsuzluklar arasındaki ilişki olduğunu göstermektedir. Çocuklukta akran ilişkileri zayıf ve yetersiz olan bireylerin ilerleyen yaşam dönemlerinde psikolojik, davranışsal ve sosyal sorunlarının yaşanma ihtimali yüksek olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca sosyal beceri yetersizliğinde suça eğilim ve okulda başarısızlık gibi olumsuz sonuçlar görülmektedir (Çetin ve ark.,2003).

Karakaya'nın (2006) araştırmasında çocuk felsefesi ve çocuk eğitimi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında çocuklar için felsefe programının tarihi gelişimi, programla ilgili farklı yaklaşımlar ve uygulamaya dair öneriler yer almaktadır. Karakaya'nın (2006) araştırmasında çocuk felsefesini doğrudan ya da dolaylı olarak konu alan çeşitli eserlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında "Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun!", "Sofi'nin Dünyası", "Küçük Prens" ve "Gülibik" eserleri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre incelenen eserlerde soru-cevap tekniği sıklıkla kullanılmış, açık veya örtük olarak çocuklarla felsefe yapılmıştır. Araştırmada incelenen kitapların çocuklarla felsefe etkinliklerinde kullanılmasının uygun olduğu görülmüştür.

Kefeli ve Kara'nın (2008) araştırmasında bir felsefi etkinlik olarak Sokratik yöntem kullanımının çocukların eleştirel ve sorgulayıcı düşünme becerilerinin gelişimine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitel yöntemle yapılan araştırmanın katılımcı grubunu yaşları 10-12 arasında değişen 5. ve 6. sınıf düzeyinde toplam 6 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Sokratik yöntemin kullanımıyla beraber öğrencilerin sistematik düşünme, kendini ifade edebilme, eleştirel ve sorgulayıcı düşünme becerilerinde gelişme görülmüştür.

Okur'un (2008) araştırmasında çocuklar için felsefe eğitim programının çocukların sosyal becerileri üzerindeki (atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol) etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın katılımcı grubunu İstanbul ilinde okulöncesi eğitim gören 6 yaş grubunda 24 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe

eğitimi çocukların atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol gibi sosyal becerilerine olumlu yönde etkide bulunmakta ve bu etki cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemektedir.

Sosyal becerilerde görülen eksiklikler ilerleyen dönemlerde suç işleme, okulu terk etme, akademik başarı düşüklüğü, alkolizm ve yetişkin psikoza ve sosyal olmayan davranışlar vb sorunlara neden olabilmektedir (Elibol Gültekin, 2008).

Dereli'nin (2008) 6 yaş grubu 81 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada çocuklar için sosyal beceri eğitim programının etkisi inceleme konusu yapılmıştır. Çalışma sonucunda programa dahil edilen çocukların sosyal problem çözme ve duyguları anlama becerilerinde iyileşme olduğu görülmüştür.

Durualp (2009) tarafından 6 yaş grubu 96 çocuk ile gerçekleştirilen çalışmada oyun temelli sosyal beceri eğitimi programının etkileri inceleme konusu yapılmıştır. 8 hafta boyunca haftada üç gün oyun temelli sosyal beceri eğitimi programı uygulanan deney grubunun sosyal uyum ve becerilerinin, eğitime katılmayan çocuklardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Gür'ün (2011) araştırmasında çocuklar için felsefe programının tanıtılması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında çocuklar için felsefe programının tarihçesi, amaçları, uygulama süreci ve bu süreçte kullanılan etkinlikler ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Taşdelen'in (2014) araştırmasında çocuklar için felsefe programının tarihi gelişimiyle beraber bu programda kullanılan teknik ve yöntemlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında çocuklar için felsefe programının uygulama ve anlam alanına dair çeşitli sorunlar tartışmaya açılmıştır.

Çayır'ın (2015) araştırmasında çocuklar için felsefe eğitiminin ilköğretim 3. sınıf öğrencilerini bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda nasıl etkilediğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Durum çalışması yönteminin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu Ankara ilinde 3. sınıf düzeyinde öğrenim gören 48 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre bilişsel alanda kavramlar arasında ilişki kurma, düşünme hatalarını kavrama ve farklı açılardan düşünme gibi kazanımlar gözlenmiştir. Duyuşsal alanda felsefe ve filozoflara yönelik ilginin yanı sıra kavramlara dair farkındalık ortaya çıkmıştır. Sosyal alanda ise öğrencilerin sorun çözme ve sosyal çevresini tanıma davranışlarında farklılık meydana

gelmiştir. Sonuç olarak çocuklar için felsefe eğitimi öğrencileri bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda olumlu yönde etkilemiştir.

Oyunun dil gelişimi, sosyal oyun ve yaratıcılıkla ilişkisini inceleyen Holmes, Romeo, Ciraola ve Grushko (2015), araştırmalarında, 225 (109 kız, 116 erkek) okul öncesi çocuğu ile çocukların yaratıcılığı, sosyal oyun ve dil gelişimleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çocuklar araştırmacılar tarafından üç şekilde incelenmiştir. İlk olarak; yaratıcılığı ölçmek amacıyla çocuklardan insan gövdesi çizmesi istendi, ikinci olarak; akran oyun ölçeği kullanılarak sosyal oyun gözlemleri kaydedilmiştir. Son olarak ise Peabody Resim Kelime Testi ile çocukların kelime dağarcığına bakılmıştır. Analizler sonucu; belirli sosyal oyunlar ve yaratıcılık arasında net bir ilişki konmuştur. Bu sonuca ek olarak paralel oyunun düşük dil puanını ortaya koymuştur. Bulgular çocukların dil yetenekleri, yaratıcılık ve oyun arasında pozitif bir ilişki olduğunu sonucunu ortaya koymuştur.

Sönmez'in (2016) araştırmasında Düşünme Eğitimi dersinin öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine etkisinin incelenmesinin yanı sıra eleştirel ve yaratıcı düşünme arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Karma yöntemin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu Ankara ve Eskişehir illerinde 6. sınıf düzeyinde eğitim gören 52 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Düşünme Eğitimi dersi öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca öğrencilerin eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme düzeyleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığı görülmüştür.

Kaçar (2016), çalışmasında okulöncesinde beş ila altı yaş çocuklarının tercihen oynadıkları oyunların problem çözme becerisi ve dil gelişimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma İstanbul'da milli eğitime bağlı anasınıflarında, 80 çocuk ve öğretmenleri üzerinde yapılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen Öğrenci Bilgi Formu, öğretmenlere uygulanmıştır. Dil gelişim düzeyini ölçmek için dil kullanım ölçeği ve PRKT Formu, problem çözme becerisini ölçmek için ise Problem Çözme Becerisi Ölçeği kullanılmıştır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre; dramatik oyunu tercih eden çocukların alıcı dil düzeylerinin diğer çocuklara oranla daha yüksek olduğu belirtilmiş ve fiziksel oyunları daha fazla tercih eden çocukların problem çözme becerisinin daha düşük olduğu ortaya konmuştur.

Çelebi'nin (2017) araştırmasında çocuklar için felsefe yaklaşımının incelenmesi ve Küçük Prens kitabının çocuk felsefesi açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre Küçük Prens kitabı çocuklar için felsefe bağlamında dostluk, yalnızlık, sevgi gibi duyguların yanı sıra demokrasi, insan hakları gibi çeşitli sosyal konuları içermekte ve bu konuları çocuklara eğlendirirken düşündürcek bir biçimde vermektedir.

Taş'ın (2017) araştırmasında çocuklar için felsefe eğitimi programının 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Yarı deneysel olarak tasarlanan araştırmanın katılımcı grubu Adana ilinde okulöncesi eğitim gören 48-72 aylık 76 çocuktan oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe eğitimi programı 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına olumlu yönde etki etmektedir.

Boyacı, Karadağ ve Gülenç'in (2018) araştırmasında çocuklar için felsefe programı içinde yer alan farklı yaklaşımların felsefi ve tarihsel kökenleri aracılığıyla incelenmesi ve bu yaklaşımların çocuklardaki farklı beceri alanlarına etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında çocuklar için felsefe programının çeşitli kuramcılarının yaklaşımları incelenmiş ve çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerine etkileri ortaya konmuştur.

Demirtaş, Karadağ ve Gülenç'in (2018) araştırmasında okulöncesi dönemdeki çocuklara uygulanan çocuklar için felsefe programının felsefi sorgulama süreçlerinde çocukların oluşturduğu soruların düzeyi ve verdikleri cevapların niteliği üzerindeki farklılıkların incelenmesi amaçlanmaktadır. Yarı deneysel yöntemin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu okulöncesi öğrenim gören 14 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe yaklaşımı okulöncesi dönemdeki çocukların felsefi sorgulama süreçlerinde oluşturdukları soruların düzeyini ve verdikleri cevapların niteliğini (sorgulama, gerekçelendirme, örneklendirme, kelime kullanım sayısında artış) olumlu yönde etkilemektedir.

Erdoğan'ın (2018) araştırmasında bir düşünme eğitimi olarak çocuklar için felsefe yaklaşımının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında çocuklar için felsefe yaklaşımının tarihi gelişimi, düşünsel ve sosyal temellerinin yanı sıra çeşitli düşünme becerilerine etkileri literatürde yer alan çalışmalar üzerinden incelenmiştir.

Karasu'nun (2018) araştırmasında çocuk edebiyatı eserlerinin çocuklarla felsefe

yapılması yoluyla incelenmesi ve uygulama sonucunda güncellenmiş Bloom taksonomisinde yer aldıkları düzeylerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Eylem araştırması yönteminin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu Nevşehir ilinde 4. sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 10 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ders programlarının içeriği “Yeşil Parmaklı Tistu” isimli çocuk kitabı kullanılarak hazırlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe etkinlikleri sonrası öğrencilerin Bloom taksonomisinin üst basamakları olan çözümlleme, değerlendirme ve yaratma düzeylerinde düşündükleri belirlenmiştir.

Can, Altunya ve Can’ın (2019) araştırmasında ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin mantıksal düşünme becerilerini ölçmeye yönelik test geliştirilmesi ve öğrencilerin mantıksal düşünme becerilerinin mantık konularının alt boyutlarına, yaş ve sınıf düzeyine göre nasıl değişim gösterdiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın katılımcı grubunu Burdur ilinde 3., 4., 5. ve 6. sınıf düzeylerinde öğrenim görmekte olan yaşları 8-12 arasında değişen 495 (pilot uygulama) ve 348 (asıl uygulama) öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin mantıksal düşünme becerilerinin mantık konularının alt boyutlarına göre farklılaştığı, yaş ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre artış gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca araştırma kapsamında geliştirilen mantıksal becerilerin ölçümüne yönelik olan testin geçerlik ve güvenirliğinin yüksek olduğu görülmüştür.

Işıklar’ın (2019) araştırmasında çocuklar için felsefe yaklaşımının 5-6 yaş grubundaki çocuklarda felsefi sorgulama aracılığıyla eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Yarı deneysel yöntemin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu Çanakkale ilinde okulöncesi öğrenim gören 5-6 yaş grubundaki 40 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe yöntemi 5-6 yaş grubundaki çocukların eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine olumlu yönde etki etmektedir.

Kanat ve Temel’in (2019) araştırmasında Sokratik yöntem kullanılan eğitim programlarının 5-6 yaş grubu çocukların çalışma belleklerine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın katılımcı grubunu Ankara ilinde okulöncesi öğrenim gören 5-6 yaş grubundaki 15 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Sokratik yöntem kullanımının çocukların sözel kısa süreli bellek, sözel çalışma belleği ve görsel çalışma belleğini olumlu yönde etkilediği ancak görsel kısa süreli belleğe etkide bulunmadığı görülmüştür.

Öz Saraç'ın (2019) araştırmasında ortaokul 6. sınıf Türkçe dersinde Sokratik sorgulama yönteminin kullanılmasının üst düzey düşünme becerilerine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın katılımcı grubunu Konya ilinde 6. sınıf düzeyinde öğrenim gören 23 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre 6. sınıf Türkçe dersinde Sokratik yöntem kullanımı öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine olumlu yönde etkide bulunmaktadır.

Dirican ve Deniz'in (2020) araştırmasında okulöncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan çocuklar için felsefe etkinliklerinin çocukların felsefi tutum ve davranışlarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yarı deneysel yöntemin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu Ankara ilinde okulöncesi öğrenim gören 52-72 aylık 42 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre uygulanan etkinlikler çocukların felsefi tutum ve davranışlarına olumlu yönde etkide bulunmaktadır.

Kaya'nın (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe programının ilkökul 2. sınıf Hayat Bilgisi ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinde kullanımının etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Eylem araştırması yönteminin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu İstanbul ilinde öğrenim gören 2. sınıf düzeyinde 20 öğrenci ve 4. sınıf düzeyinde 24 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre felsefe oturumlarında soru çeşitliliği, felsefi duyarlılık boyutlarında kısmen, kavram üzerine düşünme öz farkındalık ve sosyal becerilerinin gelişimi boyutlarında olumlu yönde bir gelişim gözlenmiştir. Ayrıca çocuklar demokratik ve güvenli bir sınıf ortamı kurulması sonucu kendilerini daha iyi hissettiklerini de ifade etmişlerdir.

Kaytancı ve Dombaycı'nın (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe yaklaşımının "Sorgulama Topluluğu"nın yanı sıra bu topluluğun kavramsal ve felsefi temellerini oluşturan Sokrates, Leonard Nelson, C. Sanders Peirce, Dewey ve Lipman'ın düşüncelerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Sokratik yöntem örnek alınarak geliştirilen "Sorgulama Topluluğu" çeşitli filozofların çalışmalarından etkiler barındırmaktadır.

Mehdiyev ve Yaralı'nın (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe yaklaşımının 7. sınıf düzeyindeki çocukların insani değerlere yönelik tutumlarına etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Karma yöntemin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu Kırklareli

ilinde 7. sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 20 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe yaklaşımı çocukların insani değerlere yönelik tutumlarına olumlu yönde etkilemektedir.

Pekkarakaş'ın (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe programı okulöncesi dönemdeki çocukların yaratıcılıklarına etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın katılımcı grubunu Manisa ilinde okulöncesi öğrenim gören 48-72 aylık 96 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe programı okul öncesi çocukların yaratıcılık becerilerinin gelişimine olumlu yönde etkide bulunmaktadır.

Soysal ve Pullu'nun (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe yaklaşımının felsefi ve psikolojik temellerinin incelenmesi, uygulamaların söylem-biliş kapsamında değerlendirilmesi, yeni uygulamaların yapılandırılması, bu uygulamaların 8-10 yaş grubuna uygulanabilirliğinin belirlenmesi ve sınıf içi konuşmaların akıl yürütmeye beraber kavram oluşturma süreçlerine katkılarının söylem analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmaktadır.

Türksoy'un (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe (P4C) yönteminin ortaokul öğrencilerinin bilimsel kavram ve araştırmalara yönelik düşüncelerinin, eleştirel düşünme becerilerine etkisinin ve öğrencilerin uygulamaya yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Karma yöntemin kullanıldığı araştırmanın katılımcı grubunu ortaokul düzeyinde öğrenim görmekte olan 68 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklar için felsefe (P4C) yöntemi ortaokul öğrencilerin kavramsal başarılarını, eleştirel düşünme becerilerini ve uygulamaya yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilemiş ancak bilimsel süreç becerilerinde anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Yaralı'nın (2020) araştırmasında çocuklar için felsefe bağlamında Leo Lionni'ye ait çocuk kitaplarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında Leo Lionni'nin "Frederick, Pezzettino, Alexander ve Oyuncak Fare, Yeşil Kuyruklu Fare" isimli dört resimli çocuk kitabı incelenmiş ve çocuklar için felsefe etkinliklerinde uygulamaya yönelik önerilerde bulunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre incelenen kitapların okulöncesi ve ilköğretim öğrencileri ile yapılacak etkinliklerde kullanılabilir olduğu görülmektedir.

Akan (2022) araştırmasında Hayat bilgisi öğretiminde çocuklar için felsefe (P4C) yaratıcı düşünme becerisi etkinliklerinin öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisine etkisi

incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma çalışma grubunu, Bursa İli Nilüfer İlçesi Akçalar Fahriye Sarayel İlkokulu, 3.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler 30 deney, 30 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Hayat bilgisi dersinde yaratıcı düşünmeyi geliştirmeye yönelik ön Torrance Yaratıcı Düşünce Testleri ile son Torrance Yaratıcı Düşünce Testleri arasında son testler lehine anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

3. BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Okulöncesinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının öğretmen ve akademisyen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Durum çalışması, sistematik bir şekilde gerçek yaşam deneyimlerinden elde edilen verileri yorumlama ve bilgileri analiz etme daha sonraki çalışmalara ışık olmak için neye odaklanması gerektiğini ifade eden desen türlerindendir. (Davey, 1991).

Durumlar çoğunlukla insanlarla ilişkilendirilir; ancak bir program, kurum, kuruluş veya etkinlik de durum olarak değerlendirilebilir (Dörnyei, 2007). Bu çalışmada P4C Felsefe eğitimi uygulamaları tek bir durum olarak ele alınmış ve bütüncül tek durum deseni olarak yürütülmüştür. Ek olarak durum çalışması türlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum çalışması özelliğine sahiptir (Yin, 2003; 2014).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik ve ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitliliğin sağlanabilmesi için Türkiye'nin farklı bölgelerinde Temel eğitim kademesinde özel ve devlet okulöncesi kurumlarında çalışan gönüllü okulöncesi öğretmenleri ile uygulama hakkında bilgi sahibi olan akademisyenlere ulaşılmıştır. Söz konusu çalışma grubu içerisinde de temel ölçüt P4C uygulamalarına ilişkin bilgi sahibi olmak ve/veya eğitimine katılmış olmak olarak belirlenmiştir.

Amaçlı örneklem seçimindeki mantık, araştırmanın daha derinlemesine yapılabilmesi için bilgi açısından zengin durumlar seçmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada amaçlı örnekleme ile araştırmaya uygun bir ortam oluşturulmuş ve buna göre araştırma süreci için ön hazırlık çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Araştırma probleminin doğru anlaşılmasına hizmet edecek bir çalışma grubunun oluşturulması hedeflenmiştir. Amaçlı örneklem seçimindeki mantık, araştırmanın daha derinlemesine yapılabilmesi için bilgi açısından zengin

durumlar seçmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Ölçüt örnekleme kullanılarak önceden araştırmacı tarafından belirlenmiş ölçütler dikkate alınarak keşfedilmesi ve ulaşılması beklenen kod ve temalar ile ulaşılan temalar ve sonuçlar arasında tutarlılığı saptamada önemli bir etken olması hedeflenmiştir. Böylece, bulunmuş temalar ve sonuçlar ile geçerlilik ve güvenilirliği arttırmada etkili bir durumların ortaya çıkmasına katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Çalışmanın katılımcıları 2022-2023 güz döneminde gönüllü olarak Bursa Uludağ Üniversitesinde düzenlenmiş olan P4C çocuklar için uygulama ve içerik geliştirme eğitimine resmi olarak kayıt yaptırmış ve farklı dönemlerde eğitim almış olan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmada 26 öğretmen ve 11 akademisyene ulaşılmıştır.

Katılımcı akademisyenlere ilişkin demografik özellikler Çizelge 3.1. de verilmiştir.

Çizelge 3.1. Katılımcı Akademisyenlerin Demografik Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Üniversite	Kıdem	Hizmetiçi eğitim deneyimi
A1	Kadın	D. University	30 yıl	30 yıl
A2	Erkek	E. Üniversitesi	29 yıl	9 yıl
A3	Kadın	E. B. Y. Üniversitesi	26 yıl	5 yıl
A4	Kadın	B. Üniversitesi	21 yıl	3 yıl
A5	Erkek	B. Üniversitesi	20 yıl	6 yıl
A6	Kadın	İ. Üniversitesi	17 yıl	2 yıl
A7	Erkek	B. U. Üniversitesi	15 yıl	15 yıl
A8	Kadın	D. E. Üniversitesi	14 yıl	4 yıl
A9	Kadın	H. Üniversitesi	10 yıl	10 yıl
A10	Kadın	H. Üniversitesi	10 yıl	3 yıl
A11	Kadın	M. Üniversitesi	10 yıl	2 yıl

Çizelge 3.1’de görüldüğü gibi, araştırmaya 11 akademisyen katılmıştır. Katılımcılardan 3 tanesi erkek diğerleri kadındır. Çalışmada akademisyenlerin görüşleri alıntı yapılırken A1, A2, A3 şeklinde alıntılar yapılmıştır. Akademisyenlerin kıdem durumlarının 10 yıl- 30 yıl arasında dağılım gösterdiği görülmektedir. Akademisyenlerin hizmetiçi deneyimleri katılımcılarında 30 yıl ile 2 yıl arasında hizmetiçi deneyiminin olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.2’ de katılımcı öğretmenlerin demografik özellikleri verilmiştir.

Çizelge 3.2. Katılımcı Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Üniversite	Kıdem	Hizmetiçi eğitim deneyimi	Farkında Olma
Ö1	Kadın	A. Üniversitesi	5 yıl	1 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö2	Kadın	A. Üniversitesi	1 yıl	1 yıl	Araştırma yaparak
Ö3	Kadın	A. Üniversitesi	19 yıl	Farklı alanlarda	Meslek hayatına geçince
Ö4	Kadın	B. U. Üniversitesi	12 yıl	1 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö5	Kadın	S. Üniversitesi	5 yıl	1 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö6	Kadın	İ. Üniversitesi	12 yıl	1 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö7	Kadın	D. Üniversitesi	16 yıl	Farklı alanlarda	Meslek hayatına geçince
Ö8	Kadın	O. Üniversitesi	1 yıl	1 yıl	Lisans eğitiminde
Ö9	Kadın	A. Üniversitesi	Çalışmıyor	1 yıl	Lisans eğitiminde
Ö10	Kadın	İ. Üniversitesi	5 yıl	1 yıl	Lisans eğitiminde
Ö11	Kadın	P. Üniversitesi	16 yıl	Farklı alanlarda	Meslek hayatına geçince
Ö12	Kadın	A. Üniversitesi	12 yıl	3 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö13	Kadın	İ. M. Üniversitesi	26 yıl	12 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö14	Kadın	A. Üniversitesi	19 yıl	Farklı alanlarda	Araştırma yaparak
Ö15	Kadın	A. Üniversitesi	18 yıl	4 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö16	Kadın	A. Üniversitesi	5 yıl	1 yıl	Sosyal medya
Ö17	Kadın	B. U. Üniversitesi	12 yıl	Farklı alanlarda	Uzman kişilerden
Ö18	Kadın	R. Üniversitesi	20 yıl	12 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö19	Kadın	İ. M. Üniversitesi	5 yıl	1 yıl	Lisans eğitiminde
Ö20	Kadın	A. Üniversitesi	15 yıl	4 yıl	Eğitim alarak
Ö21	Kadın	Y. Üniversitesi	Çalışmıyor	1 yıl	Arkadaş sayesinde
Ö22	Kadın	A. Üniversitesi	8 yıl	4 yıl	Son 5 yıl içinde farklı yollardan
Ö23	Kadın	A. Üniversitesi	13 yıl	5 yıl	Eğitim alarak
Ö24	Kadın	A. Üniversitesi	15 yıl	Farklı alanlarda	Araştırma yaparak
Ö25	Kadın	G. University	14 yıl	4 yıl	Eğitim alarak
Ö26	Kadın	A. Üniversitesi	2 yıl	1 yıl	Eğitim alarak

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik dağılımları ele alındığında, 26 öğretmenin de kadın olduğu görülmektedir. Öğretmenin kıdem durumları 1 yıl ile 26 yıl arasında değişmektedir. Hizmetiçi eğitim deneyimleri farklı alanlarda alanların sayısı 14 olup, diğer öğretmenlerin hizmetiçi eğitim deneyimleri de 1yıl ile 12yıl arasında değişmektedir. Öğretmenler konu hakkında özellikle Son 5 yıl içinde farklı yollardan, kaynaklardan bilgi sahibi olmuşlardır. Buna benzer bir kısmı meslek hayatına geçince bir kısmı araştırma

yaparak konuya hâkim olmuşlardır. En az farkında olma durumu ise sosyal medya üzerinden olmuştur. Bu konunun tanıtım durumunun günlük yaşamda yer almadığını ve daha fazla tanıtıma ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Farkındalık durumu ile ilgili olarak bazı öğretmenlerin araştırmacı niteliklere sahip olduğu için bu konuda meslek hayatlarına başladıkları ilk yıllardan beri yazılar, makaleler okuyarak konu hakkında bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bu çerçevede de felsefe alanına ayrıca ilgi duyduklarını belirtmişlerdir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen, açık uçlu sorulardan oluşan ve her bir paydaş grubu için ayrı ayrı geliştirilen okulöncesinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarına ilişkin soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak toplanmıştır. Görüşmelerin olabildiğince farklı okullarda ve üniversitelerde yapılmasına, araştırmacının daha sağlıklı sonuçlar vermesi ve eğitim öğretim faaliyetlerinin aksamaması açısından özen gösterilmiştir. Araştırmanın bir parçası olarak veriler, örneklenen paydaşlardan yüz yüze ortalama 30 dakikalık görüşmelerle ve ses kaydı alınarak toplanmıştır.

Bu amaçla nitel araştırmalarda sıklıkla başvuru alan karşılıklı diyaloga dayalı görüşme yöntemi ile nitel verilen toplanmasına karar verilmiştir. Bilimsel anlamda yapılan görüşmeler araştırmacının belirlediği amaç doğrultusunda yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme türlerinden yararlanabilme imkânına sahiptir. Yapılandırılmış görüşmelerde süreçte araştırmacının çizdiği sınırlar oldukça nettir. Hazırlanmış olan görüşme formundaki sıralamalarından cevap olarak kabul edilebilecek seçeneklere kadar her şey belirlidir. Polat, A. (2022). Bu araştırmada da kullanılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde önceden belirlenmiş bir amaç doğrultusunda görüşmenin yönetilmesi söz konusudur. Araştırmacı bu amaca yönelik belirli temalar oluşturmuş ve bu temalara uygun olarak görüşme soruları hazırlanmıştır. Süreç içerisinde önemli görülebilecek bilgilere ulaşılması durumunda eldeki görüşme sorularında değişikliğe gidebilme imkânı bulunmaktadır (Mertkan, 2015).

Görüşme soruları olarak ise her birinin alt kategoriden oluşan ek sorulardan katılımcılara yöneltilecek şekilde uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır.

Durum çalışması desenine bağlı olarak bu araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmasına ilişkin olarak yapılan çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Geçerlik-Güvenirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenilirlik için bazı önlemler alınmıştır.

Güvenirlik; Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için araştırmacı tüm süreci (örneklemenin belirlenmesi, verilerin analizi ve raporlaştırılması) ayrıntılı olarak tanımlamış ve sürece bizzat dahil olarak katılımcıların sahadaki deneyimlerini özgün olarak paylaşımlarına fırsat sunmuştur (Creswell, 2003). Bu bağlamda ham veriler araştırmacı tarafından farklı zaman dilimlerinde tekrar kodlanmış ve alanında uzman farklı araştırmacılar (Prof. Dr, Doç. Dr.) tarafından görüşlerine başvurulmuştur.

Verilerin Analizinde elle yapılarak ulaşılan kod ve temalara ek olarak güvenilirliği arttırmak açısından MAXQ'da yazılımından yararlanılmıştır.

Geçerlilik; Dış Geçerlilik, Araştırma soruları hazırlanırken öncelikle bütüncül bir yaklaşımla P4C ile ilgili araştırmalar incelenmiştir. Araştırma soruları araştırılan sonuçlarla karşılaştırıldığında tutarlı ve genellenebilir olduğu gözlenmiştir (Başkale, 2016).

İç Geçerlilik; Araştırmada elde edilen bulgular ile çalışmanın temelini oluşturan kuramsal çerçeve ile uyumlu ve anlamlılığıyla teyit edilmiştir.

P4C hakkında bilgi sahibi olan katılımcılardan elde edilen görüşlerin özgün ve gerçeği yansıtan bulgular olması hem geçerlilik hem de güvenilirlik açısından etkili olmuştur.

Bununla birlikte, çalışma süresince alınan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları aşağıda maddeler halinde özetlenerek sunulmuştur:

Güvenirlik Çalışmaları

- Araştırmacı, araştırma sürecindeki konumunu açıklamıştır.
- Araştırmanın katılımcıları açık bir biçimde tanımlanmışlardır.

- Veri toplama ve analiz yöntemlerine ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.
- Araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek şekilde saklanmıştır.
- Veriler doğrudan, yorum katmadan da sunulmuştur.
- Görüşme soruları ve elde edilen temalar uzman görüşlerine sunulmuştur.
- Veriler ayrıntılı ve amaca uygun bir biçimde toplanmıştır.

Geçerlik Çalışmaları

- Pilot uygulama sonucunda bir soru, başka bir soru ile benzerlik taşıması nedeniyle görüşme formundan çıkarılmıştır.
- Bazı katılımcılarla birden fazla görüşme yapılmıştır.
- Yüz yüze görüşmeler yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplanmıştır.
- Toplanan veriler ayrıntılı olarak rapor edilmiştir.
- Görüşülen kişilerin ifadelerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.
- Ulaşılan bulgular kendi içinde tutarlıdır.
- Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen örneklemin, görüşme yerlerinin ve araştırma süreçlerinin özellikleri başka örneklemlerle karşılaştırma yapılabilecek şekilde açıklanmıştır.

Araştırmacının Rolü: Araştırmacı okulöncesi öğretmenliğinde mesleki gelişimini arttırmak, araştırmaya katkı sunmak için “Çocuklar için Felsefe (P4C) Eğitimci Eğitimi”, “Çocuklar İçin Felsefe (P4C) İçerik Geliştirme Eğitimi” ve “İletişim Teknikleri” eğitimini tamamlamıştır. Araştırmada analiz kısmını desteklemek için Maxqda yazılım eğitimini almıştır. Süreçte okulöncesi öğretmeni olan araştırmacı sahada çocuklar için felsefe (P4C) uygulamasını gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Ayrıca yüz yüze görüşme yaptığı öğretmen ve akademisyenleri sahada uygulama yaparken gözlemleme fırsatı yakalamıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz Maxqda' nın 2022-2023 sürümü ile gerçekleştirilmiştir. Maxqda görüşme metoduyla yapılan araştırmalardan, odak grup analizlerinden, internet üzerinden yapılan anketlerden, internet sitelerinden, görüntü ve ses kayıtlarından elde edilen verileri analiz ederek kapsamlı bir rapor haline getirmek isteyen, nitel ve nicel veriler üzerine çalışan araştırmacıların tercih ettiği bir yazılımdır (Çelik, R. 2023). Çalışma grubu ile yapılan görüşmeler sonucu yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleriyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verileri tanımlamaya, verilerin içerisinde yer alan gerçekleri ortaya çıkarmayı hedefleyen bir yöntemdir. Benzer veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir, okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırmanın analizi aşağıdaki işlem basamaklarına göre gerçekleştirilmiştir:

- Verilerin bilgisayar ortamına aktarılması
- Her sorunun altına ilgili katılımcı görüşlerinin yığılması
- Verilerin Maxqda programına aktarılması
- Verilerin okunarak kodlanması
- Kodların belirli temalar altında birleştirilmesi
- Kodların ve temaların gözden geçirilmesi
- Bulguların sunumu ve yorumlanması

4. BÖLÜM

4. BULGULAR

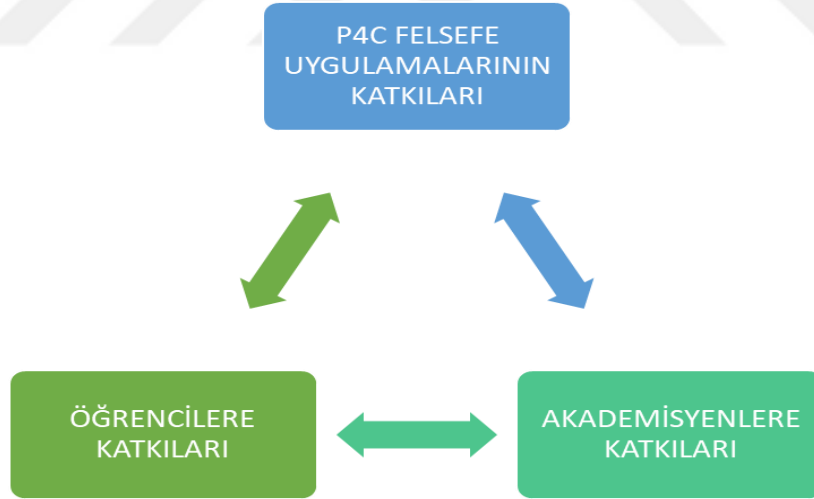
Bu bölümde okulöncesinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının akademisyen ve öğretmen görüşmelerinden elde edilen bulgular sırasıyla sunulmuştur.

4.1. Akademisyen Görüşlerinden Elde Edilen Bulgular

• Okulöncesi Öğrencilerine Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarının Katkıları

Araştırmanın “Okulöncesinde uygulanan P4C felsefi düşünce eğitiminin katkıları nelerdir” sorusu ana tema olarak kabul edilmiştir.

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) katkıları teması, öğrencilere katkı ve akademisyenlerin kişisel becerilerine katkı kategorilerinde birçok farklı koddan oluşmaktadır.

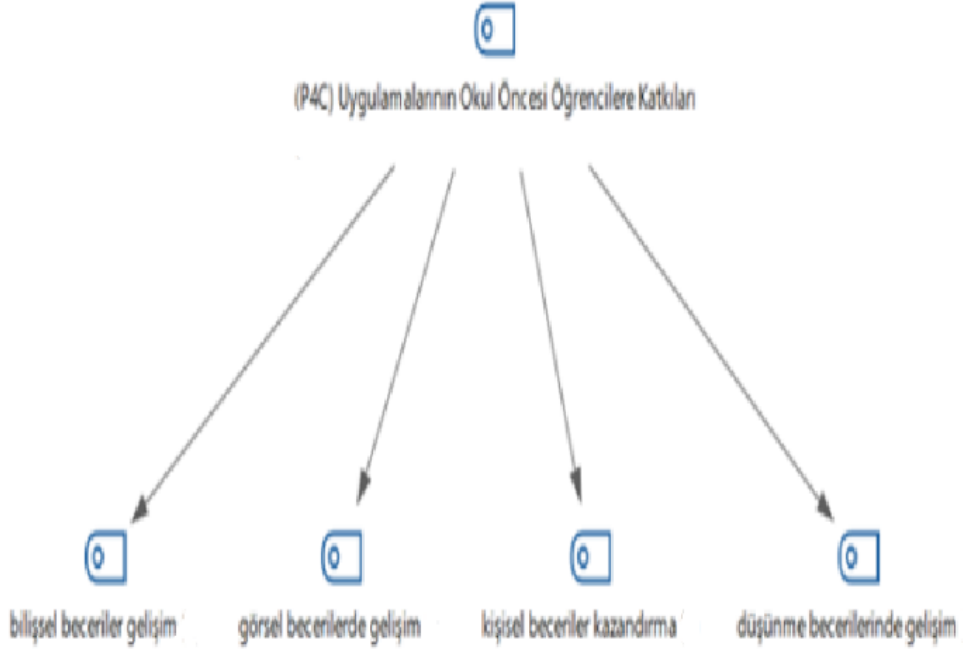

Şekil 4.1. P4C Felsefe Uygulamalarının Katkıları

P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilerine Katkıları

P4C Uygulamalarının Katkıları ana teması altında, okulöncesi öğrencilere katkıları kategorisi düşünme becerilerinde gelişim, görsel becerilerde gelişim, kişisel beceriler kazandırma ve düşünme becerilerinde gelişim kodlarından oluşmaktadır.

Tema ve kodlara ilişkin gösterim şekil 3.2’de sunulmuştur.

Şekil 4.2. P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilere Katkıları

P4C Uygulamalarının Okulöncesi öğrencilere katkılarının bilişsel beceriler gelişimine ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

“Çocukların iletişim dil sosyal becerilerini geliştiriyor aynı zamanda bilişsel becerilerini geliştiriyor. Soru sormanın merak etmenin doğal ve olması gereken bir şey olduğunu fark ediyorlar.” (A3)

P4C Uygulamalarının Okulöncesi öğrencilere katkılarının kişisel beceriler gelişimine ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

“Yaratıcı Drama gibi farklı yaklaşımlardan bir tanesi de P4C nin de beceriler kazandırdığını düşünüyorum.Esnek olma becerisi ,kendi fikrini gerektiğinde değiştirebilme becerisi kazanımları gerçekleştirdiğini söyleyebilirim.” (A4)

“Programda yer almayan ama katkı sağladığını düşündüğüm kazanımlar; bir probleme farklı bakış açılarından bakabilme, atılganlık becerisini geliştirme, ön görü

yeteneğini geliştirme, düşünmeyi öğrenme, zihninin sınırlarını genişletme.” (A7)

“Söylediğimiz pek çok fayda çocuklar için felsefenin kazanımları arasında yer alacaktır. Belki okul öncesi dönem için bilişsel becerilerin yanında sosyal beceriler de ön plana çıkabilir. Kendini ifade etme, diğeri ile iletişim kurmada güçlenme, karşısındaki dinleyebilme bunlardan sayılabilir.” (A 10)

P4C Uygulamalarının Okulöncesi öğrencilere katkılarının görsel beceriler gelişimine ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

“Uygulanan öğretim programlarında geçmişe nazaran daha sorgulayıcı dünyayı ve pozitif yönde bilimsel gelişmelere daha fazla takip edici metinler içerikler yer almakta tabii bunların öğrencilerin merak ve ilgileri kültürel çevreleri çerçevesinde daha da geliştirilebileceğini düşünüyorum. Öğretim programları okulöncesi dönemde çeşitli kazanımlar sunmaktalar insan hayvan hakları çevremiz sağlık toplum birey ve vatandaşlık dijital toplumun eğitimde dijitalleşme dijital kaynakların doğru ve yerinde kullanılması gibi pek çok temel konuda öğrencilere çeşitli kazanımlar sunduğunu düşünüyorum.” (A5)

“Öğretim programlarının ancak öğretim programlarının sunduğu çerçeve tabii ki sadece yazılı kaynaklarla sınırlı kalmakta genelde sade resmin olduğu ve bu resimlerin üzerine yapılan konuşmalarla kitapların içeriğinin geliştirildiği türdeki kitapların öğrencilerin yaratıcılık süreç becerilerinin daha çok arttırdığını düşünüyorum çocuklar için felsefe uygulamaları da bu işe katkı sağlayan bir unsur.” (A6)

“Bu yönde geliştirilmiş içeriklerin ders kitaplarının materyallerin görsel imgelerin ve uygulamaların öğretim programındaki kazanımlardan daha öteye giderek bilimsel süreç becerilerini destekleyecek şekilde öğrencilere sorgulama argümantasyon eleştirel düşünme gibi pek çok beceri kazandırma yönünde ileri düzey uygulamalı fırsatlar vereceğini düşünüyorum.” (A6)

“Uyaran olarak çeşitlendirmeye çalışıyorum. Bir dönemde görsel, video, ses, animasyon, çocuk kitabı, metin, romandan bir parça, müzik, tweet, karışık şekilde vererek farklı uyaranlar ile de Çocuklar için felsefenin uygulanabilirliğini göstermeye çalışıyorum. Görsel materyalleri daha iyi yorumluyorlar. Daha iyi cevaplıyorlar. Daha etkili olduğunu düşünüyorum. Metin olunca akıllarında kalmıyor belki de o yüzden görselleri bakarak

yorumlamaları daha etkili oluyor.” (A 8)

P4C Uygulamalarının Okulöncesi öğrencilere katkılarının düşünme beceriler gelişimine ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

“Öğrencilerin 21.yy becerileri olan eleştirel, işbirlikli, özenli, başkalarına saygılı olma, etkili iletişim kurabilme, empati duyarlılığı yüksek, problem çözebilen ,kendini anlayabilme ve ifade edebilme yetisine sahip, başkalarının sorunlarına duyarlı olabilme, esnek düşünme becerisine sahip olabilme yetilerine sahip birer birey olarak gelişim alanları desteklenmektedir.” (A8)

“P4C uygulamaları öğrencilere program kazanımlarının yanında tartışma becerisi, problem çözme becerisi, empati yapabilme, analiz yapma becerisi, işbirliği yapma, ilişki kurma, neden sonuç ilişkisi kurma , özgüven kazanma, iletişim becerileri gibi çeşitli kazanımlarıda kazandırmaktadır.” (A9)

“P4C ‘nin kurucusu Mathüv Lipman’ın ifade ettiği gibi Çocuk konuşmaya başladığı andan itibaren düşünmeye başlar. Çocukların merak ve keşif dünyalarını ortaya çıkarabilecek küçük düşünme deneyleri felsefi düşüncelerini açığa çıkarır. Bu bağlamda okulöncesi öğrencilerinin çok erken yaşlardan itibaren felsefe ve düşünme eğitimi ile buluşmaları 21. yy. becerileri dikkate alındığında bir gereklilik göstermektedir.” (A7)

“Çocukların, çocuklar için felsefeyle ne kadar erken yaşta tanıştırlarsa o kadar iyi olacağını düşünüyorum. Çocuklar, soru sormayı, esnek düşünmeyi, eleştirel düşünme erken yaşlarda beceri haline getirmeliler. Böylece yetişkin bir şeyi kabullenmeden önce sorgulayabilir, kalıpyargıları fak edebilir, ön yargılarına eleştirel bakabilirler.” (A11)

Çocukların düşünme becerileri merakla başladığı göz önüne alındığında katılımcıların merakın çocuklardaki sorgulama ve düşünme becerilerinin gelişimine ilişkin ifadelerinden bazıları şunlardır:

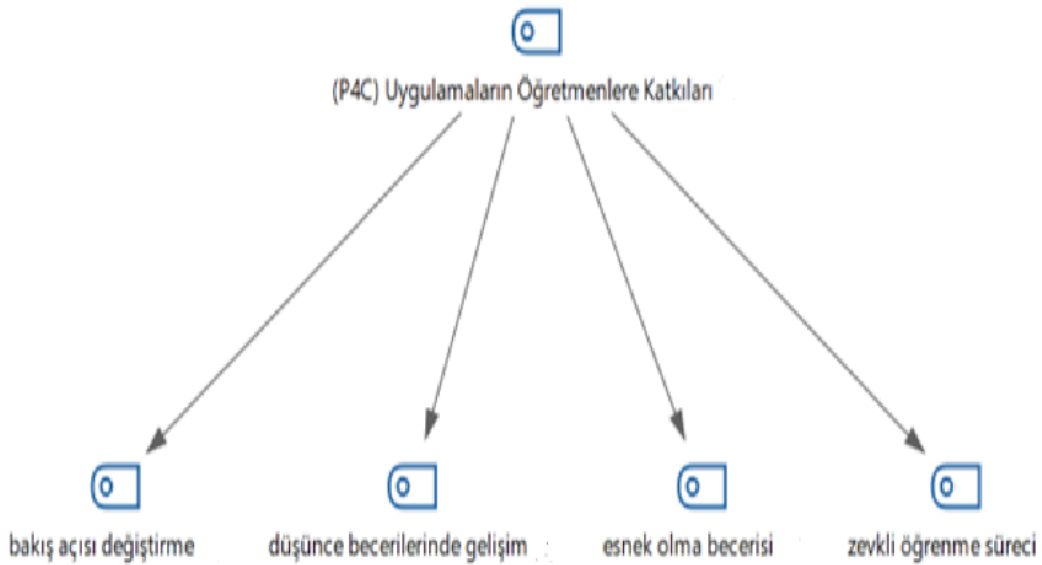
“Çocuklar doğal olarak merak ediyorlar. Çünkü bilmediklerini öğrenmek istiyorlar ve yetişkinlerden daha iyi sorgulama yapıyorlar. Keşke herkes çocuklar kadar soru sorabilseler.” (A3)

“Çocuk doğası gereği meraklı. Onun öğrenecek çok şeyi var. Bilinmenin içindeyiz. Onlar daha çok sorularıyla anlamaya çalışarak farkına varıyorlar. Felsefe açısından değil hayatı merak bence. Felsefi açıdan sorgulama yaptığımızda biz ona cevapları vermiyoruz. Soru sordurarak cevapları da bulmalarını keşfetmelerini sağlıyoruz. Düşünme becerilerini geliştiriyoruz. Felsefi sorgulamanın yarattığı farklılık, farkındalık, soruyu sordurup cevaplarını da bulmalarını sağlıyoruz.” (A4)

• P4C Uygulamalarının Akademisyenlere Katkıları

P4C Uygulamalarının Akademisyenlere Katkıları kategorisi, bakış açısı değiştirme, düşünce becerilerinde gelişim, esnek olma becerisi ve zevkli öğrenme süreci kodlarından oluşmaktadır.

Kategori ve kodlara ilişkin gösterim şekil 4.3’ te sunulmuştur.

Şekil 4.3. P4C Uygulamaların Akademisyenlere Katkıları

P4C Uygulamalarının Akademisyenlere Katkıları kategorisinin bakış açısını değiştirmeye ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir;

“Bana sunduğu kazanımlardan en önemlisi olay, durum ya da kavramlara çocuk saflığıyla, basit ve net biçimde bakabilme anlayışını getirmiş olmasıdır. Bazen biz yetişkinler

durumları ya da olayları çok karmaşık hale getirebiliyoruz. Uzaktan durup bakabilmek için çocuk bakışına gereksinim duyuyoruz diye düşünüyorum.” (A7)

“Öğretmen olarak bir konuya, bir kavrama ,bir soruna yönelik farklı tanımlamaların ,farklı bakış açılarının düşüncemi zenginleştirdiği ,geliştirdiği, derinleştirdiği, farklı çözüm yollarını koyabilmeyi, çözüme dair olasılıkları güçlendirdiği eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerimi açığa çıkardığı,işbirlikli ve özenli düşünme becerilerim üzerinde duyarlılıklarımı arttırdığı, esnek ve özenli düşünebilme yetilerini kazandım.” (A9)

“Çocuklar yerinde zor oturabilir. Çabuk sıkılabilirler. Sorular bazen zor gelebilir ve cevaplandırmak istemeyebilirler. Olumlu yönü ise farklı bakış açıları edinmelerini başkalarını dinlemeyi saygı empati göstermeyi öğrenebilirler. Diğer bilişsel becerilerini geliştirmesine yardımcı olur.”(A 4)

“Benim felsefeye olan bakış açımı değiştirdi. Felsefenin yaşamla ilişkisini daha çok kurabiliyorum. Bununla birlikte çocukluğa bakış açımı da değiştirdi. Çocukları edilgin olarak görmek yerine dayanaklı, zihinsel kapasitesi güçlü bireyler olarak görüyorum. Ayrıca soru sorma becerimi de geliştirdiğini düşünüyorum.” (A 10)

P4C Uygulamalarının Akademisyenlere Katkılarının düşünme becerilerinin gelişimine ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir;

“Öğretmenin de aslında düşünme becerisini geliştirir. Ayrıca mesleki anlamda öğrenciye karşı yeterli bir şeyler yaptığını düşünebilir. Çocukların gelişimini gördükçe kendini mutlu hisseder.” (A3)

“Kolaylaştırıcı, öğretmenden farklı olarak merak ettiren ve araştırma yollarını açtıran kişidir. Bilgi vermeyi değil bilgiyi buldurmayı amaçlayandır. Öğretmen olarak P4C kişiye farklı yöntemlerin de iş gördüğünü ve canlı, heyecanlı ve zevkli bir öğrenme sürecinin de olabileceğini yaşatır.” (A1)

“Öğretmen olarak bir konuya, bir kavrama ,bir soruna yönelik farklı tanımlamaların ,farklı bakış açılarının düşüncemi zenginleştirdiği ,geliştirdiği, derinleştirdiği, farklı çözüm yollarını koyabilmeyi, çözüme dair olasılıkları güçlendirdiği eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerimi açığa çıkardığı,işbirlikli ve özenli düşünme becerilerim üzerinde duyarlılıklarımı

arttırdığı, esnek ve özenli düşünebilme yetilerini kazandım.” (A 7)

P4C Uygulamalarının Akademisyenlere Katkılarının esnek olma becerilerinin gelişimine ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir

“Esnek olma becerisi kazandırdığını ifade edebilirim.” (A4)

“Bu yöntemin bana sunduğu kazanımları elbette saymakla bitmez. Ama en temelde

dinleme becerimin ve merak duygumun geliştiğini söyleyebilirim.”(A10)

“Kolaylaştırıcı bilgi sunan değil, düşünmeyi ve soruşturmayı kolaylaştıran kişidir. Bir öğretmen değil bir düşünme yoldaşdır. Bu nedenle en başta bana kendi yargılarımdan kurtulmayı öğretmiştir en başta. Daha sonra açık görüşlü ve esnek olmayı” (A7)

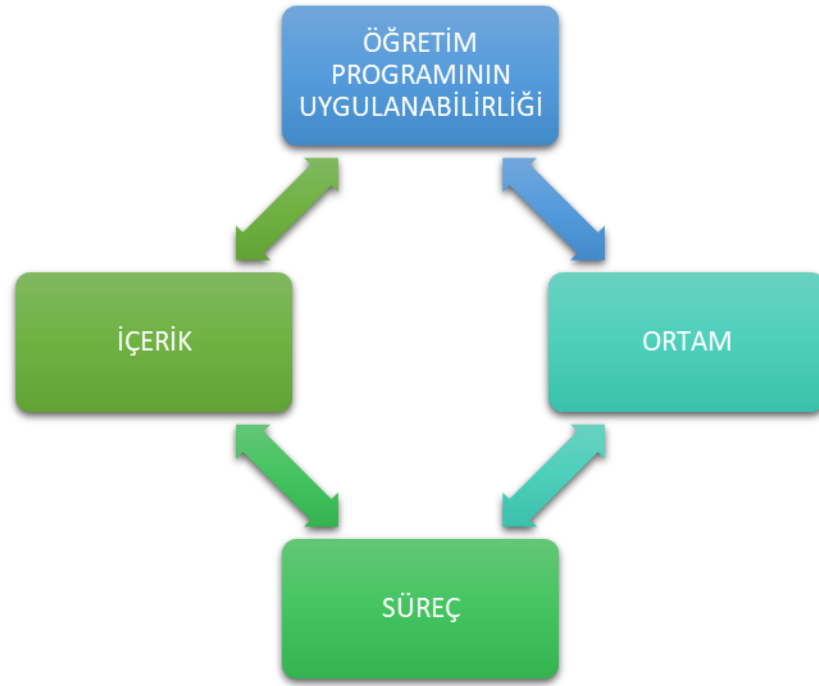
P4C Uygulamalarının Akademisyenlere Katkılarının zevkli öğrenme süreci becerilerinin gelişimine ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Çocuklara uygulama sırasında kavramlar üzerinde görsellerle ilişkilendirerek süreçte derinleşmek bulmaca çözer gibi hem zevkli, hem de düşündürücü olabiliyor” (A 9)

“Salyangoz ve salyangozun özellikleri hakkında yapılan felsefi düşünmeyi barındıran düşünceler açığa çıktı. Salyangozlarının yaşlarının tespiti ile matematikte yer alan ritmik sayma arasında ilişkilendirme yapıldı. Salyangozların kabuğuna çekilmesinin gerekçesi öğrencilerde yaşanan korku kavramı hakkında kendilerini ifade edebilmeye yönelik duyguların açığa çıkarılması ile iletişim arasında ilişkilendirme yapılmıştır.” (A6)

• Çocuklar için Felsefe (P4C) ‘nin Öğretim Programlarında Uygulanabilirliği

Akademisyenlere yöneltilen “Çocuklar için Felsefe (P4C)’ nin Öğretim Programlarında Uygulanabilirliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusu ana tema olarak kabul edilmiştir. Görüşler içerik, süreç ve ortam kategorilerinde birçok farklı kodda toplanmıştır. Bu tema ’ya ilişkin görsel, şekil.4 de sunulmuştur.

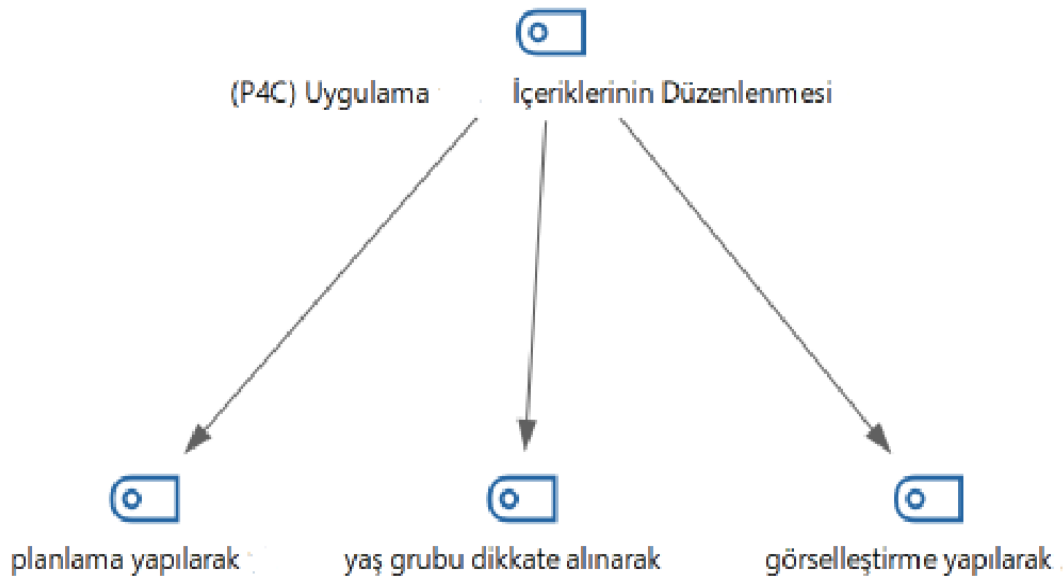
Şekil 4.4. P4C Öğretim Programının Uygulanabilirliği

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi

• Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının öğrenme öğretme sürecinde uygulanabilirliği sorgulandığında akademisyenler öncelikle içeriğin düzenlenmesine ilişkin görüşlerini bildirmişlerdir.

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi kategorisi kendi içerisinde planlama yapmak, yaş grubu dikkate alınarak ve görselleştirme yapılarak kodlarından oluşmaktadır.

Kategori ve kodlara ilişkin gösterim şekil 5’te görülmektedir.

Şekil 4.5. P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi planlama yapılması koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Fen bilimleri sosyal bilgiler Türkçe müzik sanat olarak ayrılır. Onlara ilişkin değer ve becerilerden hangisi kazandırılacaksa ona göre planlama yapılabilir.” (A2)

“Çocuklar için içerik görsel zenginleştirilmiş dikkat çekici öğrencinin seviyesine uygun sıkıcı olmayacak bir şekilde sürenin disiplinli bir şekilde kullanılmasını sağlayıcı olarak şekillendirmelidir. Teknolojik araçlarda mutlaka yararlanılmalıdır çünkü öğrencilerin bilgilerinin toplanması ve bunların değerlendirilmesi de önemlidir mutlaka öğrencilere geri dönüt verilmelidir tartıştık da en sonunda ne oldu gibi bir şeyin oluşması gerekmektedir bu nedenden dolayı sadece boş konuşma yapılan açık oturumlardan öte esas bu işin gerçekten felsefi temellerini ve bilim felsefesinin oluşmasını sağlayacak şekilde öğrencilerin uzun süreli çalışmalarla gelişimleri izlenmeli ve bu öğrencilerin gerçekten bilimsel süreçlerde nasıl rol aldıklarını etkinlik yaptıklarına proje geliştirip geliştirdiklerini ya da belirlenen beceriler konusunda yetkinliklerinin artıp artmadığını un ayrıntılı şekilde incelenmesi sağlanmalıdır bu nedenle öğretim sürecinde mutlaka gözlem görüşme ve kontrol listeleriyle öğretmen profesyonel olarak bu işi gerçekleştirilmelidir sadece etkinlik olsun diye etkinlik yapılmamalıdır.” (A8)

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi yaş grubu dikkate alınarak koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Okulöncesi çocuklarının yaşına, ilgi, istidat ve yeteneklerine yaş ve gelişim özelliklerini dikkate alarak eleştirel ve yaratıcı, iş birlikli, özenli düşünme becerilerini açığa çıkarıcı bir içerik ders planı oluşturulmalıdır. Bu çerçevede okulöncesi öğrencilerinin gelişim alanlarının desteklenmesine olanak sağlanmalıdır.” (A6)

“P4C uygulamalarında kullanılacak olan içerik öncelikli olarak çocukların yaş grubuna uygun ,sınıf seviyesine uygun olmalıdır. Bunun yanında ilgi çekici olmalıdır. Açık anlaşılır olmalıdır.” (A7)

“İçerik çocukların yaş ve yeterlilik düzeyine göre belirlenmelidir. Hazır bulunusluk önemli.” (A9)

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi görselleştirme yapılarak koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

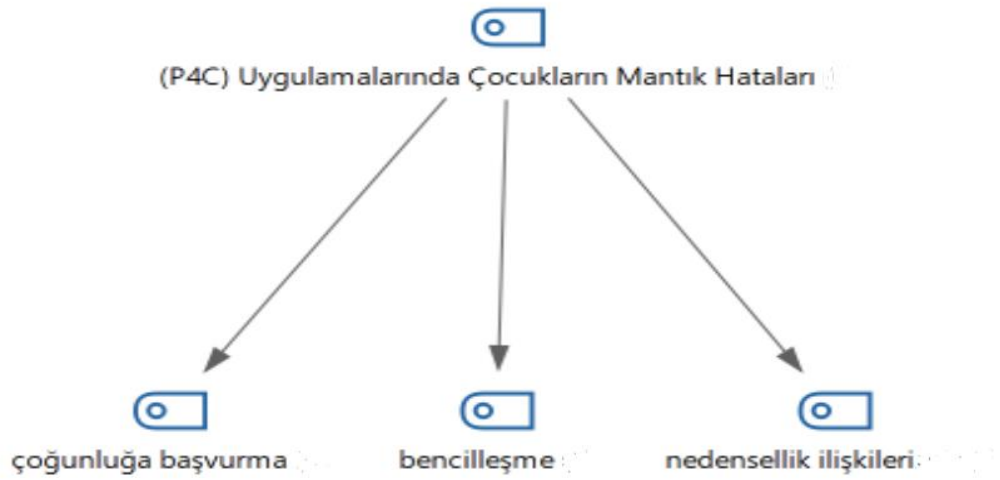
“Çocuklar için içerik görsel zenginleştirilmiş dikkat çekici öğrencinin seviyesine uygun sıkıcı olmayacak bir şekilde sürenin disiplinli bir şekilde kullanılmasını sağlayıcı olarak şekillendirme elidir. Teknolojik araçlarda mutlaka yararlanılmalıdır. Çünkü öğrencilerin bilgilerinin toplanması ve bunların değerlendirilmesi de önemlidir.” (A4)

*“İçerik belirlenmesinde çocukların yaşam deneyimleriyle ilişki kurabilecekleri kavramlar ya da durumlar üzerinden oluşturulması uygun olabilir.”(A3)*Öğrenme öğretme sürecinde programın uygulanabilirliği temasında içerik kodu özelinde yer alan yaş grubu kodu içeriğinde uygulamada karşılaşılan sorunların başında mantık hatalarına sıklıkla yer verilmiştir. Ortam ile ilişkili ifadeler de sıklıkla yer verildiğinden bu bölümde ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

• P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları

P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları çoğunluğa başvurma , bencilleşme ve nedensellik ilişkileri kodlarından oluşmaktadır.

Kategori ve kodlara ilişkin gösterim şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 3.6. P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları çoğunluğa başvurma koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Çoğunluğa Başvurma: Bir şeyin popüler veya birçok kişi tarafından doğru bulunuyor ya da yapılıyor olmasından yola çıkarak onun doğru olduğunu ileri sürmek. Birinin söylediğini diğerinin düşünmeden kabul etmesi, otoriteye başvurma: Bir otorite öyle olduğunu düşünüyor diye bu görüşün mutlaka doğru olması gerektiğini öne sürmek. Örnek, ‘öğretmen söylüyorsa doğrudur’. (A7)

“Çoğunluk İnancı Safsatası: çoğunluğun belirli bir nesneye dayanarak o önermenin doğru olduğu sonucuna varma. bir olayı anlatırken somut kavramlarla soyut kavramların ayırt edilmesinde yaşanan kavram yanılgıları söz konusu olabilmektedir.” (A8)

“Yanlış genellemeler yapma hatasına düşebilirler. Bunun yanında pasif ve çekingen öğrenciler çoğunluğun söylediği doğrudur deyip kendi fikrindense çoğunluğun fikrini kabul edebilirler.” (A9)

“Yanlış genelleme yapma hatası.” (A10)

“Aşırı genelleme, otoriteye başvurma olabilir.” (A12)

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları bencilleşme koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Bence benim görüşüm doğru ifadesini kullanabiliyorlar.” Benim fikrime katılmalarını istiyorum gibi ifadeler olabiliyor.” (A3)

“Kişisel deneyime başvurma ve korkuya başvurma safsataları.”

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları nedensellik ilişkileri koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Nedensellik ilişkisi kurmak konusunda çok yaratıcı fakat tutarsız olabiliyorlar. Farklı nedensellik bağları üretiyorlar. Bunları iyi görüyor ve yaratıcılığı ketlemeden tutarlılık sağlamalarını sağlamak gerekiyor. Bu çok büyük bir hedef bile olabilir.” (A2)

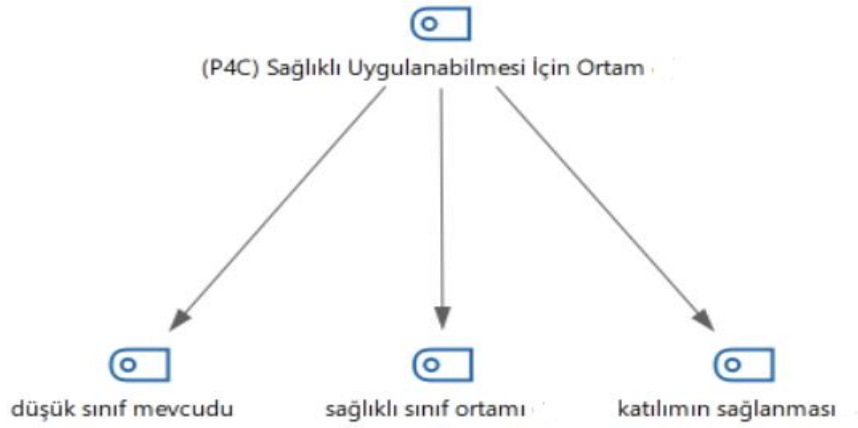
P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları çoğunluğa başvurma koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam

P4C sağlıklı uygulanabilmesi için ortam kategorisi, düşük sınıf mevcudu, sağlıklı sınıf ortamı ve katılımın sağlanması kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 3.7. Kategori ve kodların gösterimi şekildeki gibidir.

Şekil 3.8. P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları düşük sınıf mevcudu, ilişkileri koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Öğrenci katılımcı sayısı fazla olmamalıdır süreyle doğru orantılı olacak şekilde her çocuğun konuşmasına fırsat tanıyacak zaman ve mekan uygulamaları gerçekleştirilmelidir eğer içeriğe getirilen uyarılar öğrencilerin bir kısmı tarafından görülüyor diğer kısmı tarafından görülmiyorsa bu uygulamanın gerçekleştirilmesini sorunlara yol açabilir bu nedenden dolayı fiziksel yapıda önemlidir.” (A5)

“P4C uygulamasında sınıf ortamı çember şeklinde oturmaya müsait olmalıdır. Çok küçük alanlar öğrencilerin kendini rahatsız hissetmesine sebep olabilir.” (A8)

“Mekânın ferah ve çocukların hareket edebileceği bir alan olması önemli. Oturarak düşünmek bu yaştaki çocuklar için zor olabiliyor. İşin ilginç yanı, hareket ettiklerinde, yürüdüklerinde ya da koştuklarında düşüncelerinin niteliğinin de değiştiğini çok kereler gözlemledim.” (A2)

“Katılımcı sayısı okulöncesi için 8 kişinin uygun olduğunu düşünüyorum.” (A6)

“Öğrenci sayısı 20 civarında olabilir. Aşırı kalabalık sınıflarda uygulanması zorlaşabilir.” (A8)

“En fazla beş-altı kişilik gruplar olmalı.” (A9)

“En fazla 12 kişiden oluşturulmalı grup.” (A10)

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları sağlıklı sınıf ortamı koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Açık ve normal büyüklükte halı kaplı salonda yerden oturarak 10 kişi kadar.” (A1)

“Okulöncesi çocuklar için felsefe uygulaması için uygulama ortamı aydınlık rahat ferah U ya da daire düzene şeklinde olmalıdır.” (A5)

“Ortamda kesinlikle dikkat dağıtıcı şeyler olmamalı ve kesinlikle tüm çocuklar kendi istekleri ile dahil olacakları bir etkinlik üzerinden yapılmalı.” (A9)

“Çocukların ilgisini dağıtabilecek ve odaklanmalarına engel olacak bir materyalin ortamda bulunmaması gerektiğini düşünüyorum. Ses ve gürültüden uzak, havadar, ışık alabilen ve rahat oturma sağlayabilecekleri -mümkünse ayakkabısız oturabilecekleri- bir mekânda süreci deneyimlemelerinin daha uygun olacağı kanısındayım.” (A6)

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları katılımın sağlanması koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“En az 10 hafta sürekliliğinin olması gerektiğini düşünüyorum. Grubun dinamiğinin birkaç haftadan sonra rayına oturmaya başlaması nedeniyle gruba yeni kişilerin dahil olmaması gerektiğini düşünüyorum.” (A4)

“Bir dönemde en fazla 5 devamsızlık olabilir daha fazlası uygun olacağını düşünmüyorum.” (A3)

“Minumun 10 max.20 kişi olabilir. Sıraların olmadığı boş bir alan ,drama salonu gibi minderlerin olduğu bir alan ,bahçenin olması, sıraların olmadığı bir fiziki alan yaratılması güzel olur.” (A4)

• Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları / Dezavantajları

Araştırmanın “Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları/ Dezavantajları nelerdir” sorusu ana tema olarak kabul edilmiştir.

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının avantajları ve dezavantajları kategorilerinde birçok farklı koddan oluşmaktadır.

Şekil 4.9. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları / Dezavantajları

Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Okulöncesi Eğitimde Kullanılmasının Durumunda, Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Avantajları/Dezavantajları

P4C Uygulamalarında çocukların avantajları kategorisine ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Yaş ve öğrenme durumlarına göre uyarıcı seçilmeli, çocuklardan büyük ve doğru yanıtlar bekleme yerine, doğru anlama ve yanıtlama çabası olup olmadığı, anlama düzeyinin üstünde bir uygulama zarar verebilir”. (A1)

“Çocuklar için felsefe eğitiminin birçok olumlu yönü var elbette. İletişim kurma, öz güven, dil gelişimi, problem çözme, eleştirel, yaratıcı, iş birlikli düşünme, özenli düşünme, empati geliştirme, duyarlılık geliştirme vb.” (A6)

“Açıkçası ben uygulamalarım sırasında bir dezavantaj ile karşılaşmadım. Ama öğretmen eğitimi verdiğim bir grupta BİLSEM ’de görev yapan bir meslektaşım üstün potansiyele sahip öğrencilerin bazı konularda aşırı duyarlılık gösterebileceğini ve bu süreçten olumsuz etkilenebilme ihtimalinin yüksek olabileceği bilgisini paylaştı. Onunki de tamamen bir varsayım elbette. Deneyime dayalı paylaşılan bir konu değildi” (A7)

“İletişim becerileri kendini doğru ifade edebilme dili etkin kullanabilme diğerlerinin düşüncelerimi sabırla dinleme fikirlerine gerekçe sunabilme” (A8)

“P4C yaklaşımının eğitimde kullanılması bence faydalı olur. Çünkü okulöncesi dönem çocuğun gelişiminde kritik bir dönemdir. Çocuğa kazandırmak istediğimiz beceriler, değer ve kavramlar onun doğal yapısı yani merak ve sorgulaması ile kalıcı olarak kazandırılabilir. Çocuğun bilgiye ulaşma çabasını geliştirir. Çocuk öz güven kazanır. Düşüncelerini ifade edebilme, başkasını dinleme, fikir üretme, yaratıcı düşünme gibi hayatta başarılı olmasını sağlayacak becerilerini geliştirir. Ezber bilgiden çok bilgiyi bulma davranışı kazanır. P4C yaklaşımının uygulanmasında avantajlar uygulamanın öğrencileri aktif kılması, eğlenceli ve dinamik bir süreç olması iken dezavantajlar açısından baktığımda ise eğer uygulayıcının yeterliliği tam değilse ve sürecin uygulanması konusunda tecrübesi yoksa etkinlik hedefine ulaşamayabilir. Uygulayıcı etkili ve doğru sorular sormazsa yine etkinliğin başarısı düşer. Bunun yanında sürecin zaman açısından uzun olması ve yetiştirilecek programların olması yüzünden uygulamadan kaçınılması bir dezavantaj olabilir. Sınıfların kalabalık olması da uygulamanın verimini düşürebilir” (A9)

“Olumsuz veya dezavantaj olacak hiçbir durum söz konusu değildir. Olumlu ve avantaj olarak ele alınabilecek şeyler P4C nin var olan bütün kazanımlarına erişim imkânı tanınmasıdır” (A11)

“Doğru bir şekilde uygulandığı sürece herhangi bir olumsuzluğu ya da dezavantajı olduğunu düşünmüyorum. Buradaki temel sorun çocuklar için felsefeyi sınıflarında kullanmak isteyen öğretmenlerin içinde uygulama deneyimlerinin de yer aldığı bir eğitim almaları gerektiğidir. Bu eğitimi almak, buna ulaşmak herkes için çok mümkün olmayabilir. Dolayısıyla bu çocuklar için felsefenin etkili bir şekilde uygulanmasının önüne geçebilir” (A12)

“Çocukların erken yaşlardan itibaren merak duygularını korumak, yine bu yaşlarda düşünme becerilerini geliştirmek, esnek düşünmelerini sağlamak için çocuklarla felsefeden yararlanmak önemlidir” (A13).

“Düşünmenin 4C boyutunda yer alan tüm becerileri (eleştirel,yaratıcı,iş birlikli,özenli)desteklediği ifade edilebilir.” (A7)

“Yaratıcı düşünme becerisi, iletişim becerisi, problem çözme becerisi, işbirlikçi düşünme gibi üst düzey becerileri geliştirdiğini düşünüyorum.” (A8)

“21. yüzyıl becerileri kapsamında (Dünya Ekonomik Forumu) sözü edilen karakter özelliklerinden merak ve sabrın çocuklar için felsefeyle doğrudan ilişkili olduğunu düşünüyorum. Yetkinliklerden ise iletişim, işbirliği ve eleştirel düşünmenin ön plana çıktığını söyleyebilirim. Temel okuyazarlık becerileri başlığında da dil becerileri ve okuryazarlık becerileri çocuklarla felsefeyle yakından ilişkili.” (A11)

P4C Uygulamalarında çocukların dezavantajları koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Avantajlarından bahsetmeyeceğim. Her yerde söyleniyor. Ama dezavantajları hakkında şunu söylemek isterim. Yöntem iyi uygulanmadı ve dağınık soruşturmalar yapıldığı takdirde yarardan çok zararı olabilir. Dağınık bir soruşturma ya da gelişigüzel konuşma seansları dağınık ve gelişigüzel düşünme alışkanlıkları geliştirir.” (A2)

“Çocuklar yerinde zor oturabilir. Çabuk sıkılabilirler. Sorular bazen zor gelebilir ve cevaplandırmak istemeyebilirler. Olumlu yönü ise farklı bakış açıları edinmelerini başkalarını dinlemeyi saygı empati göstermeyi öğrenebilirler. Diğer bilişsel becerilerini geliştirmesine yardımcı olur” (A3)

“Bence adının ‘‘ Çocuklar için Felsefe’’ olmaması gerekiyor. Adından sadece çocuklara hitap ediyormuş gibi görünüyor. Topluluğa da hitap ettiği için Topluluk ve Çocuklar için felsefe demek daha doğru olur. Diye düşünüyorum” (A4)

“Olumlu yönlerini yukarıda sıralanmıştır olumsuz yönlerini söyleyemem, olmadığını düşünüyorum sadece kolaylaştı ödenen kişi çocukları farklı yönlendirebilir kendi düşünce algı ve yargılarını çocuklara dayatabilir. Yanlış kaynaklar kullanılabilir bunlar dezavantaj olabilir zaten böyle bir durumda çocuklar için felsefe uygulamasının yapılmaması gerekiyor ama bu konuda denetimi olacağını güvenmediğim için bu konuda şüpheliyim” (A5).

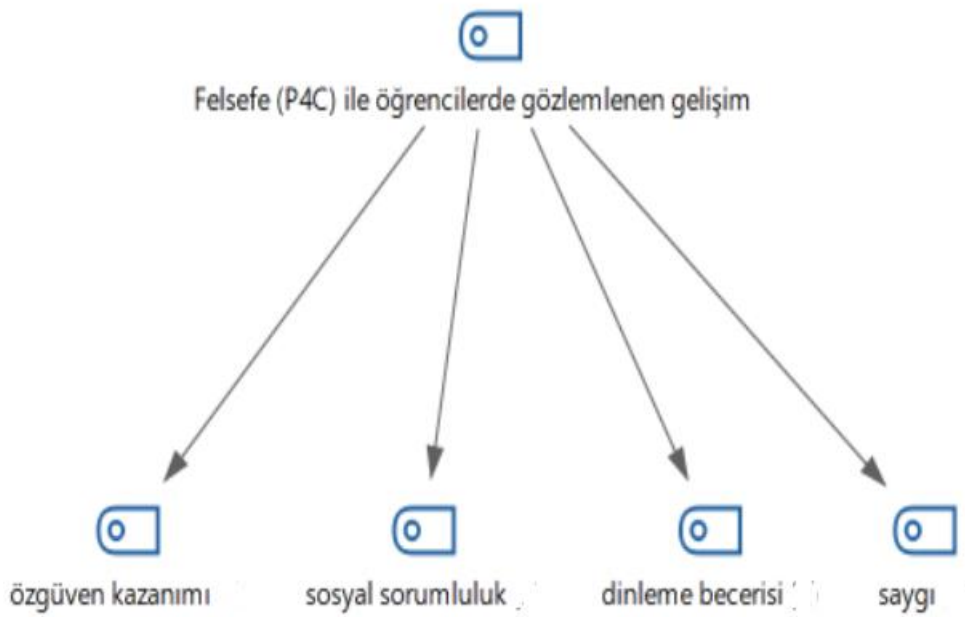
“Avantajı yeni bir şey ile karşılaşmanın keyfini tatmaları olabilir; dezavantajı ancak yanlış uygulamalarda olabilir. Bu yaş grubunda katılımlı oyun etkinliği ve çok basit düzey deneyler dışında bir tekniğin kullanılabileceğini düşünmüyorum” (A10)

Öğrenme öğretme sürecinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulanabilirliğine ilişkin avantajlar kodu içerisinde öğrencilerde gözlemlenen gelişimler ile ilişkili ifadelerle sıklıkla yer verildiğinden ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) İle Öğrencilerde Gözlemlenen Gelişimler

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) ile öğrencilerde gözlemlenen gelişimler kategorisi, özgüven kazanımı , sosyal sorumluluk , dinleme becerisi ve saygı kodlarından oluşmaktadır.

Kategori ve kodlara ilişkin bilgiler Şekil 4.10’da gösterilmiştir.

Şekil 4.10. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) İle Öğrencilerde Gözlemlenen Gelişimler

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) ile öğrencilerde gözlemlenen gelişimler kategorisine ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

P4C Uygulamalarında çocukların özgüven kazanımı koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Kendine güven, konuşabilme, yanıt arama” (A1)

“Daha çok söz alıyorlar. Fikirlerini ifade ederken gerekçelendirme konusunda sağlam gerekçelendirmeler yapabiliyorlar”. (A4)

“Öğrenciler uygulamaya başladığı ilk anlarda fikirlerini ifade etmede daha çekingen iken dönem sonunda fikirlerini belirtmeyen öğrenciler bile rahatlıkla düşüncesini söylemektedir. Yaratıcı fikirleri belirtme açısından da farklılık bulunmaktadır”. (A9)

“Yaratıcı, dil ve iletişim becerilerini daha çok geliştirdiğini düşünüyorum.” (A3)

“Elbette dört temel düşünme becerini geliştirdiği şüphesiz. Yaratıcı düşünme, iş birlikli düşünme, eleştirel düşünme ve özenli düşünme becerileri başta olmak üzere, okuryazarlık becerileri, iletişimi başlatma ve sürdürme becerileri, problem çözme, sosyal beceriler gibi.” (A6)

P4C Uygulamalarında çocukların sosyal sorumluluk koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Başlangıçta birbirlerini dinleme, anlama, birbirlerinin isteklerine duyarlı olma konusunda sıkıntı yaşarlarken bir süre sonra bu konularda ciddi değişiklik gösterdiklerini görüyorum. Topluluk kuralları koyma ve zaman içinde bu kuralları eleştirip değiştirme konusunda son derece becerikli olabiliyorlar. Örneğin başlangıçta kurallara uymayanların sembolik cezalar alması konusunda kendilerinden eminken, adalet temalı bir soruşturma gerçekleştirdikten sonra cezanın ne olması gerektiği ya da cezaya gerek olup olmadığı konusunda ciddi şüpheler peydah oldu. Daha önce koydukları kuralları değiştirdiler. Hayranlıkla izledim”. (A2) (sosyal sorumluluk)

“Öğrencilerde soru sorma, dinleme, anlama, yorumlama, çevresinde olup bitenlere karşı farkındalık geliştirme, çevre duyarlılığı kazanmasına etkilidir”.(A2)

“Ayrıca demokratik kuralları öğrenmiş demokratik vatandaş olmayı deneyimler ve demokratik vatandaş olabilir.” (A3)

P4C Uygulamalarında çocukların dinleme becerisi koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Birbirlerini dinleme becerisi kazanıyorlar.Düşünme çukurunun içine girdiklerinde ‘ Ben bunu düşünüycem’’ şeklinde ifadeleri dile getirmeye başlıyorlar. Bir kavram üzerinde konuşmaya kavramlarla ilgili daha çok örnekler vermeye devam ederlerken sonraki süreçte sürecin içinde yer alabiliyorlar. Uyarana dönme süreçleri başlangıçta daha bağlı iken sonraki süreçte sorgulamanın içinde yer alabiliyor ve süreç içinde yer alan sorgulamalara cevaplara hakim olmaya çabalyolar”. (A5)

P4C Uygulamalarında çocukların saygı koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Öğrenciler felsefi soruşturma ,sorgulama ile karşılaştıkları eğitim döneminin ilk başlarında kendini ifade etme ve arkadaşlarını dinleme hususunda gösterdikleri saygı,sabır, özenli düşünme, esnek olabilme konularında bu becerilere yeterince sahip değil iken dönem ortası ve sonlarına doğru sorgulama ,soruşturmaya aktif katılma, doğru soru sorma ,düşüncelerini gerekçelendirme,saygı,başkalarını sabırla özenli dinleme, düşüncelerinde esnek olabilme ,diğerinin düşüncesine saygılı olabilme,kendini yaratıcı becerilerini açığa çıkarma,ortaya koyma becerilerinde yaşına uygun hatta üst düzeyde düşünme becerilerine sahip olabildikleri gözlenmiştir”. (a6)

“İlk zamanlar belli yargı kalıplarıyla düşünme ve cevap arama eğilimi olurken son dönemde üzerine özenle düşünme, kendi öz fikirlerini oluşturma, neden-sonuç ilişkilerini görme, bağlantılı düşünme gibi becerilere sahip olması”. (A11)

“Nitelikli dinleme, bağlama göre düşünme, problem odaklı düşünme, topluluk olarak düşünme ve bireysel farklılıkları fark etme becerilerini geliştirdiğini gözlemliyorum.” (A2)

4.2. Öğretmen Görüşlerine Dair Veriler Bulgular

• Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarının Katkıları

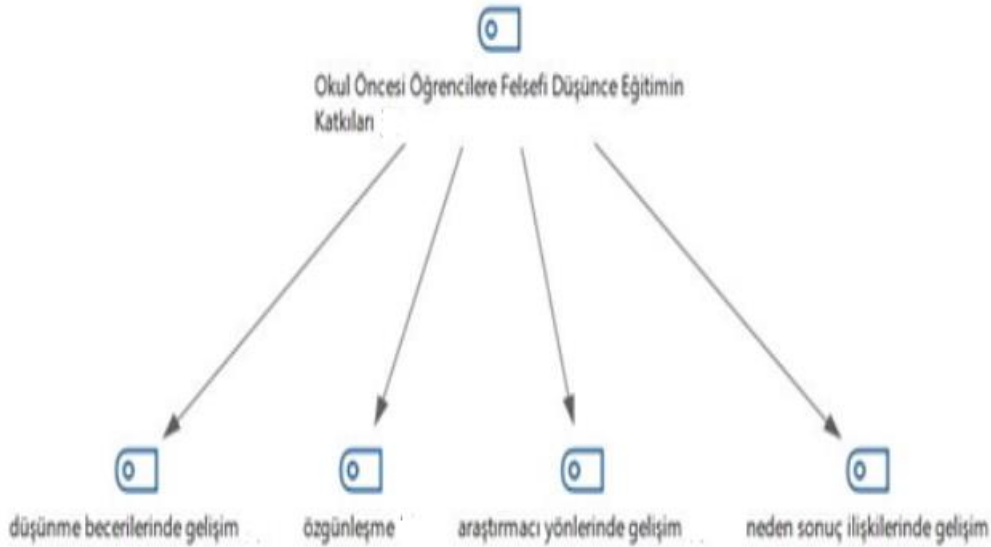
Araştırmanın “Okulöncesinde uygulanan P4C felsefi düşünce eğitiminin katkıları nelerdir” sorusu ana tema olarak kabul edilmiştir.

Çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının katkıları teması, öğrencilere katkı ve öğretmenlerin kişisel becerilerine katkı kategorilerinde birçok farklı koddan oluşmaktadır.

P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilerine Katkıları

P4C Uygulamalarının Okulöncesi öğrencilerine katkıları kategorisi altında, düşünme becerilerinde gelişim, özgünleşme, araştırmacı yönlerinde gelişim, neden-sonuç ilişkilerinde gelişim kodlarından oluşmaktadır.

Tema ve kodlara ilişkin gösterim **şekil 11**'de sunulmuştur.

Şekil 4.11. P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilerine Katkıları

Okulöncesi öğrencilerine P4C uygulamalarının katkıları kategorisinde en sık tekrar eden kod düşünme becerilerinde gelişim kodudur. Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Öğrencilerin düşünme becerileri üstünde olumlu etkileri olduğunu düşünmekteyim.”

(Ö12)

“Öğrencilerimize soracağımız seviyelerine uygun sorularla düşünmeye sevk etmesi için önemli olduğunu düşünüyorum.” (Ö16)

- Bu dönemde çocukların hayal güçleri çok fazla olduğu için farklı düşüncelere sahip olabiliyorlar. (Ö17)

“Mükemmel bir düşünme kapasiteleri var ve bu düşünme potansiyellerinin doğru bir şekilde kullanılması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö21)

“Okulöncesi çocuklar bence var olan en iyi filozoflardır. Henüz bilgi birikiminden dolayı engellenmezler ve her soru hakkında spontane düşünürler. Başkalarıyla birlikte özgürce düşünerek çocuk kendisi ve dünya hakkında bilgi sahibi olur. Sözcüklerin ve kavramların anlamı böylece genişler ve keskinleşir. Bu sayede özgüvenlerini arttırırken aynı zamanda konuşma becerilerini de geliştirirler.” (Ö9)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında özgünleşme koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Okulöncesi öğrenciler olaylara daha önyargısız baktıkları için düşüncelerini daha özgün bir şekilde dile getirebiliyorlar.” (Ö8)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında araştırmacı yönlerinde gelişim koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Okulöncesi yaş grubu insanoğlunun merak ve soru sorma becerisinin en yüksek olduğu zamanlar olması sebebi ile çocuklarda hali hazırda var olan bu becerinin kaybolmadan ileriki yaşlara aktarılabilmesi, çocukları kavramlar üzerinde derinlemesine düşünmeye yönelterek sorgulayan, düşünen bireyler yetiştirmeye fırsat tanıması açısından çok kıymetli olduğunu düşünüyorum”. (Ö5)

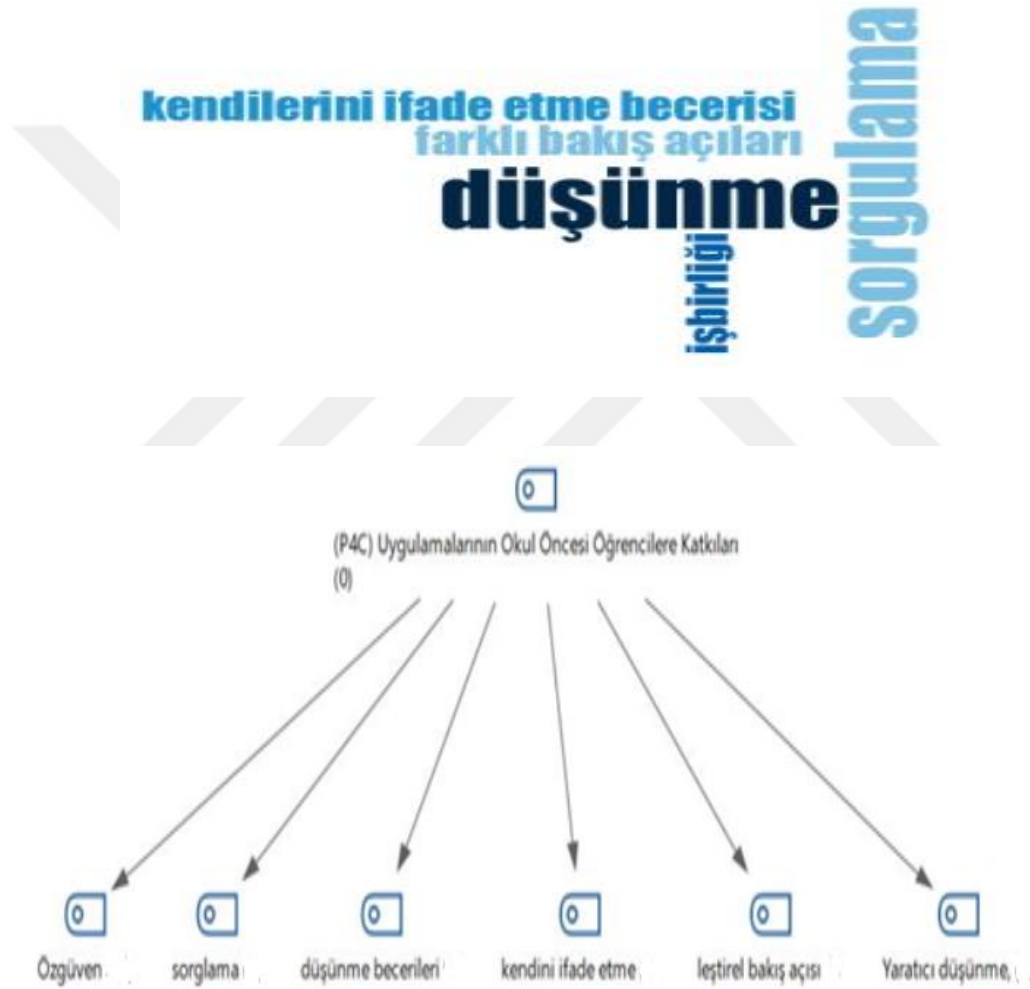
Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında neden sonuç ilişkileri koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Öğrencilerle doğru uyaranlar eşliğinde çalışmalar yapıldığında etkili olduğunu

deneyimledim. Bu gruplarla görsel uyaran ve oyunlar ile uygulamalar yapıldığında, neden-sonuç ilişkisi kurabilme becerilerinin geliştiğini gözlemledim.” (Ö1)

P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilere Katkıları

P4C Uygulamalarının okulöncesi öğrencilere katkıları kategorisi; özgüven, sorgulama, düşünme becerileri, kendini ifade etme eleştirel bakış açısı ve yaratıcı düşünme kodlarından oluşmaktadır. Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim şekil 12’de gösterilmiştir.

Şekil 4.12. P4C Uygulamalarının Okulöncesi Öğrencilere Katkıları

P4C Uygulamalarının okulöncesi öğrencilere katkıları kategorisinde en sık tekrar eden kod, Özgüven kodudur. Özgüven koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir;

“Zaten var olan kazanımlar soru sorar sorulan soruya cevap verir. Çocuğun bir çemberde oturuyor olması, her zaman başkalarının onları dinliyor olması ve fikirlerinin saçma da olsa saygı duyulacağı bir ortamı önceden belirterek o süreç içinde yer alması çocuğun bunu deneyimlemesini ve okulöncesi programı içinde yer bu kazanımları özgüven, öz denetim, sosyalleşme, başkasına saygı çocuğun felsefi oturumlarında tam olarak yapılırsa deneyimlemesini sağlıyor. Kazanımlarımızla ilişkilendirerek hazırlık yapıyorum.” (Ö6)

Birbirlerinin fikirlerini de duyup olaylara, konulara bakış açıları da çeşitleniyor. Dinlemeyi öğreniyorlar. Kendini özgürce ifade etmeyi, Ezber bozmayı öğreniyorlar, Farklı fikirlere saygı duymayı öğreniyorlar. (Ö12)

Hayatın temellerinin atıldığı bu önemli dönemde çocukların öncelikle bağımsız düşünen bireyler olabilmesi için P4C uygulamalarının gerekliliğine inanıyorum. Bu uygulamalar dil gelişimi, bilişsel gelişim öncül olmak üzere değerler eğitime de büyük katkı sağlamaktadır.” (Ö19)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında sorgulama koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Sorgulama becerilerini, düşünme ve iletişim becerilerini geliştirir. Özgüvenlerini artıran, akademik başarılarını geliştiren, araştıran ve öğrenen bireyler olmalarını sağlar.” (Ö16)

“Okulöncesi çocuklarında hiç bitmeyen bir düşünme, gözlemleme, soru sorma enerjisi var. Bu tür yöntem ve uygulamalar onların düşündüklerini daha iyi ifade edebilmelerine, sorgulamalarına ve anlamlandırma süreçlerine, karşısındakileri daha iyi anlamaya çalışmalarına, eleştirel düşünme becerilerinin temellerini atmaya kesinlikle destek olacaktır. (Ö13)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında kendini ifade etme koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Günümüz çocuklarının en büyük sorunlarından birisi duygu ve düşüncelerini ifade etmede zorlanmalarıdır. Okulöncesinde P4C uygulamaları duygu ve düşüncelerini anlamlandırma ve ifade etme becerilerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.” (Ö8)

“Dil becerilerini geliştiriyor, grup içinde ve topluluk önünde kendilerini ifade edebilme yetisi kazandırıyor.” (Ö10)

“Konuşma becerileri, Dinleme becerileri, 4 düşünme becerisi, Özguven, Kavram ve sözcük genişlemesi, Mantık, akıl yürütme, Soyut düşünmeye geçiş, Duygu/dürtüsellik yönetimi, Farkındalık yükseltme.” (Ö 9)

“Biz korku kültürü ile büyüyen çocuklardık, fikirlerimizi cesurca söyleyemedik. Doğru cevabı bilsek de parmak kaldıramazdık. Yargılanma, utandırılma korkusu, kıyaslanma, desteklenmeme, takdir görmeme.... Bunlar ve daha birçok konuda P4C’nin katkılarını, bu yüzden, apaçık görmek mümkün.” (Ö23)

“Bilişsel olarak birçok kazanım ve göstergeye hitap edebilmektedir. Sosyal duygusal anlamda kendini toplum içinde ifade edebilme becerilerine katkı sağlar. Bağımsız düşünebilme, özgün cevaplar verebilme, onaylanma, hitap edebilme, farklı görüşlere saygı duyabilme durumlarında kazanım sağlayabiliyor öğrencilerde.” (Ö24)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında eleştirel bakış açısı koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Soran ve sorgulayan bireyler olmaları, bazen yüzeysel bazen derinlemesine düşüncelerini sağlaması ve en önemlisi problemlere farklı bakış açısıyla çözüm üretmesi yönünden birçok kazanımı gerçekleştirdiğini düşünüyorum.” (Ö15)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında yaratıcı düşünme koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Okulöncesi kazanımlarının özellikle dil, bilişsel, sosyal duygusal alanda destekliyor. Bunun yanı sıra 21.yy. becerilerini öğrencilere kazandırmakta oldukça faydalı.” (Ö20)

Çocukların düşünme becerileri merakla başladığı göz önüne alındığında katılımcıların merakın çocuklardaki çevreyi tanıma, bilişsel gelişimlere katkısı, iletişim becerilerinin

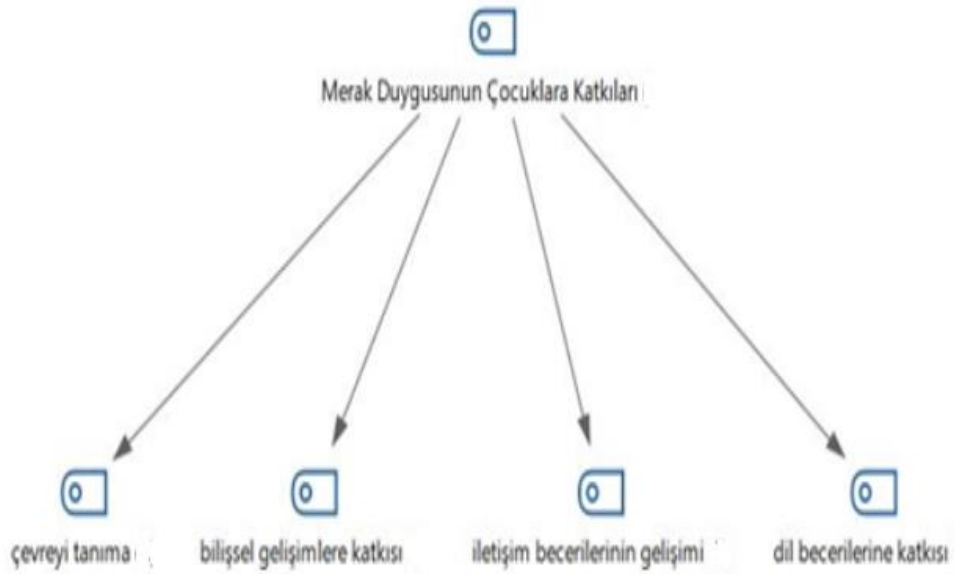
gelişimi ve dil becerilerine katkısı gelişimine ilişkin ifadelerinden bazıları şunlardır.

Merak Duygusunun Çocuklara Katkısı

Merak duygusunun çocuklara katkısı kategorisi çevreyi tanıma, bilişsel gelişimlere katkısı, iletişim becerilerinin gelişimi ve dil becerilerine katkısı kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 4.13. Bu kodlara ilişkin gösterim sunulmuştur.

Şekil 4.14. Merak Duygusunun Çocuklara Katkıları

Merak duygusunun çocuklara katkıları kategorisinde en sık tekrar eden kod çevreyi tanıma kodudur. Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir;

“Okulöncesi dönem çocukları dünyayı tanımak ve anlamlandırmak için her şeyi merak ederler ve bunu öğrenmek için sürekli sorular sorarlar bu onların bu yaş döneminde yapmaları gereken doğal bir süreçtir.” (Ö3)

“Kendilerini ve çevrelerini tanımak istediklerinin bir göstergesi.” (Ö11)

“Olumlu bir durumdur. Çevreyi keşfettikleri için çocukların yoğun olarak soru sormaları beklenen bir durumdur. Öğrenme isteği onları soru sormaya yöneltmektedir. 4,5 yaş bu sorular için önemli bir yaş dilimidir. Ebeveynlerin sabırla cevap vermeleri beklenir. Geçici bir süreçtir.” (Ö25)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında bilişsel gelişimlere katkısı koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Merak çocukların bilişsel gelişiminde etkili bir duygudur. Sorulan sorulara cevap bulmaları bilimsel gelişimleri açısından oldukça değerlidir.” (Ö18)

“Çocukların bilişsel gelişimleri ancak merak ederek ve soru sorarak gelişmektedir. Bu yüzden olumlu ve beklendik bir davranış olarak karşılıyorum.” (Ö12)

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında iletişim becerilerinin gelişimi koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“Süper bir durum. Aslında okulöncesi zaten yaratıcı, hayal güçleri zengin, farklı sorularla her zaman karşılaştığınız bir alan. Ama bu derste uzun bunları anlatmalarına fırsat buluyorlar” (Ö13)

“Her sorulan soru yeni bir sorunun kapısını açar ve öğrenme kendiliğinden gerçekleşir. Çocuklar çekinmeden soru sorabilmeli ve ilgili yetişkin de çocuğa sorunun cevabını bulabilmesi için yol gösterebilmelidir.” (Ö8)

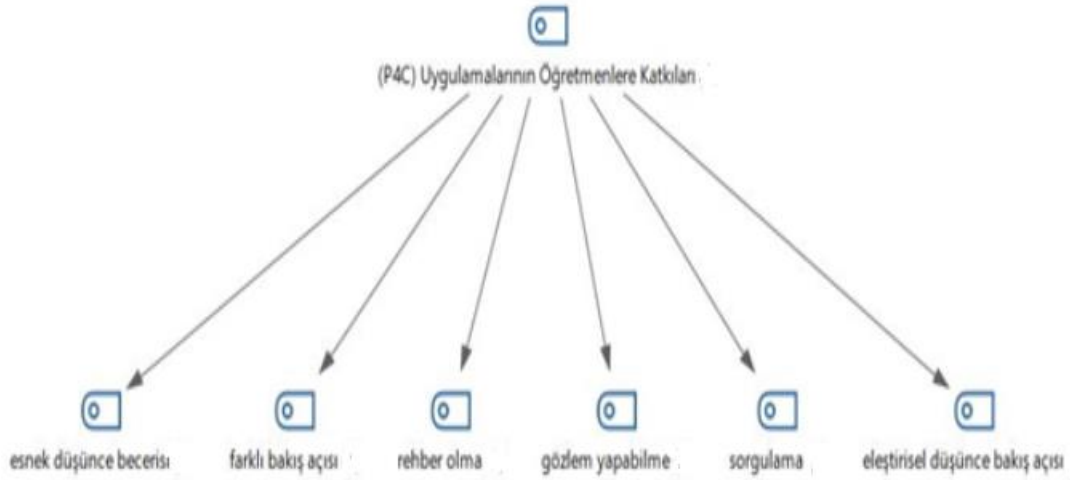
Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarında dil becerilerine katkısı koduna ilişkin görüşler şu şekildedir.

“İletişim yeteneklerinin karşılanmasıyla başarılı buluyorum.” (Ö15)

“ Öğrenme sürecinin en önemli etkenlerinden biri bu sorgulama. Çocukların soru sorduğu dönemi “yeterli” bir şekilde yürütebilen ailelerin ve öğretmenlerin öğrencilerinin daha özgüvenli olduğunu görmekteyim. Çocukların kendilerini dinleyen birilerine ihtiyacı var. Bu sorgulama süreci de bu ihtiyacın bir parçasını karşılıyor. Dil becerisi daha iyi gelişen çocukların yine sorgulama sürecini aktif olarak geçirdiklerini görmekteyiz. Çocuklarımızı daha çok sorgulamaya teşvik etmeliyiz.” (Ö10)

• P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisi, esnek düşünce becerisi, farklı bakış açısı rehber olma, gözlem yapabilme, sorgulama ve eleştirel düşünce bakış açısı kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 4.15. P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkısı

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin esnek düşünme becerisine ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Kolaylaştırıcı tarafsızca dinleme yetisi olan demektir. Esnek düşünme becerisi kazandım.” (Ö2)

“Öğretmen ya felsefeyle ilgilidir. Ya da değildir. Zaten ben böyle bir öğretmendir. Sadece sınıfıma taşıyıp oturumları kazandırır ve sürdürülebilir bir noktaya taşıdım. Ben zaten esnek bir düşünce yapısına sahip biri olduğum için felsefe bakış açısı bende var olanı kazandırmış olmadı ben hayatımın içinde kullanım alanını genişlettim.” (Ö8)

“Yargılamadan bağımsızca düşünme yetiğini geliştirmektir. Sabırla çocukları dinleme, düşünme biçimlerini anlama. Olaylara bakış açılarını gözlemleme. İç dünyalarını keşfetme kazanımlarını anlamayı kazandırdı.” (Ö20)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin farklı bakış açısına ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Tüm çocukları konuşmaya yönlendirmeli, resim hikâye yoluyla çocuğun zihin dünyasına girmeli. Kavramlar üzerine yeniden bir yaratım ve düşünme sundu.” (Ö9)

“Bana da olaylara farklı açılardan bakma ve derinlemesine düşünme konularında katkı sağladı.” (Ö11)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin rehber olma ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Kolaylaştırıcının rolü, kaliteli iletişim ve ilerlemenin sağlanmasının yanı sıra programla da bağlantı kurulmasının sağlanmasında önem teşkil etmektedir. Öğretmen olarak ezberci eğitim sistemine karşı bir yenilik oluşturmaya, çocukları yaratıcı ve eleştirel düşünmeye sevk etmemize olanak tanıyan, disiplinler arası bağlantı kurmamıza olanak tanıyan bir yöntemdir.” (Ö3)

“İyi bir rehber olmayı sağlıyor.” (Ö4)

“Öncelikle iyi bir kolaylaştırıcı kendisi iyi bir rol model olmalıdır. Çocuklara karşı kullandığı dil özenli, saygılı ve demokratik olmalıdır. Çocukların seviyesine çıkabilmek için en az bir çocuk kadar çevresini merak etmeli, doğru uyaranla sınıfa girebilmeli, doğru felsefi soruları sorabilmelidir.” (Ö5)

“Öğretmen kimliğinden kolaylaştırıcı kimliğine geçebilmek, çocuğa bir şey öğretmeyi amaçlamadan sadece düşünmesini istemek ve o süreçte kendini de düşünme sürecinde

bulma.” (Ö6)

“Kolaylaştırıcı olabilmek, çocuğun akışta kalmasını sağlamak önemli. Birden konu anneannesinin bahçesine ilgisiz bir konuya gidebiliyor. Konuya çekmek, dikkatlerini çekmek, birbirlerini dinlemek için ortamı düzenlemek kavram haritasında tahtaya bazen kelime olarak bazen şekiller çizerek hazırlıyorum. Okuma farkındalığı kazanmaları için kelimelerle hazırlıyorum kavram haritasını diyebilirim.” (Ö7)

“Kolaylaştırıcı, sorduğu sorularla tartışılan konu hakkında çocukların duygu ve düşüncelerini anlamlandırmaları ve ifade etmelerini kolaylaştırmaktadır.” (Ö10)

“Kolaylaştırıcı olarak tek başıma süreci sürdürdüğüm için senenin ilk döneminde mümkün olduğunca konuşma ve dinleme becerilerini çalışıyorum, ikinci dönemde ise bunun üzerine çocukların 4 düşünme becerisini ortaya koyacak alanı hazırlamaya çalışıyorum.” (Ö12)

“Kolaylaştırıcının rolü doğru zamanda, gerektiğinde katılmak.” (Ö15)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin gözlem yapabilme ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir

“Hayatı onların gözünden görebilmemi sağladı.” (Ö13)

“Çocukların hangi durumda hangi düşüncelere kapıldığını gözlemleyebiliyorum. Hayal güçlerini gözlemleyebiliyorum.” (Ö14)

“Çocuk gözüyle bakmak, öğrenciyi biraz daha yakından tanımak, duygularını daha iyi anlayabilmek...” (Ö16)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin sorgulamaya ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Öğrencilerime kitap okurken klişe sorulardan ziyade bana farklı nasıl sorular yönelteceğimi öğretti diyebilirim.” (Ö19)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin eleştirel düşünce bakış açısı ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“İletişim oluşturmayı sağlıyor.” (Ö18)

- **Çocuklar için Felsefe (P4C) ‘nin Öğretim Programlarında Uygulanabilirliği**

Araştırmada ikinci olarak öğretmenlere Çocuklar için Felsefe (P4C) ‘nin Öğretim Programlarında Uygulanabilirliğine ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Görüşler programa ilişkin, süreç ve ortam kategorilerinde birçok farklı kodda toplanmıştır. Bu tema ’ya ilişkin görsel, şekil. 17. ‘de verilmiştir.

- **P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi**

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının öğrenme öğretme sürecinde uygulanabilirliği sorgulandığında öğretmenler öncelikle program sürecinde öncelikle içeriğin düzenlenmesine ilişkin görüşlerini bildirmişlerdir.

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi kategorisi P4C Uygulama içeriklerinin düzenlenmesi kategorisi; çocukların yaş gruplarına göre, konuların zorluk seviyeleri ayarlanarak, öğrenciler dikkate alınarak ve uzman kişiler ile koordineli çalışılarak kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 4.16. Kategori ve kodlara ilişkin gösterim görülmektedir.

Şekil 4.17. P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi

P4C uygulamalarının içeriklerinin düzenlenmesi kategorisinde en sık tekrar eden kodların başında etkinliklerin çocukların yaş gruplarına göre olması gerektiği yönündedir. Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Çocukların yaş gruplarına göre belirlenmeli.” (Ö10)

“İçerik öncelikle yaş grubuna göre belirlenmeli. Tek tek kavramlar üzerinden soruşturma yapılmasını doğru buluyorum.” (Ö21)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin konuların zorluk seviyeleri ayarlanarak ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Basit, anlaşılır, yaparak yaşayarak deneyimleme imkânı olmalıdır.” (Ö16)

“Atölyede sorgulanacak kavramlar kolaydan zora doğru düzenlenmelidir. Örneğin; sevgi, arkadaşlık, iyilik gibi kavramlar başlarda verilirken zorbalık, ayrılık, ölüm gibi kavramlar soruşturan topluluk geliştikçe işlenmelidir. Özel gün ve haftalara uyumlu içerikler oluşturmak da kavramın pekiştirilmesi açısından çok faydalı olmaktadır.” (Ö5)

“Küçük adımlar ilkesi çok kıymetli çok minimal başlamak gerekiyor. Bir hikâyeden içeriğindeki küçük bir kesitinden yola çıkarak amacı, neden böyle olmuştur? Gibi sürece yayarak amacı hakkında konuş daha etkili olarak tüm öğrencilerin aktif katılımı ile yapılabiliyor. Disiplinler öğretilirken Fen bilimleri, Matematik sorgulayan bir program

hazırlanmalıdır. Peki bundan sonra ne olmalı sence nasıl olması gerekir? Şeklinde sorgulama temelli bir yaklaşımla sürekli destekleniyor olursa P4C oturumları yapılabilir hale gelmiş olur.” (Ö6)

“Kolay anlaşılır ve kısa filmler üzerinden olabilir.” (Ö7)

“Çok karmaşık olmayan problemleri içeren içerikler seçilmelidir.” (Ö8)

“Basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyen, soyutun somutlaştırıldığı, çocuğun kendisini özgür hissettiği ortam içeriği olmalıdır.” (Ö7)

“Basit ve anlaşılır süresi daha kısa olabilir.” (Ö18)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin öğrenciler dikkate alınarak ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Öğrencilerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun olmalı diye düşünüyorum.” (Ö20)

“Okulöncesi kazanımlarına uyarlanmalıdır. Öğrencilerin yaş ve gelişim seviyelerine uyarlanmalıdır. Soru örüntüleri, içerik tasarımları öğrencilerin yaşlarına uygun seçilmelidir. Somut ürünlerden yola çıkılmalıdır.” (Ö24)

P4C Uygulamalarının Öğretmenlere Katkıları kategorisinin uzman kişiler ile koordineli çalışarak ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Bakanlık tarafından bu konuda alanında uzman kişilerle iş birliği yapılarak ders programlarına entegre edecek şekilde düzenlenmeli ve örnek uygulamalı öğretmen el kitapları gönderilmelidir. Okulöncesi öğretmenleri de bunlardan faydalanarak günlük planlarına uygun olarak gün içerisinde uygulamalıdır. Örneğin kavramlar P4C ile öğrencilere kazandırılabilir.” (Ö3)

“Somut ve çocukların aşına olduğu konular tartışılmalıdır.” (Ö4)

Öğrenme öğretme sürecinde programın uygulanabilirliği temasında içerik kodu özelinde yer alan yaş grubu kodu içeriğinde uygulamada karşılaşılan sorunların başında mantık hatalarına sıklıkla yer verilmiştir. içerik kodu özelinde yer alan bir diğer kod yaş grubu kodu içeriğinde uygulamada uyarıcı olarak kullanılan materyallere sıklıkla yer verilmiş olup,

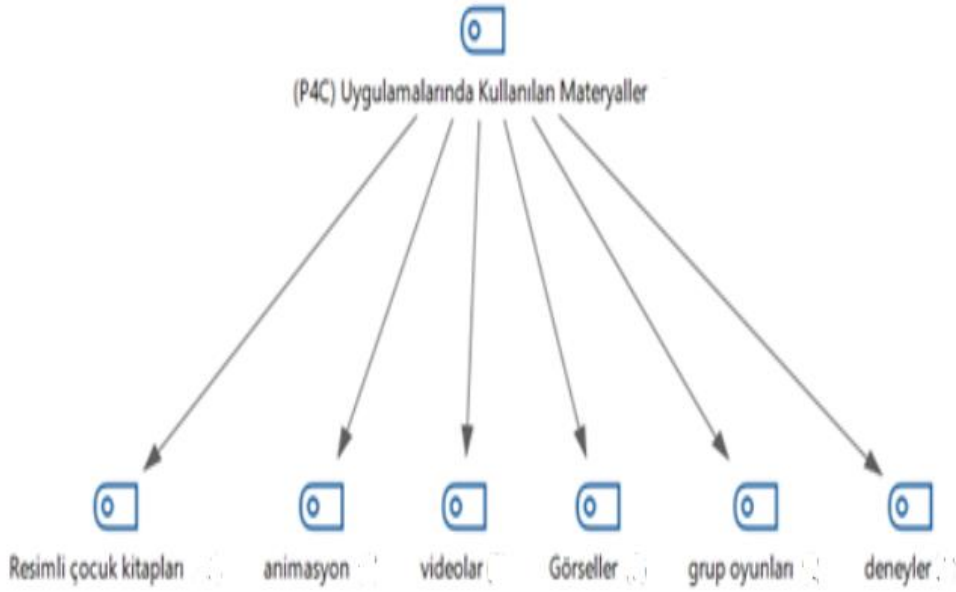
ortam ile ilişkili ifadelerle de sıklıkla yer verildiğinden ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

P4C Uygulamalarında Kullanılan Materyaller

P4C Uygulamalarında kullanılan materyaller resimli çocuk kitapları, animasyon, videolar, görseller, grup oyunları ve deneyler kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 4.18. Kategori ve kodlara ilişkin gösterim sunulmuştur.

Şekil 4.19. P4C Uygulamalarında Kullanılan Materyaller

P4C Uygulamalarında Kullanılan Materyaller kategorisinde en sık tekrar eden kod resimli çocuk kitapları kodudur. P4C Uygulamalarında kullanılan materyallerin resimli çocuk kitapları ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Resimli kitaplar.” (Ö2)

“Çocuk kitapları. Bir Sana İki Bana, İyi Yürekli Dev Memo, Hiç Bitmeyen Şey, Carl ve Yaşamın Anlamı kitapları örnek verilebilir. Etkileşimli kitap okuma yöntemiyle okunup, düşündürmeye yönelik etkinlikler sunulduğunda eleştirel düşünmeye yönlendirecektir.” (Ö7)

“Etkileşimli kitap, okuma etkinliği, soru cevap yöntemiyle uygulamaktayım” (Ö9)

“Çocuk kitabı, çocuk dergilerindeki güncel küresel konular.” (Ö13)

P4C Uygulamalarında kullanılan materyallerin animasyon ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Resimli çocuk kitapları ve animasyon çizgi filmler.” (Ö5)

“Kitaplar, animasyonlar” (Ö8)

“Masallar, hikâye kitapları ve kısa animasyon filmleri.” (Ö10)

P4C Uygulamalarında kullanılan materyallerin videolar ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Kitap ve Video... Hem Görsel Hem İşitsel.” (Ö7)

“Kukla, video, kitap, üç boyutlu materyaller.” (Ö20)

P4C Uygulamalarında kullanılan materyallerin görseller ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Görseller, videolar, deneyler vb. çocukların birçok duyusuna hitap eden şeyler olmalı çünkü bu dönem çocukları işlem öncesi dönemde oldukları için bu şekilde anlamlandırmaları ve öğrenmeleri daha işlevsel olmaktadır.” (Ö3)

“Kesinlikle oyuncak üç boyutlu nesneler” (Ö11)

“Hikâye kitapları ve görseller” (Ö15)

P4C Uygulamalarında kullanılan materyallerin grup oyunları ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Oyun, hareketli oyun, düşünme gerektiren oyun, nesne olabiliyor, ısıdırıcı oyun olarak, resim, müzik, bir cümle, bir soru olabiliyor. Ana konu olarak öyküleri kullanıyorum. Felsefeyi başlatırken oyun, müzik, soru, resim gibi kullanıyorum İşleyişe göre uyarıları her seferinde konunun işleyişine göre ana temaya göre farklı şeylerden seçiyorum.” (Ö6)

“Somut materyallerin öğrenciler üzerinde daha çok etki bıraktığını gözlemledim. Dolayısıyla bu gruplarda animasyon, çizgi film, afiş, yaratıcı drama, grup oyunları gibi etkinlikler kullanılarak çalışılmasını daha faydalı buluyorum.” (Ö1)

P4C Uygulamalarında kullanılan materyallerin deneyler ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir

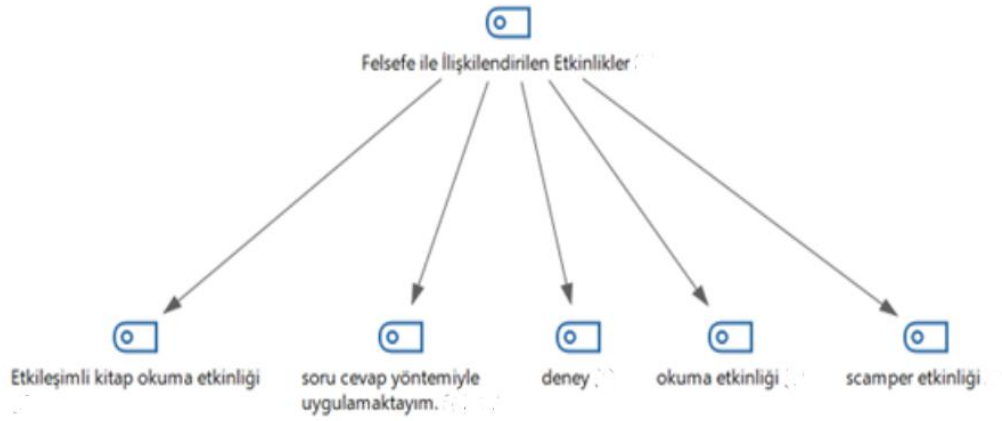
“Deney yaptığımda çocukların çok ilgisini çekiyor. Sorgulama becerisi kazanıyorlar, deneyi gözlemleyip uygulama fırsatı buldukça araştırma yapma, soru sorma ve merak etme istekleri oluyor ve sosyal ve zihinsel becerileri gelişiyor.” (Ö3)

Öğrenme öğretme sürecinde programın uygulanabilirliği temasında içerik kodu özelinde yer alan yaş grubu kodu içeriğinde uygulamada uyarıcı olarak kullanılan etkinliklere sıklıkla yer verilmiştir.

P4C Uygulamalarında Kullanılan Etkinlikler

Şekil 4.20. Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim görülmektedir.

Şekil 4.21. Felsefe ile İlişkilendirilen Etkinlikler

Felsefe ile İlişkilendirilen Etkinlikler kategorisinde en sık tekrar eden kod, etkileşimli kitap okuma etkinliği kodudur. Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir;

“Etkileşimli kitap okuma etkinliğinde soru-cevap yöntemi kullanılacağı için bu örnek verilebilir.” (Ö13)

“Etkileşimli kitap, okuma etkinliği, soru cevap yöntemiyle uygulamaktayım.” (Ö2)

“Etkileşimli kitap, okuma etkinliği, soru cevap yöntemiyle uygulamaktayım.” (Ö2)

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi soru cevap yöntemi ile uygulama koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Etkileşimli kitap okuma etkinliğinde soru-cevap yöntemi kullanılacağı için bu örnek verilebilir.” (Ö13)

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi deney koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi okuma etkinliği koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir.

“Bugün çocuk hakları projemizin ad bulan çocuk masalını okudum. Masal içinde aynı zamana p4c de yaptık. Artık çocuklarla bir etkinlik yaptığımda sormam gereken soruları düşünüyorum ve her etkinlikte bunu uygulamaya çalışıyorum.” (Ö 14)

“Okul öncesini kapsayan Patikle Başla Kitapla Yaşa projesinde yer aldım. Nitelikli kitap seçimi ve P4C kapsayan eğitimler aldık. Proje kapsamında da P4C içerikli kitapları okuduk. Bir Sana İki Bana kitabı öncesinde kelime duvarı hazırladık. Kitapta yer alan daha önce duymadıkları sözcükleri kelime duvarına yazdık. Görsel hazırlıklar, canlandırmalar, drama, deney ile çocukları farklı düşünmeye sevk ettik.”

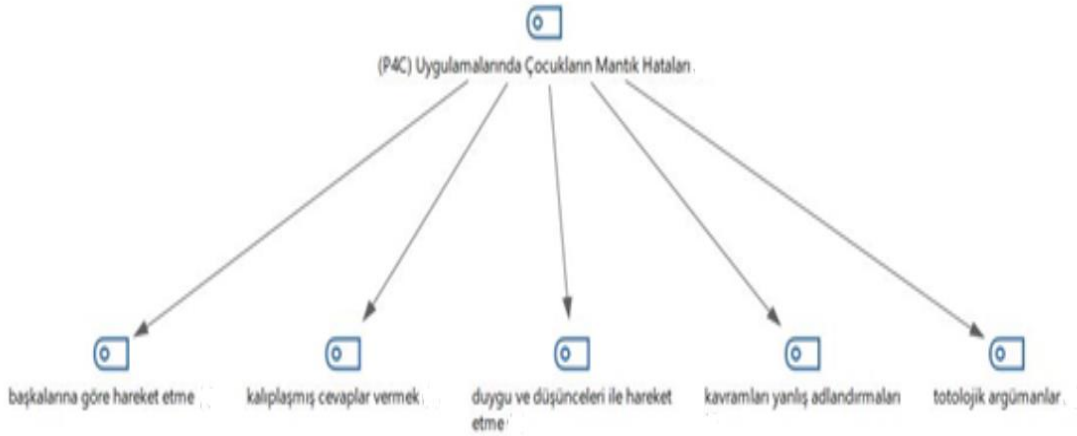
Özellikle Türkçe Dil etkinlikleri ile ilişkilendirebilirim. Düz kitap okuma anlayışına sahip değilim, çocuklara yönelttiği soruları bu yönde kullanıyorum. Tabi ki nitelikli çocuk kitapları seçmek gerekiyor, her çocuk kitabıyla uygulamak mümkün değil

P4C Uygulama İçeriklerinin Düzenlenmesi scamper etkinliği koduna ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir

“Scamper etkinliklerini kullanıyoruz ve çocukları sorgulamayı öğretiyoruz.” (Ö4)

• P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları kategorisi; başkalarına göre hareket etme, kalıplaşmış cevaplar vermek, duygu ve düşünceleri ile hareket etme, kavramları yanlış adlandırmaları ve totolojik argümanlar kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 4.22. P4C Uygulamalarında Çocukların Mantık Hataları

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları ilişkin en sık tekrar eden kod, başkalarına göre hareket etme koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir;

“P4C uygulamaları sırasında bazen çocuklar özgür düşüncelerinden çok kalıplaşmış toplumsal normların etkisinde kalarak cevaplar vermektedir. Bunu bir mantık hatası olarak düşünmekteyim.” (Ö11)

“Küçük yaş grubunda sınırlı sözcük dağarcığı olması, aileler tarafından çok fazla düşündürücü konuşmalar yapılmaması nedeniyle genelde arkadaşlarının verdiği cevapları vermeleri, kendilerine ait düşüncelerin farkında olmamaları.” (Ö17)

“En çok birbirlerinin verdikleri cevaplara takılıp kalabiliyor aynısını söyleme eğilimi gösteriyorlar. Arkadaşının söylediğine katılıyor musunuz? dediğimizde çoğunluk katılma eğilimi gösteriyor.” (Ö3)

“Başka bir öğrencinin fikrini yansıtmak ve tekrara düşmek.” (Ö18)

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları kalıplaşmış cevaplar vermek koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Bazen çocuklar özgür düşüncelerden çok kalıplaşmış toplumsal normların etkisinde kalarak cevap vermektedir.” (Ö2)

“Nadir de olsa derinlemesine düşünmeden kalıplaşmış, genel kabul görnüş olayları öne sürebiliyorlar.” (Ö8)

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları duygu ve düşünceleri ile hareket etme koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Çocuklar çoğu zaman mantıkları ile değil, duyguları ile düşüncelerini ifade ediyorlar.” (Ö5)

“Üzerinde konuşulan konularla ilgili kesin doğru ya da kesin yanlış gibi yanılsamaları oluyor. Özellikle küçük yaş grubu sorgulamadan uzak, model aldığı kişiden öğrendiği kadarıyla kendi fikir ve davranışlarının doğruluğuna ve diğer herkesin davranışlarının yanlış olduğuna inanıyor.” (Ö19)

P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları kavramları yanlış adlandırmaları koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Konuyu başka bir yöne çekmeleri, bazen konu dışında konulardan konuşmak istemeleri.” (Ö10)

“Somutlaştırma, kendi yaşamından yola çıkıyor, Özel yaşantılarını genelliyor. Benim amcam pilot bütün amcalar pilot gibi düşünebiliyor. Bağlamdan uzaklaşma mevcut. Kedinin başka bir kediye yardımından bahsederken birden kendi evinden bir kediden örnek vererek konudan uzaklaşabiliyor.” (Ö6)

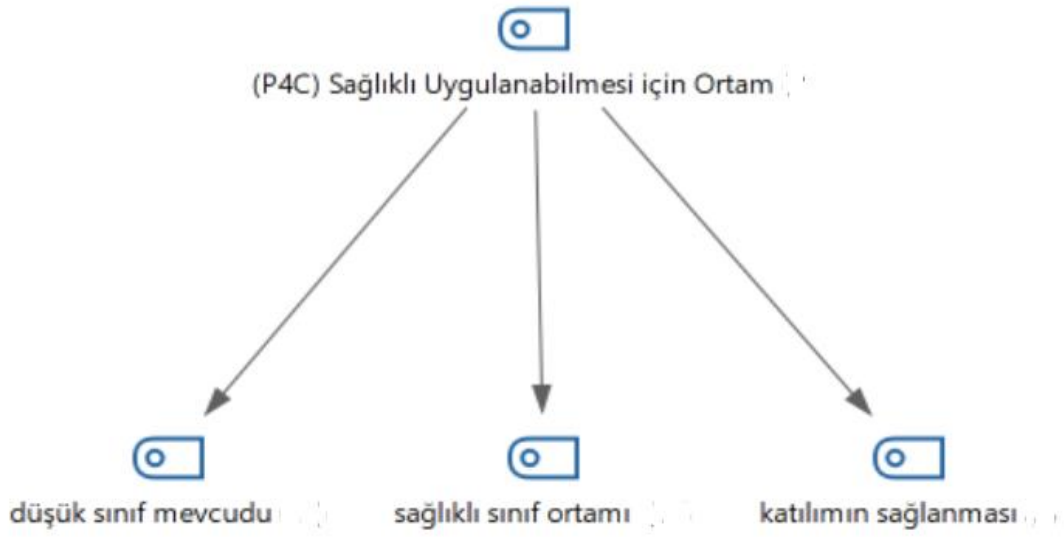
P4C Uygulamalarında çocukların mantık hataları totolojik argüman koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Bu dönemde öğrenciler en çok totolojik argümanlar kullanıyorlar. “Özgür olmak, özgür olmak demektir”. (Ö1)

• P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam

P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam ilişkin düşük sınıf mevcudu, sağlıklı sınıf ortamı ve katılımın sağlanması kodlarından oluşmaktadır.

Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim şekil 24’te gösterilmiştir.

Şekil 4.24. P4C Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam

(P4C) Sağlıklı Uygulanabilmesi İçin Ortam ilişkin en sık tekrar eden kodu; düşük sınıf mevcudu kodudur.

Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir;

“Çocukların birbirlerini görebiliyor olması çok önemli. U ya da O şeklinde oturmalarını tercih ediyorum. Grup minimum 8 maksimum 12 olmalı. Daha az ve daha fazla olduğunda tartışmalar sağlıklı bir şekilde yürütülemiyor.” (Ö14)

“Ortam sessiz olmalıdır. Çocuklar eğitimciyi görececek şekilde oturmalıdır. Sınıf çok kalabalık olmamalıdır.” (Ö2)

“Sınıflar 25 kişilik kalabalık bir sınıf olmamalıdır. 10-15 arası öğrenci gibi daha az sayıda olmalıdır, sınıflar geniş olmalı ya da zaman zaman güzel havalarda bahçe de kullanılmalıdır. (Ö3)

“Sınıf mevcudu katılımcı sayısı kaliteli bir uygulama için benim 25 öğrencim var sınıfın tamamı geldiğinde etkileşimli okumaya dönüşüyor. Odaklanmada sorun yaşıyorlar. Fakat 18-16 kişi olduğunda bazıları gelmediğinde daha etkili oluyor. Her biri aktif katılımcı olması durumunda 12 öğrenci ile ideal soruşturma gerçekleştirilir. P4C oturumlarına sürekli düzenli olarak katılım çocuklar kendilerini çok daha iyi ifade etme becerisi gösteriyorlar.

Devam devamsızlık okuldaki eğitim sürecini de olumsuz etkilememektedir. Oturumlara sürekli katılmayan öğrenciler var olan potansiyelleri ile devam etmektedirler. Sorgulama becerisi daha az gelişim göstermektedir. Devam devamsızlık tartışılmaz bence.” (Ö7)

“Ben maksimum 20 öğrenci ile uyguladım ama 15 ideal sayı bence, kesinlikle yarım daire şeklinde oturmaları.” (Ö21)

P4C Uygulamalarında ortama ilişkin sağlıklı sınıf ortamı koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Sade, abartısız, aydınlık ve rahat ortam olmalıdır. Çok kalabalık Olmamalı ,20 kişiyi geçmemelidir. Söz hakkı alma konusunda sıkıntı yaşanılmamalıdır.” (Ö17)

“Sakin, sessiz, huzurlu, öğrencilerin dikkatini dağıtan bir dağınıklık olmayan her ortamda P4C uygulaması yapılabilir. Biz ormanda da uygulama yapıyoruz. Daha yüksek bir odaklanmaya şahit oluyoruz ormanda.” (Ö20)

“Ortamın ısısı uygun olmalı, her türlü güvenlik önlemi alınmalıdır. Konforlu hissetmeliler. Fizyolojik bir rahatsızlık duymadıklarından emin olunmalı. Güvende olduklarını bilmeliler.” (Ö24)

P4C Uygulamalarında ortama ilişkin katılımın sağlanması koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Ortam sessiz olmalıdır. Öğrenciler eğitimciyi görebilecek şekilde sınıf düzenlenmelidir. Öğrenci sayısının az olması her çocuğun kendini ifade etme sırası bakımından önemlidir.” (Ö12)

“Sınıf ortamının çok renkli, dikkat dağıtıcı nitelikte donanımlı olmaması gerek. Soru cevap yapılacağı için kalabalık olmamalı. Okulöncesi 4 yaş için 8 öğrenci,5 yaş için 12 öğrenci yeterlidir. Bu şekilde daha nitelikli felsefi içerikli çalışmalar yapılabilir.” (Ö16)

• Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları / Dezavantajları

Araştırmanın “Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları/ Dezavantajları nelerdir” sorusu ana tema olarak kabul edilmiştir.

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının avantajları ve dezavantajları kategorilerinde birçok farklı koddan oluşmaktadır.

- **Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları**

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının avantajlarına ilişkin fikir üreten bireyler yetiştirme, araştırmacı bireyler yetiştirme, dil eğitiminde gelişimler, girişken olma, kendini tanıma ve problem çözme becerisi kazanma kodlarından oluşmaktadır.

Şekil 4.25. Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim gösterilmektedir;

4.25. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının Avantajları

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının avantajları kategorisinde en sık tekrar eden kod; fikir üreten bireyler yetiştirme kodudur.

Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir;

“21. yy dönemi özelliği olarak düşünen ve alternatif fikir öğreten bireyler düşünülmektedir. P4C eğitiminin bu becerilerin kazanılmasında önemli bir yer tutmaktadır.”
(Ö2)

P4C Uygulamalarının avantajları araştırmacı bireyler yetiştirme koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Grup çalışmaları yapıldığında, paylaşma, iş birliğine dayalı düşünme becerilerini geliştirmektedir. Daha fazla sorguladıkları ve şeylerin neden öyle olduğunu anlamaya

çalıştıklarını gözlemlemekteyim.” (Ö1)

“Sorgulama ve problem çözme.” (Ö4)

P4C Uygulamalarının avantajları dil eğitiminde gelişimler koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Konuşma becerileri, kendilerini ifade etme becerisi.” (Ö10)

“Özellikle dil gelişimi açısından olumlu etkileri olduğunu söyleyebilirim. Uzun süreler ekrana maruz kalan çocuklara sorulan sorularda aldığımız yanıtlar çoğunlukla 1-2 kelimeyi geçmez. Hatta bazen sadece bir kafa sallamayla cevap verdiklerini sanarlar. Okulöncesinde P4C uygulamaları yaparken çocuklar 1-2 kelime ile başladıkları soruşturmaya dakikalar içinde cümlelerle yanıt vermeye başlıyorlar. “Hayır bence öyle değil. Bak nasıl olur biliyor musun...” ile başlayan kalıplara sık rastlıyoruz.” (Ö18)

P4C Uygulamalarının avantajları girişken olma koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Çocukların daha katılımcı olmalarına olumlu bir katkısı var.” (Ö9)

P4C Uygulamalarının avantajları kendini tanıma koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Çocukların kendilerini tanımaları, duygu ve düşüncelerini anlamlandırmaları.” (Ö8)

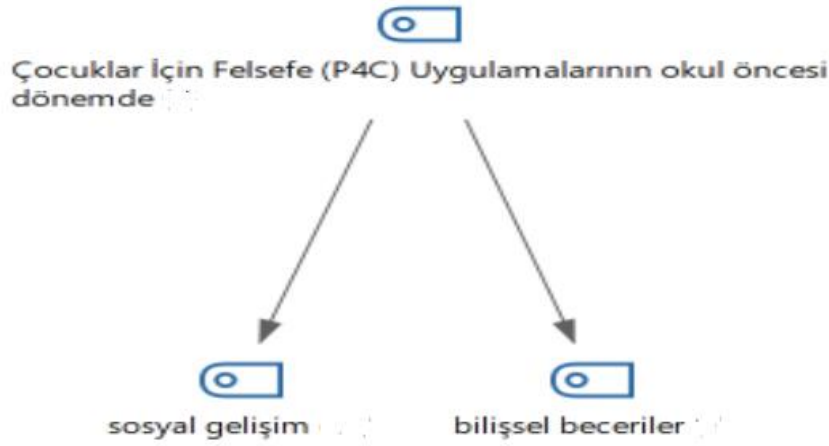
P4C Uygulamalarının avantajları problem çözme becerisi kazanma koduna ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Bilim ve teknoloji çağının yaşanması bu dönem çocuklarının daha çok araştırmacı, sorgulayıcı, keşfedici, problem çözme becerisine sahip olma ve proje temelli öğrenme gibi özellikleri kazanmaları ve uygulamalarına olanak sağlaması bakımından P4C önem taşımaktadır.” (Ö3)

“Bilişsel alandaki becerileri geliştirdiğini düşünüyorum Düşünme, neden- sonuç ilişkisi kurma , mantık kurma yeteneğini geliştirdiğini düşünüyorum.” (O11)

Öğrenme öğretme sürecinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının avantajları/dezavantajlarında avantajlar kodunda sosyal ve bilişsel gelişime sıklıkla yer verildiğinden bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

Bu kodların gösterimi şekil 27’te gösterilmiştir.

Şekil 4.26. Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde Gelişimi

Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde sosyal gelişime ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Özellikle özenli ve işbirliğine dayalı düşünme becerisinin kazanımı okulöncesi dönemde çok daha kıymetli diye düşünüyorum.” (Ö5)

Dinlemeyi öğreniyorlar.” (Ö12)

“Kendini özgürce ifade etmeyi...” (Ö12)

“Farklı fikirlere saygı duymayı öğreniyorlar” (Ö12)

Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde bilişsel gelişime ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

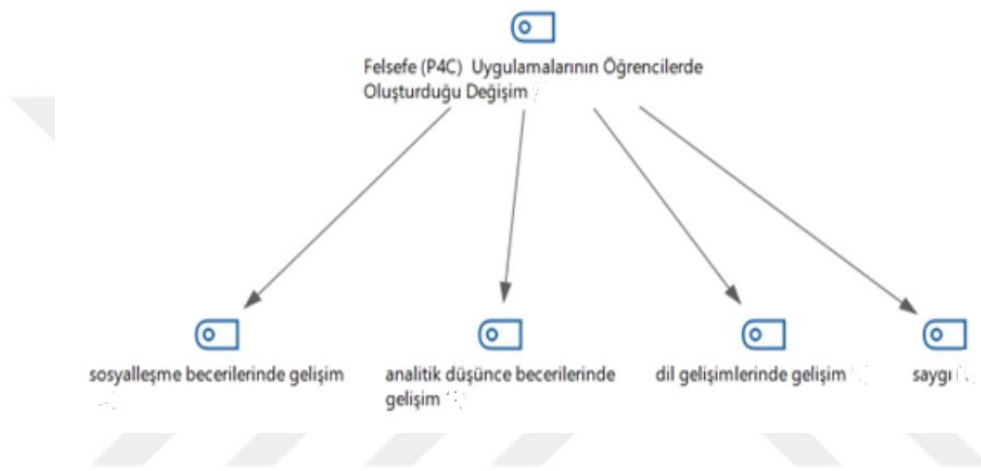
“Düşünme becerisi, iletişim, konuşma, dinleme becerileri.” (Ö9)

“Kendilerini tanımaları, duygu ve düşüncelerini anlamlandırmaları, problem çözme becerisi, empati kurma.” (Ö8)

“Düşünme becerileri (eleştirel, yaratıcı, iş birlikçi,...).” (Ö13)

Öğrenme öğretme sürecinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının öğrencilerde oluşturduğu değişim kategorisinde bulunan sosalleşme becerilerinde gelişim, analitik düşünce becerilerinde gelişim, dil gelişimlerinde gelişim ve saygı sıklıkla yer verildiğinden bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

Bu kategori ve kodlara ilişkin gösterim şekil 28’te gösterilmiştir.

Şekil 4.27. P4C Uygulamalarının Öğrencilerde Oluşturduğu Değişim

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Uygulamalarının Öğrencilerde Oluşturduğu Değişim kategorisinde en sık tekrar eden kod; sosyalleşme becerilerinde gelişim kodudur.

Bu koda ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Çocuklar ilk zamanlarda çekingen davrandılar Zaman geçtikçe kendilerini ifade etmekten dolayı çekinme duymadıklarını gözlemledim.” (Ö2)

“Hiç konuşmayan veya az konuşan ya da çekingen öğrencilerin daha fazla konuşma özelliği göstermesi, derse daha aktif katılım, ilginin artması ve özgüven duygusu.” (Ö3)

“Kendilerini daha iyi ifade etmeye başlamakta ve gündelik hayatta karşılaştıkları problemleri çözme konusunda daha fazla başarı göstermektedirler.” (Ö8)

“Arkadaşları arasında sessiz kalan ve konuşma bozuklukları olan çocuklarda olumlu gelişmeler sağlıyor.” (Ö10)

“Çocukların ilk derslerde düşüncelerini söylemekten çekindiğini ancak zaman geçtikçe kendilerini ifade etmekten dolayı çekince duymadıklarını gözlemledim.” (Ö11)

Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde analitik düşünce becerilerinde gelişime ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“İlk haftalarda daha çok kavga edercesine yürütülen tartışmalar, yıl sonuna doğru daha sakin, anlamaya yönelik, karşıt argümanlar geliştirme ve neden katkı sağladığını ileri sürme gibi analitik düşünme becerilerini geliştirdiğini gözlemledim.” (Ö1)

“Her konuyu sorgulayan bir çocuk oluyorlar. Bu en net gördüğümüz.İfade yetenekleri ve bakış açısı çeşitliliği de 2.sıradageliyor.” (Ö12)

Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde düşünce becerilerinde gelişim ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir.

“Dikkat sürelerinin ve iletişim becerilerinin kuvvetlendiğini gözlemledim.” (Ö2)

*“Çevrelerindeki somut kavramlara daha fazla ilgi ve içeriği hakkında daha fazla düşünme çabası.” (Ö4)*Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamaların Okulöncesi Dönemde saygı ilişkin öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Dil gelişimlerini olumlu yönde etkilediği için kendilerini daha net bir şekilde ifade edebiliyorlar.” (Ö1)

“İlk başta söz almadan konuşan öğrencilerin zaman içerisinde söz almaya başlamaktalar.” (Ö)

P4C Uygulamaların Okulöncesi Dönemde Uygulanabilirliğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri ve Önerileri Araştırmada son olarak katılımcılara “Okulöncesi eğitimde P4C uygulamalarının etkinleştirilmesi ve programda yer almasına ilişkin görüşleriniz nelerdir? Bu konuda nasıl bir yol izlenmesini önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

Öğrenme öğretme sürecinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamaların etkinleştirilmesi ve okulöncesi programında aktif olarak yer almasının akademisyen ve öğretmen görüşlerine ilişkin ifadeler ve bu doğrultuda geliştirdikleri öneriler aşağıda verilmiştir:

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Yaklaşımı Okulöncesi Programı İçerisinde Aktif Olarak Yer Almasına ilişkin akademisyen ve öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Yer almalı. Her gün bir kere kısa süreli verilmeli, her okulöncesi öğretmen P4C eğitimi almalı ve uygulamalıdır.” (A1)

“Programa ek olmaktan ziyade, çocuklarla her ne yapılırsa yapılsın felsefi bir öğrenme ve öğretme yaklaşımı geliştirilmeli. Felsefe ek bir derse sığdırılamayacak kadar önemli. Her ne yapılırsa yapılsın felsefi bir duyarlılıkla yapılmalı” (A2)

“Kesinlikle yer almalı çocukların tam da her şeyi merak ettikleri öğrenme arzusu soru sorma dönemlerine uygun bir eğitim. O nedenle haftada iki defa programda yer almalı” (A3)

“Öğretim programlarının içinde ders saati içinde değil de ayrı bir ders olarak yer alması gerektiğini düşünüyorum. Bir dersle ilişkilendirmek zorlayıcı geliyor. Bu yaklaşım onlara destek olacak bir yaklaşım olarak ele alınmalı diye düşünüyorum” (A4)

“Süreçte getirdiği dezavantajı oldu mu uygulamada zaman zaman zorlandım. Fikirlerini almak zor olduğu durumlarla karşılaştığımda kendimi geliştirdiğini fark ettim. Veliler için bir dezavantaj oluşturuyor olabilir. Çocuklar fikirlerini daha açık ve net ifade edebildikleri için veliler bu durumdan şikayetçi olabilirler. Onlar açısından bir dezavantaj oluşturuyor olabilir diyebilirim. Büyümüş de küçülmüş diyebilir” (A5)

“Eğitim programının içerisinde okulöncesinde değil tüm kademeler de uygulanması gerektiğini düşünüyorum. Sınıflarımızda kullanmaya yönelik fikir ve görüşleriniz” (A6)

“Daha çok kurslar ücretli olmasa, daha çok kişi yetkinliğe kavuşsa diyebilirim” (A7)

“Profesyonel ellerde doğru uygulamalarla yer alabilir sadece yaptık oldu olmamalıdır bunların sonuçları öğrenciler tarafından mutlaka gözlem ve görüşme sonuçlarıyla ifade edilmelidir öğrencilerin dilinden ne hissettiğini mutlaka anlamak önemlidir

bu da bir felsefedir” (A8)

“Eğer bir öğretmen sınıfında, öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda çocuklarla felsefe yapma/düşünme çalışmaları yapma fırsatını sağlayabiliyorsa programda aktif olarak yer almasına gerek yok diye düşünüyorum. Ama üzülererek her öğretmenin bu bilince sahip olduğunu düşünmüyorum. Öğretmen eğitimlerinden edindiğim bilgi ve tecrübelerle istinaden bu fikrimi paylaşıyorum” (A9)

“Küçük yaşlardan itibaren fikirlerini açığa çıkarma gerekçe üretme topluluk içinde konuşabilme kendini ifade edebilme etkin dinleme” (A10)

“Aktif olarak kesinlikle yer almalıdır. Konu kazanım kavramların yaratıcı eleştirel özenli ve işbirlikli düşünme becerilerinin tesisi için hayati önem taşımaktadır. Kazanımlar ve alt göstergelere entegre edilerek tüm ders ve kazanımlarda bir yöntem bir yaklaşım olarak kullanabilmek eğitim niteliğine ciddi katkı sağlayacaktır. (A11)

“Sınıf içi uygulamalar ile öğrencinin kelime dağarcığı sözel iletişim gücü fiili doğru ve etkili kullanıma dinleme ve sabır becerilerinde ciddi gelişim göstermektedir” (A12)

“Bence P4C yaklaşımı okulöncesi programlarının içinde aktif olarak yer almalıdır. Çünkü Program içinde yer aldığı daha sistemli ve düzenli şekilde uygulanabilir. Yalnız programlar hazırlanırken öğretmeni standart bir uygulama içine sokmamalıdır. Öğretmene uygulamada özgürlük sağlamalıdır” (A13)

“Bence en doğrusu, tüm eğitim programı içerisine yedirilmesidir. Bir tek ders saati ayırıp, orada da başarılı bir uygulama yapılamazsa çocuklar için tüm olası avantajlarını yitirebilir. Bu nedenle, kolaylaştırıcının uygulamadan önce çocuklarla yeter derecede vakit geçirmesi ve onları tanıması yerinde olur. Bir guruba haftada bir ders saati, sadece P4C uygulaması için gelecek bir öğretmenin çok da faydalı olamayacağını düşünüyorum. Anaokulu öğretmenlerinin kendisinin programın içinde, her tür etkinlik saatinde P4C uygulayabilir yeterlikte olmasının en doğru biçim olduğu kanısındayım” (A14)

“Aktif olarak yer almalıdır. Tüm derslere yedirilebilir ve hatta okulun genel anlamda bu vizyonu edinmesi daha verimli olur. Ancak olamıyorsa da belli bir zaman ayrılıp bu programın özel olarak sunulması da mümkündür” (A15)

“Bence hem tüm öğretim programlarıyla ilişkilendirilmeli hem de ayrı bir ders olarak okullarda yer almalıdır. Düşünme kavramlar aracılığıyla gerçekleşir ve tüm disiplinler bazı temel kavramlara sahiptir. Bu kavramları sorgulamak oldukça önemlidir. Bu sebeple her derste kullanılmalıdır. Bir ders olarak da felsefenin temel alanlarındaki önemli problemleri içeren ayrı bir program hazırlanmalı, öğretmenler de bu programı uygulayacak yetkinlikte yetiştirmelidir.” (A16)

“Bence aktif olarak yer almalı. Hatta fakültede öğretmen yetiştirme müfredatına ders olarak getirilmeli. Hali hazırda sahadaki öğretmenlerin uzaktan eğitim ya da kalabalık gruplarla verilecek kısa zamanlı yüz yüze eğitimlerle P4C yaklaşımının amacına fazla ulaşmayacağını düşünüyorum. Eğer programa dahil edilirse öğretmenlere uygulama yapılacak metinler ve uygulama şekilleri kılavuz olarak mutlaka sağlanmalıdır.” (Ö9)

“Bence uygulanmalıdır. Küçük yaşlarda öğrencilerin sorgulayıcı ve eleştirel bakış açısını geliştirmek eğiti öğretim hayatları için ön hazırlık olur ve bu hazırlık çocuklar için gereklidir.” (Ö15)

Özetle görüşülen tüm akademisyenler ve öğretmenler P4C okulöncesinde uygulamalarının program içerisinde bir ders saati, atölye çalışması, grup etkinlikleri, sosyal kulüpler adı altında ayrı bir ders olarak ya da seçmeli bir ders statüsünde olsa da mutlaka aktif olarak yer alması gerektiği inancında birleşmişlerdir. Bu düşüncelerle katılımcıların bu konuya ilişkin nitelikli bir eğitim rehberliğinde uygulamaların yapılması gerektiğine dair getirdikleri öneriler aşağıda verilmiştir:

Okulöncesi öğrencileri için çocuklar için felsefe (P4C) Uygulamalarına İlişkin Akademisyen ve Öğretmen önerilerinden bazı görüşler aşağıda verilmiştir:

“Alandaki eğitmenlerin üzülerek de olsa yetersiz olduğunu düşünüyorum. Hem felsefi hem de pedagojik açıdan kendimizi geliştirmeye ihtiyacımız var. Bu yöntemin “gerçekten” ne olduğuyla ilgili samimiyetle çalışmaya ihtiyacımız var”. (A2)

“Öğretmenlerin uygulama için eğitim almaları gerekmektedir ve uygulamalı bir eğitim olması gerekiyor. Deneyim yaptıkça kendi eksikliklerini görerek geliştirmeli her uygulama sonrasında kendini de değerlendirmelidir”. (A3)

“Küçük yaş gruplarının animasyon ve doğrudan katılımlı etkililik ile uygulamanın yürütülmesini; ilk ve ortaokul yaş grubunda ise belki kısa bir öykü, sanat yapıtı, yine animasyon üzerinden giriş yapılabilir ancak daha ziyade tartışma biçiminde ilerlemelidir. En çok uygulama sürecinin bir-iki yıl ile sınırlı kalmaması, tüm öğrenim hayatına yayılması yerinde olacaktır.” (A9)

“Doğru şekilde uygulanması, kolaylaştırıcının asli rolünü unutmadan düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerde bulunması”. (A10)

“Daha çok uyaran geliştirilmeli ve Kolaylaştırıcılar hazıra alışmadan kendi materyallerini geliştirebilmeliler. Gruplar için doğru materyalin seçiminde çoğu kes hata yapıyor. Bu konuda daha dikkatli olunmalı. Ve P4C oturumlarına bir grupla birlikte en az 3-4 ay devam edilmeli diye düşünüyorum.” (Ö1)

“Bakanlık tarafından bu konuda alanında uzman kişilerle işbirliği yapılarak ders programlarına entegre edecek şekilde düzenlenmeli ve örnek uygulamalı öğretmen el kitapları gönderilmeli, çalıştaylar ve atölyeler düzenlenmeli, öğretmenler uygulama yaparken uzman tarafından gözlemlenmeli ve geri dönütler verilmeli. Uygulamaya yardımcı olacak müfredatla da bağlantılı kitaplar olmalı, velilere de eğitim verilmeli. Tüm kademelerde olmalı.” (Ö3)

“Her ne kadar p4c felsefe branşının bir dalı gibi görünsede P4c ayrı bir pedagoji olup, kazanımları ve uygulama yöntemi başkadır. Bu sebeple alan çıkışlı olsa dahi her p4c uygulayıcısının muhakkak p4c uygulayıcı eğitimi almış olması gerekmektedir. P4C uygulamaları okulların merkezlerinden gelen uyarılara uygun hazır sorular ile yapılmamalıdır. Kolaylaştırıcılar kendi felsefi sorularını soruşturma sırasında oluşturabilecek beceride olmalı, eğitimlerini bu şekilde almış olmalı. Değerler eğitimi değil, değerler eğitiminde öğretmeyi planladığımız kavramlar üzerine düşünme sağlanmalıdır (öğretme değil, düşünme temelli). Kolaylaştırıcının muhakkak çocukları ve ailelerini çok iyi tanıması gerekiyor ki doğru uyaranla sınıfa girebilsin, doğru soruları sorabilsin. Çünkü sınıfta annesi ve babası olmayan, ayrı yaşayan, fiziksel rahatsızlıkları ya da başka özel durumları olan çocuklarımız var. Bunun dışında P4c uygulamalarının aile ayağına da

taşınmasını, gönüllü aile grupları kurularak ailelerle de haftada 1 gün buluşulmasını, okulda o hafata işlenen kavram üzerine aileler ile de çalışılmasını önemsiyorum. Böylece çocuk için okulda başlayan düşünme süreci evde de devam etmiş oluyor. ‘’(Ö5)

5. SONUÇ

Okulöncesinde çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının öğretmen ve akademisyen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada Çocuklar için felsefe (P4C) yaklaşımı konusunda hem akademisyenlerin hem de öğretmenlerin yeterince bilgi sahibi olduğu ve görüşlerinin birbiriyle tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. P4C'nin uygulanması hususunda öğretmen ve akademisyen görüşlerinin ortak bir dil kullanarak vardıkları sonuçlar öğrenme öğretme süreci bağlamında aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Araştırmada görüşülen öğretmen ve akademisyenler oluşan katılımcıların hepsinin Çocuklar için felsefe (P4C) yaklaşımı konusunda yüksek farkındalık sahibi oldukları görülmüştür.

Katılımcıların P4C hakkında bilgi sahibi olmaları ve bunu sahada uzun süreçte uygulama deneyimleri ile kendilerinde esnek düşünme becerilerinin geliştiği ve fikirlerin açığa çıkarak değişebileceği hususunda farkındalık yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sadece öğrencilerin felsefi düşünme becerilerinde değil kendi düşünme becerilerinin gelişimine de katkı sunduğu değerli bir bulgudur.

Hem akademisyenler hem de öğretmenler, P4C yaklaşımının çocuğun dünyasında oldukça büyük yer ettiğini, çocuğu bilişsel, düşünsel becerilerin yanında, dil becerisi, empati becerisi, kendini ifade etme becerisi, 21.yüzyıl becerileri, iletişim becerileri, problem çözme becerilerini aynı zamanda dinleme becerisini de kazandırdığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılara göre kolaylaştırıcının öğretmene sunduğu kazanımlar konusunda araştırma becerisi ve özellikle sorgulama becerisini geliştirme konusunda katkı sağladığı ortaya konmuştur.

P4C uygulamalarına ilişkin materyaller basit, resimli, kısa cümlelerin oyun içinde verilerek, çocuklar için içerik görsellerinin zenginleştirilmiş dikkat çekici hale getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda çocukların yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilerek, çocukların yaşına, ilgi, istidat ve yeteneklerine yaş ve gelişim özelliklerini dikkate alarak, çocukların yaş grubuna uygun ,sınıf seviyesine uygun şekilde, paylaşma ve arkadaşlık gibi çok temel insani unsurlar çerçevesinde esnek olarak düzenlenmesi gerektiği sonucuna

ulaşılmıştır.

Akademisyenler ve öğretmenlere göre P4C uygulamalarında çocukların başvurduğu mantık hataları; büyüklerinden öğrendiği ve onlara göre yanıt vermelerini içeren çıkarımlar olduğu, çoğunluğun görüşüne başvurma, uyma davranışı, sonraki zamanlarda fikirlerini söylemekten çekinme, somut ve soyut olaylar konusunda gösterdikleri tepkiler ve yanıtlar olabilirliği, kişisel deneyime başvurma ve korkuya başvurma safsataları, yanlış genellemeler yapma hatasına düşebileceği, aşırı genelleme, otoriteye başvurma olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Böylece çocukların yaşam deneyimleri ile karşılaştıkları durumları ilişkilendirerek ya da rol model alma durumuna göre hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Akademisyenler ve öğretmenlere göre P4C uygulamalarıyla ilgili etkinliklerin içeriklerine yönelik olarak kullanılan materyallerin hikâye anlatıcılığı, drama, resim, kolaj gibi çalışmalar, eleştirel düşünme ,esnek düşünme üzerine bir süreç uygulaması, okulöncesi gruplarıyla gönüllü atölyeler, yaratıcı drama gibi çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Böylece kolaylaştırıcıların ve öğrencilerin çocuklar için felsefe uygulama için her türlü nesne ,durum,olgu, olaydan çıkarak kavramların işleyişini disiplinlerarası bir yaklaşım ve kazanımla destekleyebileceği açıkça ortaya konmuş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akademisyenler ve öğretmenlere göre P4C uygulamaları için sınıf ve öğrenme ortamının; açık ve normal büyüklükte olması, mekânın ferah ve çocukların hareket edebileceği bir alan olması, çember şeklinde sıralanmış sandalyelere oturabileceği, minder olunca yere uzanabileceği, öğrenci katılımcı sayısı fazla olmaması gerektiği, çocukların ilgisini dağıtabilecek ve odaklanmalarına engel olacak bir materyalin ortamda bulunmaması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir. Bu bağlamda fiziksel mekan ve ortamın eğitim öğretim, öğretme ve öğrenmede materyal ve kazanımlar kadar önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akademisyenler ve öğretmenlere göre P4C uygulamaları bilişsel ve duyuşsal alan, başta olmak üzere dil, bilişsel, sosyal, fiziksel alanlarına yönelik okulöncesi kazanımları ile eşleşebilmektedir. Öğrencilerin P4C uygulamalarını almaya başladığı ilk zamanı ile dönem sonu gözlenen gelişim alanlarına yönelik süreçte birçok değişimin yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akademisyenler ve öğretmenlerin önerileri doğrultusunda Çocuklar İçin Felsefe (P4C) yaklaşımının öğrenci ve kolaylaştırıcılar üzerindeki farkındalık kazanımları nedeniyle okulöncesi programı içerisinde aktif olarak yer alması hususunda kesinlikle yer alması, okulöncesi öğretmenlerinin P4C eğitimi almasının gerekliliği ve uygulanması gerektiği, çocuklarla hangi yöntem ve teknikle ya da materyal kullanımı ile gerçekleştirilirse felsefi bir öğrenme ve öğretme yaklaşımının geliştirilmesi, öğretim programlarının içinde ders saati içinde değil de ayrı bir ders olarak yer alması, okulöncesinde değil tüm kademeler de uygulanması gerektiği, profesyonel ellerde doğru uygulamalarla yer alması gerektiği, program içinde yer aldığı daha sistemli ve düzenli şekilde uygulanabileceği, yalnız programlar hazırlanırken öğretmeni standart bir uygulama içine sokulmaması gerektiği, öğretmene uygulamada özgürlük sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Okulöncesi öğrencilerine Çocuklar İçin Felsefe (P4C) uygulamalarının katkıları öğretmen ve akademisyen görüşleri değerlendirilmiş düşünme becerilerinde ve kişisel becerilerin gelişimine katkısı ortak ulaşılan sonuçlar arasında yer aldığı görülmüştür. P4C uygulamalarının insan hayatı için son derece önemli iki konuda farkındalık kazandırdığı bilgisine ulaşılmıştır.

Çocuklar İçin Felsefe (P4C) 'nin öğretim programlarında uygulanabilirliğinde içerik, süreç, ortam kategorisi akademisyen ve öğretmen görüşleri dikkate alındığında içerik düzenlenmesinde resimli çocuk kitapları ön plana çıkarken ,uygulamada karşılaşılan mantık hatalarının çoğunluğa başvurma olduğu görülmüştür. Ortam hakkında da düşük sınıf mevcudu olması, sağlıklı sınıf ortamı, katılımın sağlanması ortak ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Böylece fiziksel ortamın eğitim öğretim sürecinde önemine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Çocuklar İçin Felsefe uygulamalarının avantajları/dezavantajları konusunda akademisyen ve öğretmen boyutunda değerlendirildiğinde öğretmenler dezavantajı konusunda olumsuz bir fikir belirtmemişler avantajlar konusunda hem akademisyen hem de öğretmenler hemfikir olduklarını ortaya koymuşlardır. Temel becerilerin kazanımı ve 21.yy becerilerini kapsayan becerilere süreç içinde devamlılık gösteren öğrencilerin sahip olduğu görüşü ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır. Böylece, öğrencilerin davranış kazanımı ve temel becerilerin kazanımı hususunda farkındalığa ulaştığı söylenebilir.

6. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Literatürde bu çalışma ile birebir bir çalışmaya rastlanmasa da P4C temel alınarak farklı disiplinlerde ve yaş düzeylerinde öğretim uygulamaları ile gerçekleştirilen nicel ve deneysel yöntemle gerçekleştirilen çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Sonuçların temelde P4C çocuklar için felsefe uygulamalarının öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duyuşsal becerilerinin bir bütün olarak gelişim gösterdiği ve özellikle üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde araştırma sonuçları benzer sonuçları ortaya koyan yurtiçi ve yurtdışı çalışma sonuçlarıyla tartışılmıştır.

Öğretim amaçları belirlenirken, bu hedefleri gerçekleştirirken, çocukların öğretimi dikkate alınırken öğretmenlerin de eğitimlerinin ve gelişimlerinin desteklenmesini gelişen dünya şartlarına göre ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Berthelsen vd. 2009; Flee, 2009). Öğretmenlerin çağın beklentilerinin farkında olup bu beklentileri karşılayacak çocuklar yetiştirmeye yönelik pedagojik öğretim yöntemlerine sahip olmaları gerekmektedir (Aydın, 2003). Dolayısıyla erken çocukluk eğitimi ile ilgili olarak kültürel-tarihsel bir bakış açısıyla öğretmenlerin epistemolojisini, inançlarını ve uygulamalarını arttırmak için ihtiyaçlar doğrultusunda eğitimler yapılması gerekmektedir, çünkü bunlar mesleki uygulamayı pedagojik öğretim yöntemini etkilemektedir.

Problem çözme üzerine çalışmalar yapmak, eleştirel düşünmeyi teşvik etmek ve öğrencilerle bilginin doğasını keşfetmek, öğretmenlerin öğrencilerin beceri gelişimini desteklemek için doğru ortamı yaratmanın yollarıdır (Hofer, 2001). Öğretmenin epistemolojik inancı, sınıf yönetiminde etkinliğe rehberlik etme süreci, soru sormayı teşvik ediciliği, etkinliği yapılandırması, çocuklarla iletişim kurma yöntemi gibi eğitim öğretimin niteliğini belirleyecek temelleri etkilediği için oldukça önemlidir (Öngen, 2003). Dolayısıyla öğrenme ortamını ideal hale getiren, öğrenmeyi desteklerken çocuklara rehber olan, kolaylaştırıcı rolünü üstlenen, düşünmeyi teşvik eden çocukların gelişim özelliklerine hâkim öğretmenler verimli ve keyifli etkinlikler tasarlayabilmektedir. Eğlenirken öğrenen çocuklar geçmiş yaşantıları ile yeni bilgiler arasında bağlantı kurarak, akıl yürütme bir düşünceyi yordama gibi becerileri hızla edinebilmektedir (Stanley ve Bowkett, 2004) Sonuç olarak öğretmenlerin çocuklarla iletişimleri güçlendiğinde, eğitim süreçleri daha keyifli ve verimli hale gelmektedir.

Bu çalışmada Akademisyen ve Öğretmenlerde Çocuklar İçin Felsefe (P4C) uygulamaları ile öğrencilerin yanı sıra katılımcıların esnek düşünme becerisi kazanma, iletişim becerilerinin gelişimi konularında tutarlılık gösteren farkındalığa ulaştıkları görülmüştür. Türitoğlu 'nun, (2023) okulöncesi öğretmen adaylarının epistemolojik inancı yüksek olan katılımcıların çocuklarla felsefe öğretimi kapsamında bilim okuryazarlığı vizyonuna daha fazla atıf yaptıkları, düşünme becerilerinin, merak duygusunun ve çocuk merkezli yaklaşımların daha fazla üstünde durduklarını tespit etmiştir.

Karadağ ve Demirtaş (2018) Çocuklarla Felsefe Öğretim Programı 'nın okulöncesi dönemdeki çocukların eleştirel düşünme becerilerine, programın etkililiğinde okul türüne göre farklılık gösterip göstermediğine ve çocukların programa ilişkin görüşlerindeki değişimine etkisini araştırmıştır. Çalışmalarında kontrol grupsuz yarı deneysel desen, veri kaynağı olarak okulöncesi çocuklar için tasarlanan Felsefi Sorgulama Yoluyla Eleştirel Düşünmenin Değerlendirilmesi Ölçeği kullanılmış ve çalışma süresince gözlemci olarak yer alan 3 öğretmenle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırmanın ön test bulgularında özel ve devlet okullarındaki çocukların eleştirel düşünme becerileri puanlarında anlamlı bir fark bulunamazken, son testte her iki grubun da puanları yükselmiştir. Öğretmenlerin programa yönelik görüşleri de olumlu yöndedir.

Karasu (2018) çocuk edebiyatı eserlerini çocuklarla felsefe yoluyla incelemiş ve güncellenmiş Bloom taksonomisinin düzeylerine göre örnekler sunmayı hedeflemiştir. Bu amaçla 4. sınıfa devam eden 10 öğrenciyle yaptığı 4 hafta ve 10 saatlik eylem araştırması yapmış araştırmada veriler nitel veri araçlarından gözlem görüşme ve belge analizi ile sağlanmıştır. Araştırma süresince isimler, duygular, dostluk, gerçek-hayali, adalet, özgürlük, sevgi, yardımseverlik-kötülük, mutluluk ve güzellik-çirkinlik gibi 11 kavram felsefe açısından incelenmiştir. Analizlerden elde edilen bulgulardan çocuk edebiyatı eserleriyle çocuklarla felsefe yapıldığında öğrencilerin Bloom taksonomisinin üst basamakları olan çözümleme, değerlendirme ve yaratma düzeylerinde düşünebildikleri tespit edilmiştir.

Taş (2017) Çocuklar İçin Felsefe (P4C) eğitimi programının 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına etkisi incelenmiştir. Araştırmanın deney grubunda 31, kontrol 1 grubunda 21 ve kontrol 2 grubunda ise 24 çocuk yer almıştır. Araştırmada deney grubundaki çocuklara çocuklar için felsefe eğitimi programı 14 hafta boyunca ortalama 45'er dakikalık toplam 32 oturum halinde uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre,

Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi programının 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına olumlu etkisi bulunmuştur.

Şavşet (2016) sorgulamalı eğitim yaklaşımlarından, yapılandırmacı yaklaşım, ilk yıllar programı, Çocuklar İçin Felsefe (P4C) ve öyküleştirme yaklaşımlarından yararlanılarak oluşturulan eğitim etkinliklerinin okulöncesi eğitim çocukları üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubundaki 51-70 aylık toplam 30 öğrenciye 5 hafta süresince sorgulama tabanlı eğitim etkinlikleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, sorgulama tabanlı eğitim etkinliklerine katılan öğrencilerin, bilişsel alan düzeyleri, katılmayanlara göre istatistiksel açıdan daha yüksek oranda bulunmuştur. Kalıcılık değerlendirmesi sonucunda da çocuğun bilgiyi özümseydiği ve dolayısıyla bilginin kalıcılık süresinin daha uzun olduğu görülmüştür.

Akkocaoğlu (2015) Çocuklar İçin Felsefe (P4C) eğitimi ile ilkokul 3. sınıfta öğrenim göre 48 öğrenciyle 14 hafta ve 28 saat sürecinde 2 ayrı sınıfta 2 ayrı öğretmene Kum kurdu isimli kitapla uygulaması yapılan, araştırmacının katılımcı gözlemci olduğu nitel araştırmada P4C'nin ilkokul 3. sınıf öğrencilerindeki bilişsel, duyuşsal ve sosyal etkilerini araştırmıştır. Araştırma sonunda çocukların felsefenin insan hayatındaki yerini ve felsefenin kavramlarla ve düşünmeyle ilişkisini anlamıştır. Ayrıca kavramlar arası ilişki kurmayı başarmışlardır. Araştırma da ortaya çıkan bir diğer sonuç ise öğretmenlerin tartışma yürütme yeterlikleri kadar felsefi bilgiye de ihtiyaç duyduklarını göstermiştir.

Mazı (2008) Çocuklar İçin Felsefe 'nin (P4C) alt basamaklarından biri olan hikâyeler yoluyla düşünme etkinliklerinin okuduğunu ve dinlediğini anlamaya etkisini belirlemek için 5. sınıfta öğrenim gören toplam 74 öğrenciyle 10 hafta süren bir araştırma yapmıştır. Araştırmada veri kaynağı olarak 35'er sorudan oluşan okuduğunu ve dinlediğini anlama testleri kullanılmıştır, testlerin analizi t-testi ile yapılmıştır. Araştırmanın bulgularında göre hikâyeler yoluyla düşünme etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile kontrol grubu arasında öğrencilerin okuduğunu ve dinlediğini anlama açısından aralarında fark olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte hikâyeler yoluyla düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubundaki öğrencilerin okuduğunu ve dinlediğini anlama açısından ön test-son test puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Okur (2008) atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerilerinin kazandırılmasında Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Eğitim Programı'nın etkisini ölçmek amacıyla anaokulunda öğrenim gören 12 deney grubu, 12 kontrol grubu toplam 24 çocuktan oluşturulan altı yaş grubu çocuklarla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada deney ve kontrol grubuna 8 hafta boyunca 40'ar dakikalık 10 oturum olarak eğitim verilmiştir. Kontrol grubuna atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerilerine yönelik drama, hikâye anlatma gibi etkinlikler uygulanmış; deney grubuna ise iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerilerine yönelik P4C programı uygulanmıştır. Araştırma bulgularında P4C programına katılan altı yaş grubu çocukların atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerinde çocuklar için felsefe eğitimi programının etkili olduğu görülmüştür.

P4C'yi temel alan Akkocaoğlu (2015) çocuklar için felsefenin 3. sınıfa giden öğrencilerin sosyal, bilişsel, duyuşsal gelişimlerine olan etkisini deneysel bir çalışma ile ortaya koymuştur. Araştırmanın sonucuna göre çocuklar için felsefe eğitim programı çocukların bilişsel, sosyal, duyuşsal becerilerine olumlu etki ederken aynı zamanda eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinde olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir.

Francisco Javier, Merçon (2017) Michel Foucault'un düşüncelerini temel alarak bir yıl boyunca çocuklarla felsefe uygulamaları yapmışlardır. Böylece dünyaya dair düşüncelerde, karşılaşılan problemlere karşı çözümler üretmede farklı bakış açıları ortaya koymayı öğretmeyi hedeflemişlerdir. Araştırma sonucunda özeleştiri, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, merak etme gibi becerilerde gelişme olduğu belirlenmiştir.

Gasparatou, Kampeza (2012) çocuklar için felsefe eğitim programının okul öncesinde eğitim gören çocukların eleştirel düşünme becerilerine olan etkisini araştırmıştır. Buna göre çocuklar için felsefe eğitim programı çocukların eleştirel düşünme becerilerinin gelişiminde olumlu etki yaratmıştır. Karadağ ve Demirtaş (2018) çocuklar için felsefe eğitim programının 5-6 yaş grubu çocuklarının eleştirel düşünme becerilerine olan etkisini araştırmanın yanı sıra programın etkililiğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Elde edilen sonuçlara göre çocuklar için eğitim programı katılımcıların eleştirel düşünme becerilerine olumlu katkı sağlamıştır. Programın uygulanmasının ardından katılımcı öğretmen ve öğrenciler programa karşı olumlu yaklaşımda bulunmuşlardır. Okur (2008) çocuklar için felsefe eğitim programının 6 yaş grubundaki çocukların sosyal becerilerine olan etkisinin belirlemek amacıyla yaptığı deneysel çalışmanın sonunda çocuklar

için eğitim programının çocuklar sosyal becerilerinin gelişiminde olumlu etki yarattığı belirlenmiştir. Taş'ın (2017) çocuklar için felsefenin zihin kuramı ve yaratıcılığa olan etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmaya göre 48-72 aylık öğrencilere verilen çocuklar için felsefe eğitimi sonunda yaratıcılık ve zihin kuramında olumlu gelişmeler vardır. Murriss (2016) erken okuryazarlık eğitiminde yaşanan sorunların çözümünün bir parçası olarak çocuklar için felsefe eğitim programının gerekliliği ve önemine dair vurgulamalarda bulunmuştur. Gerek özel yetenekli gerekse olağan gelişim gösteren öğrencilere yönelik farklılaştırmalar gerçekleştirilirken içerik, süreç, ürüne dikkat edilmesinin yanı sıra farklılaştırmadaki amaç, etkinlik, konu da dikkate alınmalı ve buna göre ilerlemeler kaydedilmelidir. Böylece öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınırken kazandırılmak istenen eğitimlerin de nitelikli bir şekilde ilerleme kaydedilmesi sağlanmış olur (Sak, 2017, Clark, 2012, Tomlinson, 2014). P4C temelli soru sorma etkinlikleri geliştirilirken ifade edilen hususlar dikkate alınmış ve uygulamalar bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. P4C temel alınarak yapılan uygulamaların geneline bakıldığında farklı disiplinlerde farklı becerilerin gelişim durumları araştırılmıştır. Genel olarak farklı disiplinlerde de üst düzey düşünme becerilerin, sosyal becerilerin, akademik başarıların gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Giménez-Dasí ve ark. (2013) ise okulöncesi öğrencilerinin duygulara yönelik felsefi iletişimlerle yapılan eğitim sonucunda öğrencilerin duygulara yönelik becerilerinde gelişme gözlemlendiği sonucuna ulaşmıştır. Tuncdemir, Burroughs ve Moore (2022) ekibinin yaptığı araştırmaya göre de okul öncesi çocuklarının duygulara yönelik becerilerinde olumlu gelişimler gözlemlenmiştir.

Eğitim ortamının farklılaştırılması, sunuş yöntemi dışında öğretim yöntem ve tekniklerine başvurulması başarının sağlanmasında etkilidir. P4C'nin kendi yapısı öğrencilerin sürekli hareket hâlinde olmalarını, öğrenci-öğrenci, öğretmen-öğrenci etkileşimini zorunlu kılmaktadır. Bunların yanı sıra işbirlikli öğrenme, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, dinlediğini anlama, okuduğunu anlama, yansıtıcı düşünme gibi becerilerin gelişimine yönelik stratejilerden de faydalanılması öğrencilerin iş birliği içerisinde hareket etmelerinde oldukça olumlu sonuçlar ortaya koyduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Çocuklar için felsefe (P4C) uygulamalarının, MEB'in öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlarda belirttiği gibi en temelde öğrencilerin bireysel farklılıklarının merkeze alınarak kavramsal öğretimin gerçekleşmesi ve analitik düşünme becerisinin kazanılmasında son derece önemli bir yere sahip olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Çocuklar için Felsefe Programın süreç odaklı bir çalışma olması nedeniyle deneysel çalışmalar tasarlanarak P4C eğitim programını daha uzun süre uygulamaları ve etkilerinin test edilmesi önerilmektedir.

- Katılımcıların görüşleri ışığında yaratıcı, araştırmacı, iletişim becerileri güçlü, kendini ifade edebilen, özgüvenli, yenilikçi bir nesil yetiştirilebilmesi için P4C felsefe uygulamalarının okul öncesi programlarına entegrasyonun yanı sıra devamında felsefeden sanata, edebiyattan tarihe, matematikten coğrafyaya birçok farklı disiplinde tüm programların içinde de yerini alması önerilebilir.

- Eğitimcilerin (öğretmenlerin) P4C uygulaması hakkındaki bilgi ve becerilerini geliştirmek için nitelikli eğitim ile buluşturulmaları ve eğitimlerine yatırım yapma ihtiyacını karşılamak için hizmetiçi eğitimler ile desteklenmesine ihtiyaç vardır. Bu konuda eğitim fakültelerinde verilecek eğitimlerin yanında hizmet içi eğitim programları ile de öğretmenler desteklenmelidir.

- Bu çalışmada P4C çocuklar için felsefe uygulamalarında materyal eksikliği dikkat çekici bir husus olarak ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin programa olan ilgilerini artırmak için öğretmenlerin becerilerinin, ilgili kaynak materyallerinin yanı sıra oyunlar, uygulamalı yaratıcı etkinlikler ve görsel, işitsel araçlar ile desteklenmesi önerilebilir.

- Okulöncesi öğretmenlerinin düşünce becerileri ve çocuklarla felsefe (P4C) temelli çalışmalarda ne tür pedagojik araçlara ihtiyaç duyduğunu belirlemeye yönelik nitel araştırmaların sayısı arttırılabilir.

- Çocuklar için Felsefe (P4C) uygulamalarında farkındalığı arttırmak ve bu alanda çalışma yapacak meslektaşlara ışık olabilecek daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılması için alana katkı sağlaması açısından P4C çalışmalarına yönelik öğretmen/akademisyenlere yönelik farkındalık ölçeği geliştirilebilir.

- Çağın beklentilerini karşılayan nesillerin yetişmesi amacıyla öğretmenlerin epistemik bakış açılarının ve pedagojik öğretim yöntemlerinin geliştirilmesine yönelik eğitimler düzenlenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

7. KAYNAKLAR

- Ahioğlu, N. 1999. *Sembolik oyunun 4 yaş çocuklarının dil kazanımına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Akan, R. (2022). *Hayat Bilgisi Öğretiminde Çocuklar İçin Felsefe (P4c) Yaratıcı Düşünme Becerisi Etkinliklerinin Öğrencilerin Yaratıcı Düşünme Becerisine Etkisi*, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa
- Akkocaoğlu Çayır, N. (2015). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Alkın Şahin, S. ve Tunca, N. (2015). Felsefe ve Eleştirel Düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 192-206.
- Aral, N., Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2000). *Okul Öncesi Eğitim ve Anasınıfı Programları*. İstanbul: Ya Pa Yayınları
- Arda Tuncdemir, T. B., Burroughs, M. D. ve Moore, G. (2022). Effects Of Philosophical Ethics İn Early Childhood On Preschool Children's Social–Emotional Competence And Theory Of Mind. *International Journal Of Child Care And Education Policy*, 16(1), 1-19
- Areljung, S. (2019). Why Do Teachers Adopt Or Resist A Pedagogical İdea For Teaching Science İn Preschool? *International Journal Of Early Years Education*, 27(3), 238-253.
- Arkan, A ve Öztürk, N. (2018). 2023 Eğitim Vizyonu'nda Erken Çocukluk Eğitimi, *Seta Perspektif Dergisi*, 218.
- Aydın, A. R., ve Şahin, F. T. (2021). Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Dil Gelişim Düzeyleri ile Yaratıcı Düşünme Becerilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)*, 7(1), 56-77.
- Aydın, M. Ş. (2003), *Din Eğitimi Bilimi*, Kayseri: Kimlik Yayınları
- Bagshaw, M. (2014), Reflections On A Socratic Approach To Engagement, *Industrial And Commercial Training*, 46 (7), 357-363.

- Bakır, O. (2018). Çocuklar İçin Felsefe. *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*. 1325, 10-16.
- Bakken, L., Brown, N., ve Downing, B. (2017). Early Childhood Education: The Long-Term Benefits. *Journal Of Research In Childhood Education*, 31(2), 255-269.
- Ball, K. (2018). *Impact Of Early Childhood Education On Academic Achievement In Kindergarten*. Master's Thesis, Trevecca Nazarene University.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23–28.
- Bergen, D. (2002). The Role Of Pretend Play İn Children's Cognitive Development. *Early Childhood Research And Practice*, 4, 1-12.
- Bilgiç, Ş., ve Kandır, A. (2019). Erken Düşünme Becerileri Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *E-Kafkas Journal Of Educational Research*, 6(3), 49- 62.
- Birnbacher, D. (1999). The Socratic Method In Teaching Medical Ethics: Potentials And Limitations. *Medicine, Health Care And Philosophy*. 2, 219–224.
- Boyacı, N.P., Karadağ, F. ve Gülenç, K. (2018). Çocuklar İçin Felsefe / Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar. *Kaygı*, 31, 145-173.
- Bozgün, K., ve Uluçınar Sağır, Ş. (2018). *Okuma Yazmayı Öğrenme Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Etkisi*. 2. In International Symposium On Innovative Approaches İn Scientific Studies (Isas 2018) (Pp. 1110-1115).
- Budak, Y. (2011), Soru Türlerinin Öğrenmeyi Açıklama Gücü, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Bush, K. S. B. (2017). *Philosophy For Teachers (P4t): A Study Of The Philosophy For Children Hawaii (P4chi) Educational Framework Applied In Pre-Service Teacher Education*. Doktora Tezi. University Of Hawaii At Manoa, Honolulu, Hawaii
- Bülbül H, S. (2018). *Sokratik Sorgulama Temelli Etkinliklerin Hayat Bilgisi Dersinde Başarı ve Kalıcılığa Etkisinin İncelenmesi: Bir Eylem Araştırması*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Bülbül H. S., ve Küçüktepe, C. (2018). Öğretmenlerin Soru Sorma Deneyimlerinin Sokratik Sorgulama Entelektüel Standartları Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*. 15, 170-191.
- Büyükalın, S. (2007), *Soru Sorma Sanatı*, Ankara: Nobel Yayınları
- Büyükdüvenci. S. (2008), *Varoluşçuluk ve Eğitim*. Ankara: Form Ofset.
- Cam, P. (2006), Dewey, Lipman And The Tradition Of Reflective Education, In Schreier, Helmut And Ghiraldelli, Jr, (Eds.). *Pragmatism, Education, And Children: International Philosophical Perspectives*, Amsterdam And New York: Editions Rodopi.
- Cam, P. (2014) Philosophy For Children, Values Education And The Inquiring Society. *Educational Philosophy And Theory*, 46(11), 1203-1211
- Can, D., Altunya, H. ve Can, V. (2019). 8-12 Yaş Aralığındaki Öğrencilerin Mantıksal Düşünme Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *Yyü Eğitim Fakültesi Dergisi (Yyu Journal Of Education Faculty)*, 16(1), 1136-1166.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Creswell, J. W. (2003). Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches. California: Sage Publications.
- Ciraola, S. ve Grushko, M. (2015). Yaratıcılık, sosyal oyun ve çocukların dil yetenekleri arasındaki ilişki. *Erken Çocuk Gelişimi ve Bakımı*, 185 (7), 1180–1197. <https://doi.org/10.1080/03004430.2014.983916>
- Clark, Barbara. (2012). Growing Up Gifted: Developing The Potential Of Children At School And At Home. Boston: Pearson.
- Cotton, K. (1991). *Teaching Thinking Skills*. School Improvement Research Series
- Çayır A, N. (2015). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Çelebi, Ç. D. (2017). Çocuk Felsefesi ve Küçük Prens'in Çocuk Felsefesi Açısından İncelenmesi. <https://www.researchgate.net/publication/321796221>

- Çelik, R. (2023). Haber Televizyonlarının Twitter Hesaplarının Etkinliği: Maxqda ile Veri Analizi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13 (3), 777-791.
- Çetin, F., Alpa Bilbay A. ve Albayrak Kaymak, D. (2003). *Araştırmadan Uygulamaya Çocuklarda Sosyal Beceriler Grup Eğitimi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık
- Çotuksöken, B. (2005). *Çocuk ve Felsefe Sözel Bildiri*, II. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, İstanbul.
- Çotuksöken, B. (2006). “Kant’ta Barış Kavramı”, Barışın Felsefesi 200. Ölüm Yıldönümünde Kant, Yayına Hazırlayan İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Daniel, M. F. ve Auriac, E. (2011). Philosophy, Critical Thinking And Philosophy For Children. *Educational Philosophy And Theory*, 43 (5), 415-435.
- Davey, L. (1991). The Application of Case Study Evaluations. Practical Assessment, Research ve Evaluation. *İlköğretim Online (elektronik)*, 8(2), 1- 3.
- Delalibera, B. R., ve Ferreira, P. C. (2019). Early Childhood Education And Economic Growth. *Journal Of Economic Dynamics And Control*, 98, 82-104.
- Demir, E. (2018). *Anasınıfına Devam Eden Çocuklara Zihinsel Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasında Yaratıcı Drama Çalışmalarının Etkisinin İncelenmesi* Doctoral Dissertation, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Demircioğlu, A. (2018), *Eleştirel Düşünme Eğitimi*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Demirel, G., ve Yağmur, K. (2017). Uluslararası Pirls Uygulamaları Ölçütlerine Göre Türk Öğrencilerin Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Journal Of Language Education And Research*, 3(2), 95- 106.
- Demirtaş Y., V., Karadağ, F., ve Gülenç., K. (2018). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Felsefi Sorgulama Süreçlerinde Oluşturdıkları Soruların Düzeyi ve Verdikleri Cevapların Niteliği: Çocuklarla Felsefe Eğitimi. *International Online Journal Of Educational Sciences*. 10(2), 277-294.
- Dereli, E. (2008). *Çocuklarda Sosyal Problem Çözme*. Konya: Tablet Kitabevi
- Direk, N. (2002). *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

- Direk, N. (2016). *Çocuklarla Felsefe*. İstanbul: Pan Yayıncılık
- Dirican, R., ve Ümitcan D. (2020). Felsefe Etkinliklerinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Felsefi Tutum ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 28 (1), 421-430.
- Dornyei, Z. (2007). *Uygulamalı Dilbilimde Araştırma Yöntemleri*. Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Dumitru, D. (2012), Communities Of Inquiry. A Method To Teach, *Procedia- Social And Behavioral Sciences*, 33 (20), 238 – 242.
- Durualp, E. (2009), *Anasınıfına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Uyum ve Becerilerine Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi: Çankırı Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, A., ve Bozan, S. (2019). Zorunlu Okul Öncesi Eğitime Geçiş ile İlgili Anasınıfı ve Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 482-500.
- Elibol-Gültekin, Sema (2008), “5 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Emir, S., Bülbül H., S., ve Uzelli, O. (2012). *Sokratik Sorgulama Yönteminin Akademik Başarı, Eleştirel Düşünme ve Üst Bilişsel Farkındalık Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. 2. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi.
- Erdoğan, P. (2018). *Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erkan, S., 1993 Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Hizmet İçi Eğitim. “9. YAPA Okul Öncesi Eğitimi Yaygınlaştırma Semineri”. 17-19 Haziran
- Fleer, M. (2009). Understanding the dialectical relations between everyday concepts and scientific concepts within play-based programs. *Research in Science Education*, 39, 281- 309.

- Fidan, N. (1985), *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Alkım Yayınlar.
- Fisher, R. (1998), Teaching Thinking And Creativity Developing Creative Minds And Creative Futures Talking To Think: Why Children Need Philosophical Discussion, In Jones D. ve Hodson P. (Eds) (In Press) *Unlocking Speaking And Listening*, London: Fulton
- Fisher R. (1994), Stories For Thinking: The Philosophy In Primary Schools (Pips) Project, *Jurnal Of Early Child Development And Care*, 107, 85-96
- Fisher R. (1987), Discussion And Investigation, Problem Solving In Primary Schools Chapter 3, 34-57
- Francisco J, Guardado M., ve Merçon, J. (2017). Problematizing The World Around Us And Thinking Otherwise: An Experience Of Philosophy With Children In Dialogue With Michel Foucault's Thoughts. *Ixtli: Revista Latinoamericana De Filosofia De La Educación*. 4(7), 11-32.
- Gaedi, Y. (2015). The Nature Of Philosophy For Children And Its Role In Teaching And Learning. *Philosophy Study*, 5 (6), 292-296
- Gasparatou, R. ve Kampeza, M. (2012). Introducing P4c In Kindergarten In Greece. *Analytic Teaching And Philosophical Praxis*. 33(1), 72-82.
- Gaut, B., ve Gaut, M. (2012). *Philosophy For Young Children: A Practical Guide* (Dx Reader Version). Retrieved From
- Gimenez-Dası, M., Quintanilla, L., Daniel, M. F. (2013). "Improving Emotion Comprehension and Social Skills in Early Childhood through Philosophy for Children", *Childhood ve Philosophy*, 9(17): 63-89.
- Gür, Ç. (2011). *Çocuklar İçin Felsefe*. 2nd International Conference On New Trends In Education And Their Implications, (Ss. 1312-1318). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Gürkan, K., ve Koran, N. (2014). 36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programının Çocuğun Katılım Hakkına Yer Verme Durumu Açısından İncelenmesi. *Journal Of Teacher Education And Educators*, 3(2), 203-226.
- Gürkan, T. (1988). *İlkokul Programı ve Öğretim Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

- Hançerlioğlu, O. (2006). *Felsefe Ansiklopedisi* (Kavramlar ve Akımlar-7) (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haryono, S. E., Wulandari, N. W., Eva, N., ve Anggraini, H. (2019, October). *Critical Thinking Skills And Self Regulated Learning In The Learning Process In Early Childhood*. In *Proceeding Of International Conference Of Psychology* (Pp. 92-96).
- Haynes, J. (2007). *Children As Philosophers: Learning Through Enquiry And Dialogue In The Primary Classroom*. London: Routledge Falmer
- Haywood, H. C. (2020). *Cognitive Early Education*. In *Oxford Research Encyclopedia Of Education*
- Hofer, BK (2001). Kişisel epistemoloji araştırması: Öğrenme ve öğretmeye yönelik çıkarımlar. *Eğitim Psikolojisi İncelemesi*, 13 (4), 353–383. <https://doi.org/10.1023/A:1011965830686>
- Ishimine, K., ve Tayler, C. (2014). Assessing Quality İn Early Childhood Education And Care. *European Journal Of Education*, 49(2), 272-290.
- Işıklar, S. (2019). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocuklarda Felsefi Sorgulama Yoluyla Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Çanakkale
- Kaçar, S. (2016). *Okul Öncesi Normal Gelişim Gösteren 5–6 Yaş Grubu Çocukların Tercih ettikleri Oyun Türlerinin Dil Gelişimi ve Problem Çözme Becerisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kant, İ. (2018), *Eğitim Üzerine*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kanat, K., ve Temel, F. (2019). Sokratik Yönteme Dayalı Eğitim Programının 5-6 Yaş Grubu Çocukların Çalışma Belleklerine Etkisinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 892-905.
- Karadağ, F., ve Demirtaş, V. Y. (2018). The Effectiveness Of The Philosophy With Children Curriculum On Critical Thinking Skills Of Pre-School Children. *Education And Science*.43, 19-40.

- Karakaya, Z. (2006). Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6(4), 23 – 37.
- Karasu, F. Z. (2018). *İlkokul Çocuklarıyla Felsefe Yapmak Üzerine Nitel Bir Çalışma: Dördüncü Sınıf Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kaya, N. B. (2020). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Çocuklar İçin Felsefe: Bir Eylem Araştırması*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaytancı, M. Ç. ve Dombaycı, M. A. (2020). Sorgulama Topluluğu’ Felsefi ve Kavramsal Temelleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*. Mayıs 2020 Cilt: 9 Sayı: 2 ISSN: 2146-9199
- Kefeli, İ ve Kara, U. (2008). Çocukta Felsefi ve Eleştirel Düşüncenin Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 339-357.
- Keleş, S., ve Özyurt, Ö. (2019). Erken Çocukluk Eğitiminde Düşünmeyi Görünür Kılmak: Görünür Düşünme Yaklaşımı. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 117-138.
- Kholoptseva, J. (2016). *Effects Of Center-Based Early Childhood Education Programs On Children’s Language, Literacy, And Math Skills: A Comprehensive Meta-Analysis*. Harvard University.
- Kılıçgün, M.Y. (2012). Erken Çocukluk Eğitimi Ders Notları. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
- Kohan, W. O. (2018). Paulo Freire And Philosophy For Children: A Critical Dialogue. *Studies In Philosophy And Education*, 37(6), 615-629
- Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2-6.
- Kuru, N. ve Akman, B. (2017). Okul Öncesi Dönemden Sonra Öğrencilerden Öğrenci ve Alistirmaları Gözden Geçirme. *Eğitim ve Bilim*, 42 (190).
- Lehrl, S., Kluczniok, K., ve Rossbach, H. G. (2016). Longer-Term Associations Of Preschool Education: The Predictive Role Of Preschool Quality For The Development Of Mathematical Skills Through Elementary School. *Early Childhood Research Quarterly*, 36, 475-48 LindaJ. Harrison, Sharynne McLeod, Donna Berthelsen ve Sue

- Walker (2009) Erken çocukluk döneminde konuşma ve dil bozukluğu olduğu belirlenen okul çağındaki çocuklarda okuryazarlık, aritmetik ve öğrenme, Uluslararası Konuşma-Dil Patolojisi Dergisi, 11:5, 392-403, DOI:10.1080/17549500903093749
- Lipman, M. (1995). Caring As Thinking, *Inquiry: Critical Thinking Across The Disciplines*, 15(1), 1–13.
- Lipman, M. (2003). *Thinking In Education*. New York: Cambridge University Press
- Lipman, M. (1998). Teaching Students To Think Reasonably: Some Findings Of The Philosophy For Children Program. *The Clearing House: A Journal Of Educational Strategies Issues And Ideas*. 71 (5), 277-280.
- Lipman, M., Sharp, M. A., ve Oscanyan, F.S. (1980). *Philosophy In The Classroom*. Philadelphia: Temple University Press.
- Matthews, G. B. (2000). *Çocukluk felsefesi*. E. Çakmak (Çev.). İstanbul: Gendaş.
- Mazı, A. (2008). *Hikâyeler Yoluyla Düşünmenin İlköğretim Beşinci Sınıf Türkçe Dersinde Okuduğunu ve Dinlediğini Anlamaya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay
- Mccall, C. C. (2017). *Düşünceyi Dönüştürmek İlkokul ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama* (1. Bas.). (Çev: K. Gülenç ve N. P. Boyacı). Ankara: Nobel Yayınları.
- M.E.B. (2007), *Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*.
- M.E.B. (2010), *Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*
- M.E.B. (2013), *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara: Meb Basımevi.
- Mehdiyev, G. ve Yaralı, K. T. (2020). Çocuklarla Felsefe Programının Çocukların İnsani Değerlere Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkililiği, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 15(29), 251-279
- Mengüsoğlu T. (2003). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Remzi Kitabevi Yayınları
- Mertkan, Ş. (2015). *Karma Araştırma Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Mialaret, G. (1977), *Dünyada Okul Öncesi Eğitimi*. Okul Öncesi Eğitimi. Ankara: Unesco Türk Milli Komisyonu.

- Morin, F.G. Rebollo, I. ve Colom, R. (2005), Evaluating Philosophy For Children: A Meta-Analysis, *The Journal Of Philosophy For Children*, 17(4), 14-22
- Murris, K. (2016). Philosophy With Children As Part Of The Solution To The Early Literacy Educaiton Crisi In South Africa. *European Early Childhood Education Research Journal*. 24(5), 652-667.
- Mutlu, E. (2010). *Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların (60–72 Ay) Düşünme Düzeylerinin ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin ile İlgili Tutumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale
- Oğuzkan, Şükran ve ORAL, Güler. "Okulöncesi Eğitimi." MEB Yayınları, İstanbul 2003.
- Okur, M. (2008). Çocuklar için felsefe eğitim programının altı yaş grubu çocuklarının atılganlık, iş birliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- O 'Riordan, N. (2013). *The Implementation Of Philosophy For Children In The Primary Classroom* Doktora Tezi. The University Of Hull, Institute Of Education Hull
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Oktay, A. (2007). Okul Öncesi Eğitimden İlköğretime Geçiş Projesi. Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği, *Okul Öncesi Eğitimi, Öğretmen Eğitimi*. 01 Şubat 2007. Antalya. İstanbul: Neta.
- Okur, M. (2018). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Programının Altı Yaş Grubu Çocuklarının Atılganlık, İş birliği ve Kendini Kontrol Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Öngen, Y. D. D. D. (2003). Denetim Odağı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 35(35), 436-447.
- Özkan, B. (2020). Çocuklar İçin Felsefe Neden Önemlidir? *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 4(1), 49-61

- Özsaraç, E. N B. (2019). *Ortaokul 6. Sınıf Türkçe Dersinde Sokratik Sorgulama Yöntemi Uygulamasının Üst Düzey Düşünme Becerilerine Etkisi*. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya
- Paine, M. R. (2012). *The Pedagogy Of Philosophy For Children/Philosophical Enquiry* Doktora Tezi. University Of York, Department Of Education, York.
- Pekdoğan, S., ve Kanak, M. (2019). Okul Öncesi Eğitimin İlkokul Sürecindeki Sosyal Davranışlara Yansıması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 906-917.
- Pekkarakaş, E. (2020). *Okul Öncesi Eğitim Döneminde Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Öğrencilerin Yaratıcılık Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Pihlgren, Ann S. (2013), *Planning For Thinking And Cognitive Development Of Students*, Paper Presented At The 5th International Conference Of Cognitive Science Iccs, İn Tehran, Iran.
- Pihlgren, Ann S. (2015), *Discussing Religion – Discourses İn Plans For Thoughtful Dialogues*, The European Conference On Educational Research, 8-11 September, Budapest, Hungary.
- Polat, A. (2022). *Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapı Yoğun Görüşme Soruları: Soru Formu ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 161-182. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227335>
- Russel, B. (2013), *Eğitim Üzerine*, (2. Baskı), İstanbul: Cem Yayınevi
- Sak, U. (2017). *Üstün Zekâlılar: Özellikleri, Tanımları, Eğitimleri*. Ankara: Vize Yayıncılık
- Sarıbaş, D., Akdemir, Z. G., Aydın, G., ve Yılmaz, Ş. (2019). Okul Öncesi Fen Eğitiminde Eleştirel Düşünme Becerileri ve Öğretmen Eğitimine Yönelik Öneriler. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 13(2), 704-734.
- Senemoğlu, N. (1994). Okulöncesi Eğitim Programı Hangi Yeterlikleri Kazandırmalıdır? *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(10), 21-30
- Sormaz Ö. F. (2019). *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*. Doktora Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Soysal, Y., ve Aykut P. (2020). Söylem-Biliş İlişkileri Bağlamında Çocuklar İçin Felsefe: Söylem Analizi Yaklaşımı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6, (1), 29-73
- Sönmez, B. (2016). *Düşünme Eğitimi Dersinin İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerine Etkisi*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Stanley S. ve Bowkett, S. (2004) *But Why? Teacher's Manual: Developing Philosophical Thinking In The Classroom*. U.K: Network Educational Press Ltd.
- Şavşet, S. (2016). Sorgulama tabanlı eklettik okul öncesi eğitim etkinliklerinin etkisinin incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi]. okan üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tangüner, D. (2017). *Okul Öncesi Eğitim Almış ve Almamış İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okula Uyum Düzeyi ve Anksiyete Düzeyi*, Master's Thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Taş, I. (2017). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Programının 48-72 Aylık Çocukların Zihin Kuramı ve Yaratıcılıklarına Etkisi*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşdelen, V. (2014). Felsefenin Gülümseyen Yüzü: Çocuklarla Felsefe. *Türk Dili*, 562- 568.
- Tekiner, Ö. (1997). *Okulöncesi Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Okulöncesi Eğitim Sempozyumu (30-31 Mayıs 1996, Ankara). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tepe, H. (2013). UNESCO verileri ışığında dünyada çocuklar için felsefe. İçinde B. Çotuksöken ve H. Tepe (Yay. Haz.), *Çocuklar için felsefe eğitimi*. (ss. 77-94). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Tepe, H. (2015). *Unesco Verileri Işığında Dünya'da Çocuklar İçin Felsefe. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* (Yay. Haz. B. Çotuksöken ve H. Tepe, Ss. 77-94.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Teuben, H. M. J., (2013), *'I Disagree With Myself!' Creative Thinking In A Key Stage 1 Community Of Enquiry*, Communication And Language Sciences, Newcastle Universty

- Tomlinson, C. A. (2014). *Öğrenci Gereksinimlerine Göre Farklılaştırılmış Eğitim*. İstanbul: Redhouse Eğitim Kitapları.
- Trickey, S., ve Topping, K. J. (2004). Philosophy For Children: A Systematic Review. *Research Papers In Education*. 19(3), 365-380.
- Turhan, B., ve Özbay, Y. (2016). Erken Çocukluk ve Nöroplastisite. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 54-63
- Tuzcu, G. (2019). Türkiye'de Okulöncesi Eğitimi Yaygınlaştırma Çabaları ve Maliyeti. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 88-106.
- Türksoy, N. (2020). *Çocuklar İçin Felsefe (P4c) Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Bilimsel Sorgulamaya Yönelik Görüşlerine ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Antalya
- Türitoğlu, G., G., ve Kutluca, A. Y. (2023). *Examination Of The Effect Of Prospective Preschool Teachers' Epistemological Beliefs On Their Views On Teaching Philosophy With Children*. Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 22(3), 352-385. <https://doi.org/10.20981/kaygi.1298310>
- UNESCO. (2007). *Philosophy A School Of Freedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects*. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu Sosyal ve Beşerî Bilimler Sektör 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Fransa
- Van Rossem, K., (2006), What Is A Socratic Dialogue? *Jurnal Of Filosofie*, 1, 48-51
- Vansielegheem, N. (2005). Philosophy For Children As The Wind Of Thinking. *Jornoul Of Philosophy Of Education*, 30 (1), 19-35
- Wechsler, M., Melnick, H., Maier, A., ve Bishop, J. (2016). *The Building Blocks Of High-Quality Early Childhood Education Programs*. Palo Alto: Learning Policy Institute
- Yaralı, K. T. (2020). Çocuklarla Felsefe Çalışmalarında Çocuk Edebiyatının Kullanılması: Leo Lionni'nin Kitapları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 67-83.

- Yavuz, K. (2005), *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Yazar, A. (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programının İlkokula Hazırlık Açısından Etkililiğinin İncelenmesi*, Unpublished Doctoral Dissertation. Atatürk University, Institute Of Education Sciences, Erzurum.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, N. (2003). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, (Ed.: Müzeyyen Sevinç), *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, 12-17. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yin, R. (2003). *Case study research: design and methods*. (3. Basım). California: Sage Publications.
- Zembat, R. (2005). Okul Öncesi Eğitimde Nitelik. Bulunduğu Eser: Oktay, A., ve Polat Unutkan, Ö. (Ed.) *Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular* (S.25-45). İstanbul: Morpa Yayınları
- Zulkifli, H. ve Hashim, R. (2020). Philosophy For Children (P4c) İn Improving Critical Thinking İn A Secondary Moral Education Class. *International Journal Of Learning, Teaching And Educational Research*, 19 (2), 29-45.

Ek 5. Görüşmeye Alınan Katılımcı Bilgileri

Akademisyen isim soy isim	Çalıştığı kurum	Bölge
Prof. Dr. A.Ç.	B. U. Üniversitesi	B.
Dr. R. A.	B. U. Üniversitesi Ulusem P4C Eğitmeni	B.
Dr. B. G.	B. Üniversitesi	B.
B. A.	İmagisP4C Eğitim ve D. Ş.	-İ.
Dr. B. Ş.	E. B. Y. Üniversitesi	M.
Dr. G. Ş.	B. Üniversitesi	B.
Dr. Y. S.	B. Üniversitesi	B.
Dr. F. T. D.	B. Üniversitesi	B.
Dr. E. Ş.	B. U. Üniversitesi	B.
Dr. F. S. Ö.	E. K. G.M.	İ./ P
Dr. N. A.	H. Üniversitesi	A.

Okul öncesi Öğretmeni isim soy isim	Çalıştığı Kurum	Bölge
B.B. BULUT	Ş. C. İ.O.	A.
Nermin K.	H. H. A.	Y.
Ç. H.	P4C o.	İ.
D. G. E.	B. B. A.	M.
E. G.	M. D. i.	B.
E. Y.	A.	B.
Y. P.	B. P. A.	E.
N. Ö.	D. Ü. M.	K.
D. K.	Y. V. O.	BURSA
S. B. Y.	H. T. ve S. O. İ.	B./ O.
S. K.	K. o. k.	A.
H. K. T.	3 M. A. İ. O.	B.
Ö. K.	M. A.	A.
E E.	Ö İ. İ.	M.
H. K.	H. H. A.	Y.
E. Ç.	Ç. G.B.	K.
A. H.	Bursa U. Ü.	B.
C. Ç. K.	C. K. G. B. E.	B.
G. D.	B.A.A.	B.

E.A.	M.A.	İ.
G. B. Ç.	Ç.	B.
Ö.B.	E.O.O.	E.
D. K.K.	M. A.	İ.
Z.R.E.	M. A.	İ.
E.S.	M.A.	İ.

